

**THE BOOK WAS  
DRENCHED**

UNIVERSAL  
LIBRARY

**OU 198581**

UNIVERSAL  
LIBRARY









ಕರ್ಣಾಟಕ ವಿದ್ಯಾವರ್ಧಕ ಸಂಘಕ್ಕಾಗಿ ಬರೆದದ್ದು.

ಶ್ರೀ.

# ಪಂಡಿತರಾಜ.

ಇದನ್ನು

ಕೇಶವ ರಂಗಭಟ್ಟ ಜೋಸಿ, ಗಲಗಲಿ  
ಇವರು ಬರೆದರು.

ಬೆಳಗಾವಿಯೊಳಗೆ ದೇವೇಂದ್ರ ಘಡೆವ್ವಾ ಚೌಗುಲೆ ಇವರು  
ತಮ್ಮ ತ್ರೀಮಹಾವೀರ ಮುದ್ರಣಾಲಯದಲ್ಲಿ  
ಮುದ್ರಿಸಿದರು.

ಮತ್ತು

ಧಾರವಾಡದೊಳಗೆ ಶ್ರೀ. ನಾರಾಯಣರಾವ ದೇಶಪಾಂಡೆ ಬಿ. ಎ.  
[ಎಲ್. ಎಲ್. ಬಿ. ಇವರು ಕರ್ಣಾಟಕ ವಿದ್ಯಾವರ್ಧಕ  
ಸಂಘದ ಅಧೀನದಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಟಿಸಿದರು.

ಸನ್ ೧೯೨೦.

# ಅರ್ಪಣಪತ್ರಿಕೆ.

ನನ್ನ

ಸಂಸ್ಕೃತ ವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸದ ಪರಮಗುರುಗಳೂ,  
ವಿದ್ಯಾಪಕ್ಷಪಾತಿಗಳೂ ಆದ

**ಶ್ರೀಮತ್ಕೂರ್ಮಾರ್ಜುನ ಗಲಗಲಿ**

ಇವರ ಚರಣಸನ್ನಿಧಿಯಲ್ಲಿ  
ಗ್ರಂಥಕರ್ತನು ಕೃತಜ್ಞತಾಸೂಚಕ ವಂದನೆಗಳೊಡನೆ  
ಪರಮಾದರದಿಂದ ಅರ್ಪಿಸುತ್ತಾನೆ.

**ಕೇಶವಶರ್ಮಾ ಗಲಗಲಿ.**

## ಪ್ರಸ್ತಾವನೆ.

ನಮ್ಮ ದೇಶಭಾಷೆಗಳಿಗೆಲ್ಲ ಆಧಾರವಾಗಿದ್ದ ಸಂಸ್ಕೃತ ಭಾಷಾಮಾತೆಯ ಸಂಗೋಪನವನ್ನು ಮಾಡುವುದು ನಮ್ಮೆಲ್ಲರ ಅದ್ಯಕ್ಷಕರ್ತವ್ಯವಷ್ಟೇ? ಯಾವ ಭಾಷಾಧೇನುವಿನ ಶಕ್ತಿವರ್ಧಕವೂ, ಬುದ್ಧಿವರ್ಧಕವೂ, ಉತ್ಸಾಹವರ್ಧಕವೂ ಅದ ದುಗ್ಧವನ್ನು ಕುಡಿದು ಅಖಿಲ ಭರತಖಂಡವು-ಏಕೆ ಅಖಿಲ ಭೂಮಂಡಲವೇ-ಹೃಷ್ಯವೂ ಪುಷ್ಯವೂ ಆಯಿತೋ, ಆ ಧೇನುವೀಗ ಹಳದಾಗಿಹೋಗಿದೆ. ಅದಕ್ಕೆ ಹೊಟ್ಟೆತುಂಬ ಸಹ ಕೂಳೆ ಸಿಕ್ಕುವುದಿಲ್ಲ. ಅದಕ್ಕೆ ಜಠರವೂರ್ತಿಯಾಗಿ ಅನ್ನವನಿಕ್ಕದಷ್ಟು ಭಾರತೀಯರಾದ ನಾವೀಗ ಕೃತಘ್ನರಾಗಿದ್ದೇವೆ. ನಮ್ಮ ಭಾವೀ ಉನ್ನತಿಗೆ ದೇಶಭಾಷೆಗಳ ಊರ್ಜಿತವಸ್ಥೆಯೇ ಕಾರಣವೆಂದು ತಜ್ಞರ ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ಜ್ಞಾನಭಾಂಡಾರವಾದ ದೇವವಾಣಿಯನ್ನು ಸಂರಕ್ಷಿಸಿದರಷ್ಟೇ ತದಾಶ್ರಿತವಾದ ದೇಶಭಾಷೆಗಳ ಉನ್ನತಿಯಾಗುವದು; ಆ ಭಾಷೆಯ ಮಹಿಮೆಯು ನಾಮಾನ್ಯಜನರಲ್ಲಿ ಕೂಡ ತಿಳಿಯಬೇಕಾದರೆ ದೇಶಭಾಷೆಗಳ ದ್ವಾರಾ ಸಂಸ್ಕೃತವಾಚ್ಛಯದ ನಿಸ್ಸೀಮ ಉಪಾಸಕರ ಚರಿತಗಳನ್ನು ತಿಳಿಯಬಿಡುವುದೆಂದು ನಾಥನವು. ಯಾಕೆಂದರೆ ಆ ಮಹಾಮಹಿಮರ ಚರಿತಗಳನ್ನು ಓದುವುದರಿಂದ ತದುವಾಸಿತವಾದ ವಾಚ್ಛಯದ ಅಭ್ಯಾಸದ ಕಡೆಗೆ ಜನರ ಪ್ರವೃತ್ತಿಯಾಗುವದು. ಸಂಸ್ಕೃತವಾಚ್ಛಯದ ಹೆಚ್ಚು ಅಭ್ಯಾಸವಾದಷ್ಟು ನಮ್ಮ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯು ಹೆಚ್ಚುವದೆಂದು ಆ ಭಾಷೆಯ ಮಹತಿಯನ್ನರಿತವರೆಲ್ಲರೂ ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳುವ ಮಾತಾಗಿರುವದು.

ನಮ್ಮ ದೇಶಭಾಷೆಗಳೂ ಸಂಸ್ಕೃತದಿಂದಲೇ ಹುಟ್ಟಿ ಪರಿಷ್ಕೃತವಾಗಿವೆ. ನಮ್ಮ ಕನ್ನಡಭಾಷೆಯು ದ್ರವಿಡಭಾಷೆಯಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದರೂ ಪರಿಷ್ಕೃತವಾಗಿ ಗ್ರಂಥಸ್ಥವಾದದ್ದು ಸಂಸ್ಕೃತದ ಸಹಾಯದಿಂದಲೇ. ಇನ್ನು ಮುಂದಾದರೂ ಸಂಸ್ಕೃತದ ಸಹಾಯದಿಂದಲೇ ನಾವು ನಮ್ಮ ಕನ್ನಡಭಾಷೆಯ ಉನ್ನತಿಯನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಗೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳತಕ್ಕದ್ದಿರುವದು.

ಅಂದಮೇಲೆ ಕನ್ನಡವಾಣಿಯ ಪರಿಷ್ಕಾರಕ್ಕೂ ಸಂಸ್ಕೃತ ಸರಸ್ವತಿಯ ಮಹಿಮಾ ಪ್ರಸಾರಕ್ಕೂ ಒಂದು ವಾಧನವಾದ ಸಂಸ್ಕೃತಭಾಷಾಸೇವಕರ ಚರಿತಲೇಖನದ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಪ್ರಸ್ತುತದಲ್ಲಿ ಈ ಲೇಖಕನು ಅಂಗೀಕರಿಸಿದ್ದಾನೆ. ವಂಗ ಮಹಾರಾಷ್ಟ್ರ ಮೊದಲಾದ ದೇಶಭಾಷೆಗಳಲ್ಲಿ ಇಂತಹ ಚರಿತ್ರಗ್ರಂಥಗಳು ಇವೆ. ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಅವುಗಳ ನ್ಯೂನತೆಯು. ಆ ನ್ಯೂನತೆಯನ್ನು ಕೆಲಮಟ್ಟಿಗೆ ಹೋಗಲಾಡಿಸುವುದೂ ಪ್ರಸ್ತುತ ಲೇಖಕನ ಉದ್ದೇಶವು.

ಈ ಉದ್ದೇಶದ್ವಯದಿಂದ ಪ್ರೇರಿತನಾಗಿ ' ಪಂಡಿತರಾಜ ಜಗನ್ನಾಥರ ' ಚರಿತವನ್ನು ಬರೆದಿರುವೆನು. ಪಂಡಿತರಾಜನೆಂದರೆ, ನಾಮಾನ್ಯನಲ್ಲ. ಇವನು ಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞನೂ ಉತ್ಕೃಷ್ಟವ್ಯಕ್ತಿಯೂ ಆಗಿದ್ದಾನೆ. ಸಂಸ್ಕೃತಭಾಷೆಯನ್ನು ತೊಂಕಕಟ್ಟಿಕೊಂಡು ನಿಂತು ಸೇವಿಸಿ

ಅದರ ಮಹತಿಯನ್ನು ಬಿಳಿಸಿದ ವೀರರಲ್ಲಿ ಇವನೊಬ್ಬನು. ಈ ಚಿಕ್ಕ ಪುಸ್ತಕವನ್ನು ಬರೆ ಯುವಾಗ್ಗೆ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ 'ಕೈ. ವಾ. ವಿದ್ಯಾವಾಚಸ್ವತಿ ಅಪ್ಪಾಶಾಸ್ತ್ರೀ ರಾಶಿವಡೆಕರ' ಈ ಮಹನೀಯರು ಸಂಸ್ಕೃತ ಚಂದ್ರಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಜಗನ್ನಾಥ ಪಂಡಿತನ ವಿಷಯವಾಗಿ ಬರೆ ದಿಟ್ಟ ಲೇಖನಗಳೇ ಸಹಾಯಕಗಳಾಗಿವೆ. ಚಂದ್ರಿಕೆಯ ಸಂಚಿಕೆಗಳಿಂದಲೇ ಬಹು ಭಾಗವು ಉಪಹೃತವಾಗಿದೆ. ಉಳಿದೆಡೆಗೆ ನಿರ್ಣಯನಾಗರ ಮುದ್ರಾಲಯದ ಪಂಡಿತರು ಪಂಡಿತರಾಜನ ಆಯಾ ಗ್ರಂಥಗಳ ಅರಂಭದಲ್ಲಿ ಬರೆದಿರುವ ಪ್ರಸ್ತಾವನೆಗಳೂ, ಟಿಪ್ಪಣಿ ಗಳೂ ಸಹಾಯವನ್ನು ಮಾಡಿವೆ. ಪಂಡಿತರಾಜನ ಗ್ರಂಥಗಳಂತೂ ಈ ಚರಿತವನ್ನು ಬರೆ ಯಲಿಕ್ಕೆ ಸಹಾಯಮಾಡಿವೆ ಎಂಬ ಮಾತನ್ನು ಹೇಳುವ ಕಾರಣವೇ ಇಲ್ಲ. ಈ ಪುಸ್ತಕದ ವಾಚನದಿಂದ ಸಂಸ್ಕೃತಭಾವಾಪ್ರಸಾರದ ಕಡೆಗೆ ಕೆಲಮಟ್ಟಿಗಾದರೂ ಜನರ ಲಕ್ಷವು ತೊಡಗಿದರೆ ಪ್ರಸ್ತುತಲೇಖಕನು ತನ್ನ ಶ್ರಮವು ಸಫಲವಾಯಿತೆಂದು ಎಣಿಸುತ್ತಾನೆ.

ಕಡೆಗೆ ಪುಸ್ತಕವನ್ನು ಬರೆಯುವಾಗ್ಗೆ ಸಹಾಯವನ್ನು ಮಾಡಿದ ಗ್ರಂಥಕರ್ತರ ಉಪಕಾರವನ್ನು ಮನ್ನಿಸಿ, ಪುಸ್ತಕವನ್ನು ಬರೆಯಲಿಕ್ಕೆ ಉತ್ತೇಜನವನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಮುದ್ರಣದ ಭಾರವನ್ನು ಹೊತ್ತ ಕರ್ಣಾಟಕ ವಿದ್ಯಾವರ್ಧಕ ಸಂಘಕ್ಕೆ ಪ್ರಸ್ತುತ ಲೇಖಕನು ಋಣಿಯಾಗಿರುತ್ತಾನೆ.

ಗಲಗಲಿ  
ಜುಲೈ ೧೯೧೭

}

ವಿದ್ವದ್ವಿಧೇಯ,  
ಕೇಶವ ಶರ್ಮಾ.

## ಜಗನ್ನಾಥ ಪಂಡಿತನು.



ಈ ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಎಷ್ಟೋ ಜನರು ಹುಟ್ಟುತ್ತಾರೆ. ಮರಣಹೊಂದುತ್ತಾರೆ. ಅವರನ್ನು ಗಣಿಸುವುದು ಸಹ ಅಸಾಧ್ಯವು. ಜನನಿಯ ಜಠರದಿಂದ ಹೊರಹೊರಟ ಮಾತ್ರ ದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ ಹಾಗಾಯಿತೇ? ಇಂಥ ಜನ್ಮವನ್ನು ಮನುಷ್ಯರೇಕೆ? ತೀರ್ಯಗ್ಗಂತು ಗಳಾದರೂ ಪಡೆಯುವವು. ಭಕ್ತೃಹರಿಯು ಹೇಳಿದಂತೆ ತಾಯಿಯ ಯೌವನಕ್ಕೆ ಕುಠಾರದಂತಿರುವ ಈ ಜನ್ಮವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಮಾಡುವದೇನು? ಶರತ್ಕಾಲದ ಚಂದ್ರನ ಚಂದ್ರಿಕೆಯಂತೆ ಭಾಸ್ವರವಾದ ಯಾವನ ಕೀರ್ತಿ ದಶದಿಗಂಗಳನೆಯರ ಮುಖವನ್ನು ಚುಂಬಿಸುವದೋ, ಯಾವನಿಗೆ ಪ್ರಣಯಿನಿಯಂತೆ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಸರಸ್ವತೀದೇವಿ ಅಧೀನಳಾಗಿರುವಳೋ, ಯಾವನು ತನ್ನ ಸುಧಾಮಧುರವಾದ ಅಭರದಿಂದ ವಿಭುಧರ ಮನಸ್ಸನ್ನು ರಂಜಿಸುವನೋ, ಅವನು ಮಾತ್ರ ಹುಟ್ಟಿದನೆಂದು ಪಂಡಿತರು ಬಗೆಯುವರು. ಇಂಥವರಲ್ಲಿಯೇ ನಮ್ಮ ಚರಿತ್ರನಾಯಕನಾದ ಜಗನ್ನಾಥ ಪಂಡಿತನೊಬ್ಬನಾಗಿದ್ದಾನೆ.

ಜಗನ್ನಾಥನ ಜನನ ಸಮಯವು ಇನ್ನೂ ನಿಶ್ಚಯವಾಗಿ ತಿಳಿದಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಬಹು ವಿಧ ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಂದ ಇವನು ದಿಲ್ಲಿ ಅರಸನನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿದ್ದನೆಂದು ಗೊತ್ತಾಗುವುದು. ಅದರಿಂದ ಅವನ ಅವಸ್ಥಿತಿಕಾಲವು ತಿಳಿಯುವಂತಿದೆ. ಇವನು 'ಭಾಮಿನೀ ವಿಲಾಸ'ದ ಅಂತಿಮೋಲ್ಲಾಸದಲ್ಲಿ " ದಿಲ್ಲಿವಲ್ಲಭ ಪಾಣಿಪಲ್ಲವತಲೇ ನೀತಂ ನವೀನಂ ವಯಃ " ಎಂದು ತನ್ನ ತಾರುಣ್ಯವನ್ನು ದಿಲ್ಲಿಶ್ವರನ ಆಶ್ರಯದಲ್ಲಿಯೇ ಕಳೆದನೆಂದು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಿರುವನು. ಆ ದಿಲ್ಲಿಶ್ವರನು ಯಾರು? ಅಕಬರನೆಂದು ಕೆಲವರು; ಶಹಾಜಹಾನನೆಂದು ಕೆಲವರು ಹೇಳುವರು. ಜನರಲ್ಲಿ ಪ್ರಥಿತವಾದ ಮೊದಲನೆಯ ವಾರ್ತೆ ನಿರ್ಮೂಲವಾದದ್ದು. ಜಗನ್ನಾಥನು ತನ್ನಿಂದ ರಚಿಸಲ್ಪಟ್ಟ 'ಅಸಫ ವಿಲಾಸ'ವೆಂಬ ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಶಹಾಜಹಾನನ ಪ್ರಿಯತ್ವವನ್ನು ವರ್ಣಿಸಿದ್ದಾನೆ, ಅಂದ ಬಳಿಕ ಶಹಾಜಹಾನನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಇವನು ಇದ್ದನೆಂಬಂತಾಯಿತು. ಜಗನ್ನಾಥನಿಂದ ವರ್ಣಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಮೈಚ್ಛ ಭೂವಾಲ ವರ್ಣನಾತ್ಮಕ ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ದಿಲ್ಲಿಪತಿಯಾದ ಔರಂಗಜೇಬನ ಚರಿತ್ರವು ಕಾಣಿಸುವದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಇವನು ಔರಂಗಜೇಬನನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಲಿಲ್ಲೆಂಬಂತೆ ತೋರುವುದು. ಔರಂಗಜೇಬನು ಪಟ್ಟಕ್ಕೆ ಬರುವವರೆಗೆ ಇವನು ದಿಲ್ಲಿಯಲ್ಲಿ ಇರಬಹುದು. ಅಂತು ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೬ನೆಯ ಶತಮಾನವೆ ಇವನ ಅವಸ್ಥಿತ ಸಮಯವು ಎಂದರೆ ತಪ್ಪಾಗಲಾರದು.

ಈ ಪಂಡಿತೋತ್ತಂಸನ ಅಭಿಜನಸ್ಥಳವು ಯಾವದು? ತೈಲಂಗವೆಂಬ ಎರಡನೇ ಹೆಸರುಳ್ಳ ಆಂಧ್ರದೇಶವೇ ಆಗಿರಬಹುದು. ಯಾಕೆಂದರೆ ಇವನು ಅಸಫವಿಲಾಸಕಾವ್ಯದ ಅವಸಾನದಲ್ಲಿ " ತೈಲಂಗಕುಲಾವತಂಸೇನ ಪಂಡಿತರಾಜ ಜಗನ್ನಾಥೇನ " ಎಂದು ಹೇಳಿರುವ

ಗದ್ಯದಿಂದಲೂ “ ತ್ರೈಲಂಗಾನ್ವಯ ಮಂಗಲಾಲಯ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮೀದಯಾಲಾಲಿತಃ ” ಎಂದು ಪ್ರಾಣಾಭರಣ ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ಈ ಪದ್ಯಭಾಗದಿಂದಲೂ ಗೊತ್ತಾಗುವುದು. ಕೆಲವರು ತ್ರೈಲಂಗವೆಂಬುವುದು ಕುಲನಾಮವೆನ್ನುವರು; ಹಾಗಾದರೆ ವೇಗಿನಾಡಕುಲದವನು ಎಂಬ ಮುಂದಿನ ವಚನಕ್ಕೆ ಬಾಧೆಬರುತ್ತದೆಂದರೆ ತ್ರೈಲಂಗಕುಲಾಂತರ್ಭೂತವಾದ ವೇಗಿನಾಡಕುಲವೆಂದು ಹೇಳಿ ಬಾಧೆ ಇಲ್ಲದಂತೆ ಮಾಡುವರು. ಜಗನ್ನಾಥನ ಜನ್ಮಭೂಮಿ ನಿಶ್ಚಯವಾಗಿ ತಿಳಿಯದಿದ್ದರೂ ಅವನ ಪೂರ್ವಜರ ನಿವಾಸಿಸ್ಥಾನವು ತ್ರೈಲಂಗಪ್ರದೇಶವೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದು, ನಿರ್ಣಯನಾಗರ ಮುದ್ರಾಲಯದ ಪಂಡಿತರು ಕಾವ್ಯಮಾಲೆಯಲ್ಲಿ ಈ ಪಂಡಿತನು ತ್ರೈಲಂಗತಾವ್ಯಾಪ್ಯವಾದ ಕುಲಗಳೊಳಗಿನ ವೇಗಿನಾಡ ಸಂಜ್ಞಕುಲದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದನು ಎಂದು ಹೇಳಿರುವರು.

ಇವನ ತಂದೆ ಸಮಸ್ತ ಪಂಡಿತಮಂಡಲೀಮಂಡನನಾದ ಪೇರಮ (ಪೇರು) ಭಟ್ಟನೆಂಬವನು. ಇವನು ಅತಿ ಪ್ರಶಂಸನೀಯನಾದ ಅಧ್ಯಾಪಕನಾಗಿದ್ದನು. ಇವನ ವೈದ್ಯವ್ಯಾಧಿ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ರಸಗಂಗಾಧರವೆಂಬ ಗ್ರಂಥದ ಅರಂಭದಲ್ಲಿ ಪಂಡಿತರಾಜನು ಅನ್ನದೇನೆಂದರೆ:—

श्रीमद्भानुदेवभिक्षोरधिगतसकलब्रह्मविद्याप्रपंचः ॥

काणादीराक्षपादीरपि गहनगिरो यो महेंद्राद्वेदीत् ॥

देवादेवाध्यगीष्ट स्मरहरनगरे शामनं जैमिनायं ।

शेषांकप्राप्तशेषाह्वयभणितिरभूत्सर्वविद्याधरो यः ॥

ವಾರಾಣಸೀನಗರದಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನೇಂದ್ರ ಭಿಕ್ಷುವಿನಿಂದ ವೇದಾಂತಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನೂ ಮಹೇಂದ್ರ ಪಂಡಿತನಿಂದ ನ್ಯಾಯವೈಶೇಷಿಕ ದರ್ಶನಗಳನ್ನೂ ಖಂಡದೇವನಿಂದ ಪೂರ್ವ-ವಿಮಾಂಸೆಯನ್ನೂ ಶೇಷೋಪಾಹ್ಯವೀರೇಶ್ವರ ಪಂಡಿತನಿಂದ ಪಾತಂಜಲ ಮಹಾಭಾಷ್ಯವನ್ನೂ ಕಲಿತು ಯಾವನು ಸರ್ವವಿದ್ಯಾಧರನಾಗಿದ್ದನೋ

पाषाणादपि पीयूषं स्यंदते यस्य लीलया ॥

तं वंदे पेरुभट्टारुयं लक्ष्मीकांत महागुरुम् ॥

ಮತ್ತು ಯಾವನ ಲೀಲೆಯಿಂದ ಪಾಷಾಣದಿಂದ (ಮೂರ್ಖನಿಂದ) ಕೂಡ ಅಮೃತವು (ಸರಸಸರಸ್ವತಿಯು) ಹೊರಡುವದೋ, ಅಂಥಹ ಲಕ್ಷ್ಮೀಕಾಂತನಾದ ನಮ್ಮ ತಂದೆಯನ್ನು (ಪೇರಮಭಟ್ಟನನ್ನು) ನಮಿಸುವೆನು. ‘ ಪಾಷಾಣಾದಪಿ ’ ಎಂಬ ಶ್ಲೋಕದಿಂದ ಪೇರುಭಟ್ಟನು ಉತ್ತಮ ಅಧ್ಯಾಪಕನಾಗಿದ್ದನೆಂದು ತಿಳಿಯುವುದು.

ಮತ್ತು ಇದೇ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿದ್ದ ಮಹಾಗುರುಪದದಿಂದ ಜಗನ್ನಾಥನು ತಂದೆಯ ಬಳಿಯಲ್ಲಿಯೇ ಪ್ರಾಯಃ ಎಲ್ಲ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ಕಲಿತನೆಂದು ಗೊತ್ತಾಗುವುದು. ಮನೋರಮಾಕು

ಚರ್ಮದ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ತನ್ನ ತಂದೆಯ ಗುರುವಾದ ಶೇಷೋಪಾಧ್ಯಾಯನಿಗೆ ಶಿಷ್ಯರ ಪಂಡಿತನಲ್ಲಿ ಕಿಂಚಿತ್ತು ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡಿದನೆಂದು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಉಪರಿತನ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ನಿರ್ದಿಷ್ಟವಾದ ನರಾದ ಜ್ಞಾನೇಂದ್ರಭಿಕ್ಷು, ಮಹೇಂದ್ರ, ವೊದಲಾದ ವಿದ್ವಾಂಸರ ಕಾಲವು ನೆಟ್ಟಗೆ ಗೊತ್ತಾಗುವುದಿಲ್ಲ.

ಸುಶಿಕ್ಷಿತನಾದ ಪೇರಮಭಟ್ಟನ ಪ್ರಭಾವವನ್ನು ಎಷ್ಟೆಂದು ವರ್ಣಿಸುವ; ಆ ಮಹಾ ಮಹಿಮನ ಪ್ರಭಾವದಿಂದಲೇ ಅಶೇಷ ಪಂಡಿತ ಜನರ ಗರ್ವವನ್ನು ಹರಣಮಾಡಲು ಸಮರ್ಥನಾದ ಜಗನ್ನಾಥನು ಉಂಟಾಗಲಿಲ್ಲವೇ? ಈ ಪೇರಭಟ್ಟನಿಗೆ ಪುರಂದ್ರೀಗಣದಿಂದ ವಂದನೀಚರಿತ್ರೆಯಾದ ಮೂರ್ತಿಮಂತಕಾದ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯೇ ಎನ್ನುವಂತೆ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯೆಂಬ ಹೆಸರಿನ ಹೆಂಡತಿ ಇದ್ದಳು. ಅಂತಹ ದಂಪತಿಗಳ ಪುತ್ರನು ಪಂಡಿತರಾಜನಾದ ಜಗನ್ನಾಥನು 'ಸುಕ್ಷೇತ್ರಪತಿವಾದ ಬೀಜವು ಅಧಿಕವಾದ ಅನಿರ್ವಚನೀಯ ಸಂಪತ್ತನ್ನು ಹೊಂದುವದು' ಎಂದು ಪ್ರಾಜ್ಞರು ಹೇಳುವ ಮಾತು ಸುಳ್ಳಲ್ಲ. ಅಪ್ರತಿಹತವೈದ್ಯವ್ಯವಹಾರನೂ ರಸಿಕಶೇಖರನೂ ಕವಿಯೂ ಆದ ಜಗನ್ನಾಥಪಂಡಿತನನ್ನು ಹಡೆದ ತಾಯಿತಂದೆಗಳು ಧನ್ಯರಲ್ಲವೇ!!!

ಜಗನ್ನಾಥನು ಭಾಮಿನೀವಿಲಾಸದಲ್ಲಿ ದಿಲ್ಲಿಶ್ವರನ ಸಮೀಪದಲ್ಲಿ ತನ್ನ ತಾರುಣ್ಯವನ್ನು ಕಳೆದನೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾನಷ್ಟೆ? ಅಂದ ಬಳಿಕ ಇವನು ಪ್ರೌಢನಾಗುವಷ್ಟರಲ್ಲಿ ಇವನ ಅಧ್ಯಯನವು ಸಮಾಪ್ತವಾಗಿರಬೇಕು. ಇದು ಸಂಭವನೀಯವೇ. ಅಶೇಷ ಶಾಸ್ತ್ರವಾರಂಗತನಾದ ತಂದೆ ಅಧ್ಯಾಪಕನು; ಪಂಡಿತನಂತಹ ಪ್ರಶಕ್ತರ ಬುದ್ಧಿವಿಭೂಷಿತನಾದ ಮಗನು ಅಧ್ಯಾತ್ಮವು. ಈ ಅನುರೂಪ ದ್ವಂದ್ವವು ಸಂಘಟಿಸಲು ವಶವೆಂದೆಯಾದ ರಮಣಿಯಂತೆ ವಿದ್ಯಾವರವರ್ಣನಿಯು ಅಧೀನಳಾಗುವದು ಅಸಾಧ್ಯವೇ? ಜಗನ್ನಾಥನಂಥಹ ಬುದ್ಧಿಮಂತ ಶಿಷ್ಯನು ಸಿಕ್ಕಿರಲು ಜನಕೇತರರು ಕೂಡ ಅವನನ್ನು ಪ್ರಾವೀಣ್ಯಯುಕ್ತನನ್ನಾಗಿ ಮಾಡದೆ ಇರಲಾರರು. ಅಂದ ಬಳಿಕ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ತಂದೆಯೇ ಇಂತಹ ನಿರುಪಮ ಶಿಷ್ಯನ ಗುರುವಾದ ಬಳಿಕ ಕೇಳುವದೇನು? ಉತ್ತಾಹವಂತನಾಗಿ ಮಗನನ್ನು ಅದ್ವಿತೀಯ ಪಂಡಿತನನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿದನು.

### ಪಂಡಿತರಾಜನ ಅಭಿಮಾನೋಕ್ತಿಗಳು.

ಜಗನ್ನಾಥ ಪಂಡಿತನ ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು ಅವಲೋಕಿಸಿದರೆ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಆ ಮಹಾಶಯನ ಅಭಿಮಾನದಿಂದ ತುಂಬಿ ತುಳುಕುವ ವಚನಗಳು ಕಂಡುಬರುವವು. ಆತ್ಮಸ್ತುತಿಯು ದೃಗ್ಗೋಚರವಾಗುವದು. ಆತ್ಮಸ್ತುತಿಯನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕೋ. ಬಾರದೋ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಸರ್ವರೂ ಐಕಕಂಠ್ಯದಿಂದ " ಶಕ್ರೋಪಿ ಲಘುತಾಂ ಯಾತಿ ಸ್ವಯಂ ಪ್ರಖ್ಯಾಪಿತೈರ್ಗುಣೈಃ " ಇಂದ್ರನೂ ಕೂಡ ತನ್ನನ್ನು ತಾನೇ ಹೊಗಳಿಕೊಂಡರೆ ಕೀಳತನವನ್ನೆದುತ್ತಿರಲು ನಮ್ಮಂಥವರ ಪಾಡೇನು? ನಾವೇಕೆ ಆತ್ಮಸ್ತುತಿಯನ್ನು ಮಾಡಿಕೊ

ಳ್ಳಬೇಕು? ನಮ್ಮಿಂದ ಮಾಡತಕ್ಕ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ನಾವು ಮಾಡಿದರಾಯಿತು, ಹೋಗಲು ಇಲ್ಲವೇ ನಿಂದಿಸುವ ಕೆಲಸವು ಜನರದು; ಅದು ನಮ್ಮದಲ್ಲ. ನಾವು ಎಷ್ಟೇ ಶ್ರೀಮಂತರಾಗಲಿ ಪಂಡಿತರಾಗಲಿ ನಮ್ಮನ್ನು ನಾವೇ ಹೋಗಳಿಕೊಂಡರೆ ಮೂರ್ಖತನವು ನಮ್ಮ ವಾಲಿಗೆ ಬರುವದು; ಎಂದು ಉತ್ತರಕೊಡುವರು. ಈ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ನೋಡಿದರೆ ಆತ್ಮಸ್ತುತಿಯು ಯೋಗ್ಯವಾದುದಲ್ಲೆಂದು ಸರ್ವರೂ ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳಲೇ ಬೇಕಾಗುವದು. ವೃಥಾವಲ್ಲ ನಾವೂರಿತ ವಾಣಿಯು ವ್ಯರ್ಥವಾದದ್ದೇ ಸರಿ.

ಆದರೆ ಇನ್ನೂ ಸ್ವಲ್ಪ ವಿಚಾರಾಂಶವನ್ನು ಮುಂದಕ್ಕೆ ನೂಕಿದರೆ ಯಥಾರ್ಥವಾದ ಗರ್ವೋಕ್ತಿಯು ಅಯೋಗ್ಯವಾದದ್ದಲ್ಲವೆಂದು ಕೆಲವರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವಿರುವದು ನಮಗೆ ಕಂಡುಬರುವದು. ಕೈಲಾಸವಾಸಿಗಳಾದ ವಿದ್ವದ್ವರ್ಯ ವಿಷ್ಣುಶಾಸ್ತ್ರಿ ಚಿವಳೂಣಕರವರು ನಿಭಂದಮಾಲೆಯಲ್ಲಿ ಯಥಾರ್ಥವಾದ ಅಭಿಮಾನೋಕ್ತಿಯು ಅಯೋಗ್ಯವಾದದ್ದಲ್ಲವೆಂದೇ ನಾಧನಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಮಾತಿಗೆ ಪಂಡಿತರಾಜನ ಮತ್ತು ಭವಭೂತಿಕವಿಯ ವಚನಗಳನ್ನು ಉದಾಹರಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಪ್ರಿಯವಾರಕರೇ! ಕಾಲಿದಾಸನು ಎಲ್ಲಿಯೂ ತನ್ನ ಆತ್ಮಶ್ಲಾಘೆಯನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲಿಲ್ಲ. ಅವನ ಕಾವ್ಯಗಳ ಗುಣಗಳನ್ನು ತಿಳಿಯುವ ರಸಿಕ ಜನರು ಅವನ ಸುತ್ತಲಿದ್ದರು; ಕವಿಯು ಸುತ್ತಲು ಗುಣಜ್ಞರಾದ ಜನರಿದ್ದು ಕವಿಯನ್ನು ಕೊಂಡಾಡತಕ್ಕದರೆ ಪ್ರಾಯಶಃ ಅವನ ಬಾಯಿಂದ ಗರ್ವೋದ್ಗಾರವು ಹೊರಡುವದಿಲ್ಲ. ಸುತ್ತಲೂ ಅರಸಿಕ ಜನರಿದ್ದು ಅಗುಣಜ್ಞ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ ಕವಿಯು ಹುಟ್ಟಿದ್ದಾದರೆ ಅವನನ್ನು ಆ ಜನರು ಕೊಂಡಾಡುವದೆಂತು? ಭವಭೂತಿಕವಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಇಂತಹ ಸ್ಥಿತಿಯಿದ್ದಿತು. ಅವನ ಕಾವ್ಯವು ಆ ಗುಣ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಮಾನವನ್ನು ಹೊಂದಲಿಲ್ಲ. “ ಅರಸಿಕೇಷು ಕವಿತ್ವನಿವೇದನಂ ಸಿರಸಿ ಮಾಲಿಖ | ಮಾಲಿಖ ಮಾಲಿಖ ” ಎಂದು ಅನಿಸಿಬಿಟ್ಟಿತು. ಆದುದರಿಂದಲೇ ಅವನ ಬಾಯಿಂದ “ ನಮ್ಮ ಅಸಮರ್ಥಾದೆಯನ್ನು ಯಾರು ಮಾಡುವರು? ಅವರು ಏನನ್ನೂ ದರೂ ತಿಳಿದು ಕೊಳ್ಳಲಿ. ಅವರನ್ನು ದ್ವಿತ್ಯಸಮ್ಮೀಯತ್ನವಿಲ್ಲ. ನನ್ನ ಸಮಾನ ಧರ್ಮಿಯು ಈ ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಈಗ ಇದ್ದರೆ; ಅಥವಾ ಮುಂದೆ ಹುಟ್ಟಿದರೆ ಅವನ ಸಲುವಾಗಿ ಈ ಪ್ರಯತ್ನವಿರುವದು. ಕಾಲವು ನಿರವಧಿಯಾಗಿರುವದರಿಂದ ನನ್ನ ಸಮಾನ ಧರ್ಮಿಯಾದ ಮನುಷ್ಯನು ಮುಂದೆ ಹುಟ್ಟಬಹುದು. ಜಗತ್ತು ವಿಸ್ತೃತವಾಗಿರುವದರಿಂದ ಈಗಾದರು ಇರಬಹುದು.” “ ಹಾಗೆ ಸ್ತ್ರೀಯರ ಸಾಧುತ್ವದಲ್ಲಿ ಜನರು ದುರ್ಜನರಾಗಿರುವರೋ ಹಾಗೆ ವಾಣಿಯ ಸಾಧುತ್ವದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿಯೂ ಜನರು ದುರ್ಜನರಾಗಿರುವರು.” ಇಂತಹ ಉದ್ಗಾರಗಳು ಹೊರಬಿದ್ದರೆ ಲೋನಾಶಯ್ಯವು? ಇದರಂತೆ ಜಗನ್ನಾಥಪಂಡಿತನಿಗಾದರೂ ಅರಸಿಕ ಸಮುದಾಯದಲ್ಲಿ

ಕೆಲವು ದಿವಸಗಳ ವರೆಗಾದರೂ ವಾಸಿಸುವ ಪ್ರಸಂಗವು ಬಂದಿರಬಹುದು † ಆದುದರಿಂದ ಲೇ ಅವನ ಮುಖಕಮಲದಿಂದ ಅಭಿಮಾನಪರಿಪೂರಿತ ವಚನಗಳು ಹೊರಟಿರಬಹುದು. ಅವು ಅಯುಧಾರ್ಥವಾಗಿಲ್ಲವಷ್ಟೇ? ಆ ಪಂಡಿತನ ಅದ್ವಿತೀಯ ಪಾಂಡಿತ್ಯವು ಸರ್ವ ಮೊನ್ನೆವಾಗಿದೆಯಷ್ಟೇ? ವ್ಯಸನಾಧೀನನಾದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನ ಹಾಡುಗಳೆಂದು, ನಿಂದ್ಯವಾದ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಆ ಮಹಾಶಯನ ಉಕ್ತಿಗಳನ್ನು ಅವಲೋಕಿಸದಿದ್ದರಾಯಿತು. ಕವಿಗೆ ಉತ್ತೇಜನವು ಸುತ್ತಲಿರುವ ಜನರಿಂದ ದೊರೆಯದಿದ್ದರೆ ಅವನ ಬಾಯಿಂದ ಇಂತಹ ಉದ್ಗಾರಗಳು ಹೊರಡುವವು. ಅವನ್ನು ನಿಂದ್ಯವಾದ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಅವಲೋಕಿಸಬೇಡಿರಿ. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಅನಿತರ ಸಾಧಾರಣವಾದ ಮಾಧುರ್ಯವು ತುಂಬಿರುವುದು. ಭಗ್ನೋತ್ಸಾಹಿಗಳ ಉತ್ಸಾಹವನ್ನು ಪುನರಜ್ಜೀವಿಸುವ ಸಂಜೀವನೋಷಧಿಯು ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಅಡಕವಾಗಿರುವುದು. ಮೇಲಿನ ಭವಭೂತಿಯ ಸದುಕ್ತಿಯಿಂದ ಲೋಕನಿಂದೆಯಿಂದ ನಿರ್ವಿಣ್ಣರಾದ ಎಷ್ಟು ಜನರು ತಮ್ಮ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಸಮಾಧಾನಮಾಡಿಕೊಂಡು ಮಹತ್ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಮಾಡಿರುವದಿಲ್ಲ?

ಪಾಠಕಮಹಾಶಯರೇ! ಪಂಡಿತರು ಅಹಂಕಾರಶೂನ್ಯರಾಗಿದ್ದರೆ ಸುವರ್ಣದಲ್ಲಿ ಸೌರಭ್ಯವು ಉಂಟಾದಂತಾಗುತ್ತದೆ ಎಂಬ ವಚನವನ್ನು ನಾವೂ ಓಡಂಬಡುವೆವು. ಭರ್ತ್ಸಹರಿಯು:—

ತದಾ ಸರ್ವಜ್ಞೋಸ್ತೀತ್ಯ ಭವದವಲಿಪ್ತಂ ಮಮ ಮನಃ ||  
ಯದಾ ಕಿಂಚಿಜ್ಞೋಹಂ ದ್ವಿಪ ಇವ ಮಧಾಂಧಃ ಸಮಭಮ್ |  
ಯದಾ ಕಿಂಚಿತ್ ಕಿಂಚಿತ್ ಬುಧಜನಸಕಾಶಾದವಗತಂ |  
ತದಾ ಮೂರ್ಖೋಸ್ತೀತಿ ದ್ವಿಪ ಇವ ಮದೋ ಮೇ ವ್ಯಸಗತಃ ||

ಯಾವಾಗ್ಗೆ ನನಗೆ ಸ್ವಲ್ಪ ತಿಳಿಯುತ್ತಿತ್ತೋ ಆಗ್ಗೆ ನಾನು ಮದೋನ್ಮತ್ತವಾದ ಆನೆಯಂತೆ ಮದಾಂಧನಾದೆನು. ಸರ್ವಜ್ಞನು ನಾನೇ ಇರುವೆನೆಂದು ನನಗೆ ಗ್ರಹಿಕೆಯುಂಟಾಯಿತು. ಆದರೆ ಯಾವಾಗ ಪಂಡಿತರ ಸಮೀಪವನ್ನೈದಿ ಅವರಿಂದ ಕಿಂಚಿತ್ ಕಿಂಚಿತ್ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳಹತ್ತಿದೆನೋ, ಆವಾಗ ಮೂರ್ಖನಿರುವೆನೆಂದು ನನಗೆ ಪ್ರತೀತಿಯುಂಟಾಯಿತು. ಆನೆಯಂತೆ ನನ್ನ ಮದವೆಲ್ಲ ಇಳಿದು ಹೋಯಿತು.

† ಆದುದರಿಂದಲೇ ಪಂಡಿತರಾಜನ ಮುಖಕಮಲದಿಂದ ಕೆಳಗಣ ಉದ್ಗಾರವು ಹೊರಟಿರುವುದು. 'ಮದ್ವಾಣಿ ಮಾಕಾರು ವಿಷಾದಮನಾದರೇಣ ' ಮಾತ್ಸರ್ಯಮಗ್ನುಮನಸಾಂ ಸವವಾಸಾಖಲಾಲಾಂ || ಕಾವ್ಯಾರವಿಂದ ಮಕರಂದಮಧುವು ತಾನಾಮಾಸ್ತೇಷುಧಾಸ್ತುಸಿತಮಾಂ ಕಿಯತೇನ ವಿಶಾಸಾನ್ ' || ೧ ||

ಎಲೈ ನನ್ನ ಕಾವ್ಯವೇ! ಹೊಟ್ಟೆಕಿಚ್ಚಿಬಿಂದು ಹುರಳಿಸುವ ಜನರ ತಿರಸ್ಕಾರದಿಂದ ನೀನು ವಿಷಾದವನ್ನು ಹೊಂದಬೇಡ ಕಾವ್ಯಕಮಲದ ಮಕರಂದವನ್ನು ಆವ್ವಾದಿಸುವ ಭ್ರಮರಗಳೇ ಉಂಟು. ಅವರ (ರಸಿಕರ) ಮುಖಕಮಲಗಳಲ್ಲಿ ಆಹಾ! ಎಷ್ಟು ವಿಭ್ರಮಗಳನ್ನು ಮಾಡುವಿ!!!

ಈ ಉಕ್ತಿಯು ಪಂಡಿತರಲ್ಲಿ ಅನುಭವಕ್ಕೆ ಬಂದರೆ ಮತ್ತಿಷ್ಟೂ ಭೂಷಣವೇ ಸರಿ. ಇದೂ ನಮಗೆ ಸಮ್ಮತವುಂಟು. ಆತ್ಮಸ್ತುತಿಯನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬಾರದೆಂದು ನಮ್ಮ ಖಂಡಿತವಾದ ಅಭಿಪ್ರಾಯವಿದ್ದರೂ ಜಗನ್ನಾಥನ ಸುಧಾಮಯವಾದ ಭಣಿತಿಗಳಿಗೆ ನಾವು ದೋಷಣವನ್ನು ಕೊಡಲಿಚ್ಛಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಹಾಗೆ ಮಾಡಲು ನಮ್ಮ ಮನಸ್ಸು ಒಡಂಬಡದು. ಇತರರಲ್ಲಿ (ಯೋಗ್ಯತೆ ಇಲ್ಲದವರಲ್ಲಿ) ಆತ್ಮಸ್ತುತಿಯು ದೋಷಕ್ಕೆ ಪಾತ್ರವಾದರೂ ಈ ಮಹನೀಯನ ಅಭಿಮಾನೋಕ್ತಿಗಳಿಂದ ಅವನಿಗೆ ದೋಷವು ಬಾರದೆ ಪ್ರತ್ಯುತ ಭೂಷಣವೇ ಉಂಟಾಗಿದೆ. ಈ ಮಹಾಮೆಹಿಮನ ಸುಧಾಮಯವಾದ ಅಭಿಮಾನೋಕ್ತಿಗಳನ್ನು ಸಹೃದರು ನೋಡಬೇಕು:—

ದಿಗಂತೇ ಶ್ರೂಯಂತೇ ಮುದಮಲಿನ ಗಂಡಾಃ ಕರಟನಃ |  
ಕರಿಣ್ಯಃ ಕಾರುಣ್ಯಾಸ್ವದಮಸಮಶೀಲಾಃ ಏಲುಮೃಗಾಃ ||  
ಇದಾನೀಂ ಲೋಕೇಸ್ಥಿನ್ನನುಸಮ ತಿಖಾನಾಂ ಪುನರಯಂ |  
ನಖಾನಾಂ ಪಾಂಡಿತ್ಯಂ ಪ್ರಕಟಯತು ಕಸ್ಥಿನ್ಮೃಗದತಃ ||

ಎಲ್ಲಿಯೋ ದಿಗಂತದಲ್ಲಿ ಮದೋದಕದಿಂದ ಮಲಿನವಾದ ಕಪೋಲಸ್ಥಳಗಳಿಂದ ಕೋಭಿಸುವ ಗಜಗಳು ಉಂಟೆಂದು ಕೇಳಲ್ಪಡುತ್ತದೆ. ಮುಂದೆ ಬಂದು ಒಂದು ಮದೋನ್ಮತ್ತವಾದ ಗಜವೂ ನಿಲ್ಲಲೊಲ್ಲದು. ಇಲ್ಲಿದ್ದ ಹೆಣ್ಣಾನೆಗಳೇ? ಅವುಗಳನ್ನೇನು ಪಿಡಿಸುವದು! ಕರುಣಾಪಾತ್ರವಾದುವುಗಳು ಮುಂದಿದ್ದ ಮೃಗಗಳ ಮೇಲೆ ಕೈಯುತ್ತುವದೇನು ಬಾಣತನವು? ಅವು ನಮ್ಮ ಸಮಾನವಾದ ಪರಾಕ್ರಮವುಳ್ಳವುಗಳೇ ಅಲ್ಲ. ಅಂದಬಳಿಕ ಈ ಸಿಂಹವು (ಜಗನ್ನಾಥಪಂಡಿತನು) ತನ್ನ ತೀಕ್ಷ್ಣವಾದ ನಖಗಳ ಪಾಂಡಿತ್ಯವನ್ನು ಎಲ್ಲಿತೋರಿಸಬೇಕು?

ಆಪ್ರಸ್ತುತ ಪ್ರಶಂಸೆಯಿಂದ ಜಗನ್ನಾಥನು ತನ್ನೊಡನೆ ವಿವಾದಿಸಲು ಅರ್ಹನಾದ ಪಂಡಿತನು ಒಬ್ಬನೂ ಇಲ್ಲವೆಂದು ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಿದ್ದಾನೆ:—

ಗಿರಾಂ ದೇವೀ ವೀಣಾ ಗುಣರಣನ ಹೀನಾದರಕರಾ |  
ಯದೀಯಾನಾಂ ವಾಚಾಮಮೃತಮಯಮಾಚಾಮತಿ ರಸಂ ||  
ವಚಸ್ತಸ್ಯಾಕರ್ಣ್ಯ ಶ್ರವಣಶುಭಗಂ ಪಂಡಿತಪತೇ |  
ರಧುನ್ವನ್ನೂರ್ಧಾನಂ ನೃಪಶುರಧವಾಯಂ ಪುಶುಪತೀಃ ||

ನಾಹೌತ್ ಸರಸ್ವತಿಯು ಕೂಡ ತನ್ನ ಮಂಜುಲ ಧ್ವನಿಮಾಡುವ ವೀಣೆಯನ್ನು ಬಾರಿಸುವದರಲ್ಲಿ ಅನಾದರವುಳ್ಳವಳಾಗಿ ಯಾವನ ಅಮೃತಮಯವಾದ ವಾಣಿಯ ರಸಪಾನವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತ ಕೂಡ್ರೂವಳೋ, ಅಂತಹ ಪಂಡಿತಪತಿಯಾದ ಜಗನ್ನಾಥನ ಶ್ರವಣಸುಭಗವಾದ ವಚನವನ್ನು ಕೇಳಿ ತಲೆಯನ್ನು ಅಲ್ಲಾಡಿಸದವನು ಯಾವನಿರಬೇಕು? ನರಪಶುವು; ಅಥವಾ ಸಶುಪತಿಯು ( ದೇವರು) ಸರಸಮೆಧುರ ' ಪದವಿನ್ಯಾಸದಿಂದ ಸರ

ಸ್ವತೀದೇವಿಯ ಪ್ರೀತಿಗೆ ಪಾತ್ರರಾದ ಜಗನ್ನಾಥ ನಂತಹ ವಿದ್ವಾಂಸರು ವಿರಲವೇ ಸರಿ. ಇವನ ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿರುವ ಲೋಕೋತ್ತರ ಪ್ರಸಾದವನ್ನೂ, ಆಲೌಕಿಕ ಮಾಧುರ್ಯವನ್ನೂ, ನಿರುಪಮಸೌಂದರ್ಯವನ್ನೂ, ಮನೋಹರತ್ವವನ್ನೂ ಕಂಡು ಸರಸ್ವತೀದೇವಿಯು ತನ್ನ ವೀಣಾನಿನಾದದಲ್ಲಿ, ಅನುರಕ್ತಳಾಗದಿದ್ದಿದ್ದೇನಾಶ್ಚರ್ಯವಲ್ಲ. ಜಗನ್ನಾಥನ ವಾಣಿಯನ್ನು ಕೇಳಿ ತಲೆದೂಗದ ರಸಿಕನು ಒಬ್ಬನಾದರೂ ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿರುವನೇ? ತಿರುತಿರುಗಿ ಓದಿದ ಹಾಗೆ ಇವನ ಪದ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚು ಹೆಚ್ಚು ರಸಪ್ರವಾಹವು ಕಂಗೆಳಿಸಿರುವದು.

ಭಾಮಿನೀವಿಲಾಸದ ಅಂತಿಮೋಲ್ಲಾಸದಲ್ಲಿಯಂತೂ ಪಂಡಿತರಾಜನ ಅಭಿಮಾನೋಕ್ತಿಗಳ ಯಥೇಚ್ಛವಾದ ಪಕ್ವಾನ್ನವೇ ವಾಚಕರಿಗೆ ಸಿಕ್ಕುವದು.

ಮಧು ದ್ರಾಕ್ಷಾಸಾಕ್ಷಾದಮೃತಮಥ ವಾಮಾಧರಸುಧಾ |

ಕದಾಚಿತ್ ಕೇಷಾಂಚಿನ್ನ ಖಲು ವಿದಧೀರನ್ನಪಿ ಮುದಂ ||

ಧ್ರುವಂ ತೇ ಜೀವಂತೋಽಪ್ಯಹಹಂ ಮೃತಕಾ ಮಂದಮತಯೋ |

ನ ಯೇಷಾಮಾನಂದಂ ಜನಯತಿ ಜಗನ್ನಾಥ ಭಣಿತೀಃ ||

ಜೀನತುಪ್ಪ, ದ್ರಾಕ್ಷೆ, ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಅಮೃತ, ರಮಣಿಯ ಅಧರಸುಧೆ, ಇವುಗಳು ಒಂದು ಕಾಲದಲ್ಲಿಯಾದರೂ ಕೆಲವರಿಗಾದರೂ ಆನಂದವನ್ನು ಕೊಡಲಿಕ್ಕಿಲ್ಲ. ಅಶಕ್ತರಿಗೆ ಬೇನೆಯುಳ್ಳವರಿಗೆ ಇವು ಆನಂದವನ್ನೆಂತು ಉಂಟುಮಾಡುವವು? ಆದರೆ ಜಗನ್ನಾಥ ವಾಣಿಯು ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಎಲ್ಲ ಕಾಲಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಆನಂದವನ್ನುಂಟು ಮಾಡಲೇಬೇಕು. ಒಂದು ವೇಳೆ ನನ್ನ ವಾಣಿಯಿಂದ ಆಹತಭಾಗ್ಯರಿಗೆ ಆನಂದ ಉಂಟಾಗದಿದ್ದರೆ ಅವರು ಜೀವಂತರಿದ್ದೂ ಸತ್ತಹಾಗೇ ಸರಿ.

ಆಮೂಲಾದ್ರತ್ನ ಸಾನೋರ್ಮಲಯವಲಯಿತಾದಾಚ ಕೂಲಾತ್ಪಯೋಧೇ ||

ರ್ಯಾವಂತಃ ಸಂತಿ ಕಾವ್ಯಪ್ರಣಯನ ಪಟವಸ್ತೇ ವಿಶಂಕಂ ವದಂತು |

ಮೃದ್ವೀಕಾಮಧ್ಯನಿರ್ಯನ್ನ ಸೃಣರಸಧುರೀಮಾಧುರೀಭಾಗ್ಯಭಾಜಾಂ ||

ವಾಚಾಮಾಚಾರ್ಯ ತಾಯಾಃ ಪದಮನುಭವಿತುಂ ಕೋಸ್ತಿದನ್ಯೋಮದನ್ಯಃ |

ಮೇರುಪರ್ವತದಿಂದ ಮಲಯಗಿರಿಯಿಂದ ವೇಷ್ಪಿತವಾದ ಸಮುದ್ರದ ವರೆಗೆ ಇದ್ದ ಕಾವ್ಯಪ್ರಣಯನ ಪಟುಗಳೆಲ್ಲ ನಿರ್ವಿಶಂಕವಾಗಿ ಹೇಳಲಿ; ದ್ರಾಕ್ಷಾಫಲಗಳ ಮಧ್ಯದಿಂದ ಹೊರಡುವ ಮಧುರಸದ ನಿರ್ಘರದ ಭಾಗ್ಯವನ್ನು ಅನುಭವಿಸುವ ವಚನಗಳ ದೀಕ್ಷಾಬದ್ಧ ಗುರುತ್ವವನ್ನು ಅನುಭವಿಸಲು ನನ್ನ ನನ್ನಳಿದು ಯಾವನು ಸಮರ್ಥನಿರುವನು.

... ..

“ ದಿಲ್ಲಿವಲ್ಲಭ ಪಾಣಿಪಲ್ಲವತಲೇ ನೀತಂ ನವೀನಂ ವಯಃ |

೨

ಸಂಪ್ರತ್ಯುಜ್ಜಿತವಾಸನಂ ಮಧುವುರೀಮಧ್ಯೇಹರಿಃ ಸೇವ್ಯತೇ |

ಸರ್ವಂ ಪಂಡಿತರಾಜರಾಜತಿಲಕೇನಾಕಾರಿ ಲೋಕಾಧಿಕಂ ” ||

ತಾರುಣ್ಯವನ್ನಂತೂ ಸಾರ್ವಭೌಮನಾದ ದಿಲ್ಲಿಪತಿಯು ಕೈಕೆಳಗೆ ಕಳೆದನು. ಈಗ ಮಧುರೆಯ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲ ಕಾಂಕ್ಷೆಗಳನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸಿ ಹರಿಯನ್ನು ಸೇವಿಸಿದನು. ಈ ಪಂಡಿತರಾಜತಿಲಕನಿಂದ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ ಎಲ್ಲ ಕೆಲಸವೂ ಅನನ್ಯಸಾಧಾರಣವಾಗಿಯೇ ಇರುವುದು.

ಪ್ರಾಣಾಭರಣವೆಂಬ ಕಾವ್ಯದ ಆದಿಯಲ್ಲಿ 'ವಿದ್ವಾಂಸರು ಎರಡನೆಯವರ ಕಾವ್ಯವನ್ನು ಶ್ಲಾಘಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ಮೂಕಪ್ರತವನ್ನು ಧಾರಣಮಾಡಿರಲು, ಅರಸರು ಲಕ್ಷ್ಮೀವಿಲಾಸ ಮದದಿಂದ, ಕಣ್ಣುಮುಚ್ಚಿಕೊಂಡಿರಲು, ಸ್ವರ್ಗಾಂಗನೆಯರ ಅಧರದ ಮಾಧುರ್ಯವನ್ನು ಧಿಕ್ಕರಿಸಿದ ನನ್ನ ವಾಗ್ವಿಲಾಸವು ಯಾರ ಮುಖದಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಕುಣಿತವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು! ಎಂದು ಉದ್ಗಾರ ತೆಗೆದಿದ್ದಾನೆ. ಇದೇ ಕಾವ್ಯದ ಅಂತ್ಯದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಮತ್ಪಂಡಿತರಾಜ ಪಂಡಿತ ಜಗನ್ನಾಥೋ ವ್ಯಧಾಸೀದಿದಂ, ಎಂದು ಅಂದಿದ್ದಾರೆ. ಪಂಡಿತರಾಜ ಪಂಡಿತ ಜಗನ್ನಾಥ ಪಂಡಿತ!!!.....

ಪಂಡಿತರಾಜನಿಂದ ವಿರಚಿತವಾದ ಅಸಫವಿಲಾಸವೆಂಬ ಪ್ರಬಂಧದ ಉಪೋದ್ಘಾತದಲ್ಲಿರುವ ಗದ್ಯವೂ ಪಂಡಿತರಾಜನ ಅಭಿಮಾನಿ ಸ್ವಭಾವವನ್ನು ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸುವುದು:—

“ ಅಥ.....ಪ್ರತಿದಿನ ಮುದ್ಯದನವದ್ಯಗದ್ಯಪದ್ಯಾದ್ಯನೇಕ ವಿದ್ಯಾದ್ಯೋತಿ ತಾಂತಃಕರಣೈಃ ಕವಿಭಿರುಪಾಸ್ಯಮಾನೇನ, ಕೃತಯುಗೀಕೃತಕಲಿಕಾಲೇನ, ಕುಮತಿ ತೃಣಜಾಲ ಸಮಾಚ್ಛಾದಿತ ವೇದವನಮಾರ್ಗವಿಲೋಕನಾಯ ಸಮುದ್ದೀಪಿತ ಸುತರ್ಕದಹನ ಜ್ವಾಲಾಜಾಲೇನ ..... ಸಾರ್ವಭೌಮ ಶ್ರೀಶಹಾಜಹಾಂ ಪ್ರಸಾದಾದಧಿಗತ ಪಂಡಿತರಾಜಪದವೀವಿರಾಜಿತೇನ, ತೈಲಂಗಕುಲಾವತಂಸೇನ; ಪಂಡಿತರಾಜಜಗನ್ನಾಥೇನಾಸಫವಿಲಾಸಾಖ್ಯೇಯಮಾಖ್ಯಾಯಿಕಾನಿರವಿಯತ ”

ಮಮ್ಮಭಟ್ಟ ಅಪ್ಪಯ್ಯದೀಕ್ಷಿತ ಮೊದಲಾದ ಅಲಂಕಾರಿಕರು ಅಲಂಕಾರಗಳ ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ಹೇಳಿ, ಉದಾಹರಣೆ ಕೊಡುವಾಗ ಪರಕೀಯರ ಶ್ಲೋಕಗಳನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡಿರುವರಷ್ಟೇ? ಆದರೆ ಪಂಡಿತರಾಜನು ತಾನು ಪರಕೀಯರ ಶ್ಲೋಕಗಳನ್ನು ಉದಾಹರಣೆಗಾಗಿ ಕೂಡ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳದೆ ಸ್ವಯಂ ವಿರಚಿತವಾದ ಶ್ಲೋಕಗಳನ್ನೇ ತನ್ನ ರಸಗಂಗಾಧರವೆಂಬ ಅಲಂಕಾರ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಉದಾಹರಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಇದು, ಅವನ ಅಭಿಮಾನಿತ್ವವನ್ನೂ ಅಪೂರ್ವ ಕವಿತ್ವಜಾಗೃತಿಯನ್ನೂ ಸ್ಫುಟೀಕರಿಸುವುದು. ಇದರ ವಿಷಯವಾಗಿ ರಸಗಂಗಾಧರದ ಆರಂಭದಲ್ಲಿ ಅವನು ಅನ್ನುವದೇನೆಂದರೆ:—

ನಿರ್ಮಾಯ ನೂತನಮುದಾಹರಣಾಯ ರೂಪಮ್ |

## ಜಗನ್ನಾಥ ಪಂಡಿತನು.

ಕಾವ್ಯಂ ಮಯಾತ್ರ ನಿಹಿತಂ ನಪರಸ್ಯ ಕಿಂಚಿತ್ ||

ಕಿಂ ಸೇವ್ಯತೇ ಸುಮನಸಾಂ ಮನಸಾಪಿ ಗಂಧಃ |

ಕಸ್ತೂರಿಕಾಜನನಶಕ್ತಿಭೃತಾ ಮೃಗೇಣ ||

ನೂತನ ಉದಾಹರಣಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯವಾದ ಕಾವ್ಯವನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿ ನಾನಿಲ್ಲಿ ಇಟ್ಟಿದ್ದೇನೆ. ಸ್ವಲ್ಪಾದರೂ ಎರಡನೆಯವರ ಕಾವ್ಯವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡಿಲ್ಲ. ಕಸ್ತೂರಿಯನ್ನೇ ಹುಟ್ಟಿಸುವ ಮೃಗವು ಎಂದಾದರೂ ಮನಸ್ಸಿನಿಂದಾದರೂ ಹೂಗಳ ಸುವಾಸನೆಯನ್ನು ಸೇವಿಸುವದೇ?

ಜಗನ್ನಾಥಪಂಡಿತನ ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ಕೇವಲ ಅಭಿಮಾನೋಕ್ತಿಗಳೇ ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆಂತಲ್ಲ. ಅವನಿಂದ ವಿರಚಿತವಾದ 'ಕರುಣಾಲಹರಿ, ಗಂಗಾಲಹರಿ' ಮೊದಲಾದ ಸುಂದರ ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಇವನ ವಿನಯಪರಿಪೂರಿತ ವಚನಗಳೂ ಕಂಡುಬರುವವು. ಅವನ್ನು ಆ ಆ ಗ್ರಂಥಗಳ ಸಮಾಲೋಚನಾವಸರದಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸುವೆವು.

### ಅಖ್ಯಾಯಿಕೆಗಳು.

ಪಂಡಿತರಾಜನ ವಿಷಯವಾಗಿ ಅನೇಕ ಅಖ್ಯಾಯಿಕೆಗಳು ಜನರಲ್ಲಿ ಪ್ರಚಲಿತವಾಗಿರುವವು. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಅತಿ ಪ್ರಥಿತವಾದ ಕಿಂವದಂತಿಯು:—

ಜಗನ್ನಾಥನ ಅದ್ವಿತೀಯವಾದ ಪಾಂಡಿತ್ಯವನ್ನು ಕೇಳಿ ಸಂತುಷ್ಟನಾಗಿ ದಿಲ್ಲಿಪತಿಯಾದ ಶಹಾಜಹಾನನು ಅವನನ್ನು ತನ್ನ ಸಭಿಕನನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡನು. ಜಗನ್ನಾಥನನ್ನು ಬಹಿಷ್ಕರಜೀವಿತನನ್ನಾಗಿಯೇ ಬಗೆದನು. ಒಂದು ದಿವಸ ಜಗನ್ನಾಥಪಂಡಿತನೊಡನೆ ದಿಲ್ಲಿಶ್ವರನು ಚದುರಂಗವನ್ನಾಡುತ್ತ ಕುಳಿತರಲು ನೀರಡಿಕೆಯಿಂದ ವ್ಯಾಕುಲನಾದನು. ನೀರನ್ನು ತರುವದಕ್ಕಾಗಿ ಮಗಳಿಗೆ ಆಜ್ಞಾಪಿಸಿದನಂತೆ. ಆತನ್ವಂಗಿಯು ಕೌಸುಂಭವನವನ್ನು ಧರಿಸಿ ನೀರಿನಿಂದ ತುಂಬಿದ ಸುವರ್ಣಕುಂಭವನ್ನು ತಲೆಯ ಮೇಲಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಶೃಂಗಾರರಸದೇವತೆಯೇ ಸಂಚರಿಸುತ್ತಾಳೋ ಎನ್ನೋ ಎನ್ನುವಂತೆ ಮಂದಮಂದವಾಗಿ ಬಾದಶಹನ ಸಮೀಪಕ್ಕೆ ಬಂದಳು. ಕೊಡವನ್ನು ನೆಲಕ್ಕೆ ಇಳಿಸಲು ದಿಲ್ಲಿಶ್ವರನು ನೀರುಕುಡಿದು ಸಂತುಷ್ಟನಾದನು. ಪುನಃ ಆ ಕನ್ನಿಕೆಯು ಕೊಡವನ್ನು ತಲೆಯ ಮೇಲಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಮನೆಗೆ ಹೋಗಲುಪಕ್ರಮಿಸಿದಳು. ಆಗ ಬಾದಶಹನು ಆ ಕುಮಾರಿಕೆಯನು ವರ್ಣಿಸಲು ಜಗನ್ನಾಥನಿಗೆ ಆಜ್ಞೆಯನ್ನಿತ್ತನು. ಅವನಾದರೂ ಅಪ್ಪಣೆಕೊಟ್ಟ ಉತ್ತರಕ್ಷಣದಲ್ಲಿಯೇ:—

इयं सुस्तनी मस्तक्यस्त कुंभा |

कुसुंभारुणं चारु चेळं वसाना ||

समस्तस्य लोकस्य चेतः प्रवृत्तिम् ।

गृहीत्वा घटे न्यस्य यातीव भाति ॥

ಬಾದಶಹನೇ! ಕುಸುಂಬ ಬಣ್ಣದ ಮನೋಹರವಾದ ವಸ್ತ್ರವನ್ನುಟ್ಟುಕೊಂಡ ಈಕೆಯು ತಲೆಯ ಮೇಲೆ ಬರಿದಾದ ಕೊಡವನ್ನು ಹೊತ್ತುಕೊಂಡು ಹೋಗುವದಿಲ್ಲ. ಇಲ್ಲಿದ್ದ ಜನರ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಆ ಕೊಡದಲ್ಲಿ ಹಾಕಿಕೊಂಡು ಹೋಗುತ್ತಾಳೆ!!!—

ತಾತ್ಕಾಲದಲ್ಲಿಯೇ ಜಗನ್ನಾಥಪಂಡಿತನ ವದನಾರವಿಂದದಿಂದ ಉದಯವನ್ನು ಹೊಂದಿದ ಸುಲಲಿತ ಪದ್ಯವನ್ನು ಯವನರಾಜನು ಕೇಳಿ ಅತೀವ ಪ್ರಸನ್ನನಾಗಿ—ಪಂಡಿತರಾಜನೇ ನಿನ್ನೀ ವಾಗ್ವೈಭವದಿಂದ ಸಂತುಷ್ಟನಾಗಿರುವೆನು. ಏನು ಬೇಡುತ್ತೀ ಬೇಡು; ಎಂದು ಉದ್ಗಾರ ತೆಗೆದನು. ಪಂಡಿತನಾದರೂ ಪುನಃ ಶ್ಲೋಕದಿಂದಲೇ ಭೂಪಾಲಕನನ್ನು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿದನು.

न याचे गजालि न वा वाजिगजिम् ।

न वित्तेषु चित्तं मदीयं कदाचित् ॥

इयं सुस्तनी मस्तक्यस्तकुंभा ।

लवंगी कुरंगीदृगंगीकरोतु ॥

ಪಾರ್ಥವ ಶಿರೋಮಣಿಯೇ, ನೀನು ಸಾವಿರಾರು ಆನೆಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟರೂ ನಾನು ಅವುಗಳನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಲಾರೆನು. ಕುದುರೆಗಳ ಸಮೂಹವನ್ನೇ ಕೊಟ್ಟರೂ ಅವೂ ನನಗೆ ಬೇಡ. ದುಡ್ಡಿನಲ್ಲಿ ನನ್ನ ಆಶೆಯಿಲ್ಲ. ಈ ಚಾರುವಕ್ಷೋಜಗಳಿಂದ ಶೋಭಿತಳಾದ ಎರಳೆಯಂತೆ ನೇತ್ರವುಳ್ಳ ನಿನ್ನ ಲವಂಗಿಯೆಂಬ ಕನ್ನಿಕೆಯು ನನ್ನನ್ನು ವರಿಸಲಿ.

ಪಂಡಿತರಾಜನ ಈ ಪ್ರಾಥನೆಯನ್ನು ಕೇಳಿ ವಿಸ್ಮಿತನಾಗಿ ಮಹಿಷತಿಯು ಮಾತಾಡುತ್ತಾನೆ. ಬ್ರಾಹ್ಮಣನಾಗಿ ನೀನು ಸ್ವರ್ಗಲೋಕಕ್ಕೆ ಅಡ್ಡಿಯನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ ಯವನಿಯನ್ನು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಬೇಕೇ?!!!—

यवनी नवनीत कोमलांगी ।

शयनीये यदि लभ्यते कदाचित् ॥

अवनीतलमेव साधु मय्ये ।

न वनी माघवनी विनोदहेतुः ॥

ಬೆಣ್ಣೆಯಂತೆ ಮೃದುವಾದ ಅವಯವಗಳುಳ್ಳ ಈ ಯವನಿಯು ಶಯನದಲ್ಲಿ ಒಂದು ವೇಳೆ ಲಭ್ಯಳಾದರೆ ಭೂತಲವೇ ಸುಖಕರವೆಂದು ತಿಳಿಯುವೆನು. ಆ ಇಂದ್ರನ ನಂದನವನವೇನು ನನಗೆ ಏನೋಡವನ್ನುಂಟುಮಾಡಲು ಶಕ್ತವಾಗಲಿಕ್ಕಿಲ್ಲ. —

ಯವನೀರಮಣಿ ವಿಪದಃ ಶಮನಿ |

ಕಮನೀಯತಮಾ ನವನೀತಸಮಾ ||

‘ ऊहि ऊहि ’ वचोऽमृतपूर्णमुखी |

स सुखी जगतीह यदकगता ||

ಸಂತಾಪವನ್ನು ಕಳೆಯುವ ಮನೋಹರಳಾದ ಈ ‘ ಊಹಿ ಊಹಿ ’ ಎಂಬ ವಚನಾಮೃತದಿಂದ ತುಂಬಿದ ಮುಖಕಮಲದಿಂದ ಶೋಭಿತಳಾದ ಈ ಯವನ ರಮಣಿಯು ಯಾವನ ತೊಡೆಯಲ್ಲಿ ಬಂದು ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುವಳೋ, ಅವನು ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿಯೇ ಧನ್ಯನಲ್ಲವೇ! ಸ್ವರ್ಗಲೋಕದಲ್ಲಿ ಇದಕ್ಕೂ ಹೆಚ್ಚಿನ ಸುಖವೇನಿರುವದು?—

ಜಗನ್ನಾಥನ ಸರಸವಾದ ವಾಣಿಯನ್ನು ಕೇಳಿ ಮೊದಲಿಗಿಂತ ಹೆಚ್ಚಿಗೆ ಸಂತುಷ್ಟನಾಗಿ ದಿಲ್ಲಿಪತಿಯು ಲವಂಗೀ ಎಂಬ ಹೆಸರುಳ್ಳ ಕನ್ನಿಕೆಯನ್ನು ಪಂಡಿತರಾಜನಿಗೆ ಕೊಟ್ಟು ಮದುವೆಯನ್ನು ಮಾಡಿದನು.—ಪಂಡಿತರಾಜನಾದರೂ ಸಂಪಾದಿಸತಕ್ಕದ್ದನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸದೆಂದು ತಿಳಿದು ಆನಂದದಿಂದ ಆ ಯವನಿಯಿಂದ ಕೂಡಿ ಸಂಸಾರಮಾಡುತ್ತ ಸ್ವರ್ಗಸುಖವನ್ನು ತೃಣಕ್ಕೆ ಬಗೆದನು. ಕೆಲವು ದಿವಸ ಆಕೆಯೊಡನೆ ಸಂಸಾರ ಮಾಡಿದ ನಂತರ ಪಂಡಿತರಾಜನು ಕಾಶೀಕ್ಷೇತ್ರಕ್ಕೆ ತೆರಳಿದನು. ಅಲ್ಲಿದ್ದ ಪಂಡಿತರು ಇವನನ್ನು ಕುಲಗೇಡಿಯೆಂದು ಧಿಕ್ಕರಿಸಿದರು. ಕಿಂಚಿದ್ವಿಷಾದವನ್ನು ಹೊಂದಿ ಜಗನ್ನಾಥನು ನನ್ನನ್ನೂ ನನ್ನೀ ಪ್ರೇಯಸಿಯಾದ ಯವನಿಯನ್ನೂ ನೀವು ಪವಿತ್ರೀಕರಿಸಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಿಂದ ಕೂಡಿ ವ್ಯವಹಾರಮಾಡಲು ಬಡಂಬಟ್ಟರೆ ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸುವೆನೆಂದು ಹೇಳಿದನು. ಕಾಶೀವಾಸಿಗಳಾದ ವಿದ್ವಾನ್ಮಣಿಗಳು ಈ ಮಾತಿಗೆ ಒಡಂಬಡಲಿಲ್ಲ. ಅಲ್ಲಿಂದ ಜಗನ್ನಾಥನು ಬಿಡಿದ; ನಿಮ್ಮ ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತದಿಂದ ಆಗತಕ್ಕದ್ದಾದರೂ ಏನು? ಜಗತ್ತಾವನೆಯಾದ ಭಾಗೀರಥಿಯೇ ನನ್ನನ್ನು ಭಾರ್ಯೆಯೊಡನೆ ಪವಿತ್ರಗೊಳಿಸುವಳು. ಎಂದು ನಿಶ್ಚಯವಾಗಿ ಉದ್ವೇಷಿಸಿ ಗಂಗಾತೀರಕ್ಕೆ ಬಂದನು. ಅಲ್ಲಿ ಐವತ್ತೆರಡು ಪಾವಟೆಗಳುಳ್ಳ ಒಂದು ಘಟ್ಟವನ್ನೇರಿ ಸುಲಲಿತ ಪದಬಂಧನದಿಂದ ಶೋಭಿಸುವ ಕೆಲವು ಪದ್ಯಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿ ಅನ್ನತೊಡಗಿದನು. ಆ ಪದ್ಯಗಳುಳ್ಳ ಪ್ರಬಂಧವೇ ಈಗ ‘ ಪೀಯೂಷಲಹರಿ ’ ಯೆಂದೂ ‘ ಗಂಗಾಲಹರಿ ’ ಯೆಂದೂ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವದು. ಒಂದೊಂದು ಪದ್ಯವು ಅನ್ನಲ್ಪಡಲು ಒಂದೊಂದು ಪಾವಟೆಗೆಯನ್ನು ಗಂಗೆಯು ಏರಿಬಂದಳಂತೆ. ೫೨ನೆಯ ಪದ್ಯಕ್ಕೆ ಕಡೆಯ ಪಾವಟೆಗೆಯನ್ನು ಏರಿ ಪಂಡಿತರಾಜನನ್ನು ಅವನ ಹೆಂಡತಿಯೊಡನೆ ತನ್ನ ಅಂಗಗಳಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸಿಕೊಂಡು ಭಗವತೀ ಭಾಗೀರಥಿಯು ಉದ್ಧಾರಮಾಡಿದಳಂತೆ. ಇದನ್ನು ನೋಡಿ ಕಾಶಿಯ ಪಂಡಿತರು ಅತ್ಯಂತವಾಗಿ ಆಶ್ಚರ್ಯಚಕಿತರಾದರು.

ಕೆಲವರು “ ಯವನಿಯು ಮೊದಲೇ ಮರಣವನ್ನು ಹೊಂದಲು ಆಕೆಯ ವಿರಹದಿಂದ ಸಂತಪ್ಪಾಂತರಂಗನಾಗಿ - ಜಗನ್ನಾಥನು ದಿಲ್ಲಿಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ವಾರಾಣಸಿಯನ್ನು

ಕುರಿತುಬರಲು, ಅಲ್ಲಿಯ ಪಂಡಿತರು, ಇವನ ಆಚರಣವನ್ನು ಕೇಳಿ ಇವನನ್ನು ತಿರಸ್ಕರಿಸಿದರು. ಅವರ ತಿರಸ್ಕಾರದಿಂದಲೂ ಯವನಿಯ ವಿರಹದಿಂದಲೂ ದುಃಖಿತನಾದ ಪಂಡಿತರಾಜನು ಎಲ್ಲಿಯೂ ಸೌಖ್ಯವನ್ನು ಕಾಣದೆ ಮಳೆಗಾಲದಲ್ಲಿ ಗಂಗೆಯು ತುಂಬಿಹರಿಯುತ್ತಿರಲು ಸ್ವಕೃತವಾದ ಗಂಗಾಲಹರಿಯನ್ನು ಪಠಿಸುತ್ತ ಗಂಗೆಯಲ್ಲಿ ಮುಳುಗಿ ಪ್ರಾಣವನ್ನು ಬಿಟ್ಟನು ” ಎಂದು ಹೇಳುವರು.

ಈ ಆಖ್ಯಾಯಿಕೆಯ ಸತ್ಯತೆಯ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಅಕ್ಷೇಪಗಳು—ಸ್ವಭಾವತಃ ಕ್ರೋಧವಂತರಾದ ಯವನರು ಸ್ವಾಂಗನೆಯರಲ್ಲಿ ಪರಪುರುಷನ ಪ್ರೇಮನಿಧಾನವನ್ನು ಕೇಳಿದರೆ ಸಂತಪ್ತರಾಗುವರು. ಅದು ಅವರಿಗೆ ಸಹನವಾಗುವದಿಲ್ಲ. ಇಂಥವರು ತಮ್ಮ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿ ಕಾಮಾವಿಷ್ಟನಾದ ಪರಮಧರ್ಮಿಯ ಮನುಷ್ಯನಿಂದ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ ತಮ್ಮ ಕನ್ಯೆಯ ವಿಷಯವಾಗಿ ಪ್ರಾರ್ಥನೆಯನ್ನು ಸಹಿಸುವರೇ? ಪಂಡಿತರು ಎಷ್ಟೋ ಅಹಂಕಾರಶಾಲಿಗಳಾಗಿದ್ದರೂ ಕಾಮಮಾತ್ರಾಸಕ್ತಿಯಿಂದ ಧರ್ಮವನ್ನು ಉಲ್ಲಂಘಿಸಲು ಇಚ್ಛಿಸುವದು ಅಶಕ್ಯವು. ಕ್ಷುದ್ರತಮನಾದ ಯವನನಾದರೂ ವಿಧರ್ಮಿಯರಿಂದ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ ತನ್ನ ಕಾಂತಾಗತ ಕಥೆಯನ್ನು ಕೇಳಿದರೆ ಕೂಡ ಕೋಪದ ಪರಾಕಾಷ್ಠೆಯನ್ನು ಏರುತ್ತಿರಲು ನಿಖಿಲ ಭಾರತವರ್ಷಿಯ ಭೂಪಾಲಕರಿಂದ ಸಮಭ್ಯರ್ಚಿತ ಶಾಸನನಾದ ದಿಲ್ಲಿ ಶ್ವರನು, ಜಗನ್ನಾಥನು ಪಂಡಿತನೇ ಯಾಕಾಗಲೊಲ್ಲನು; ಅವನಿಂದ ತನ್ನ ಸಮಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಅಭ್ಯರ್ಥಿತನಾದ ಕನ್ಯೆಯನ್ನು ಅವನಿಗೆ ಕೊಟ್ಟು ಯವನಧರ್ಮವನ್ನು ಧಿಕ್ಕರಿಸಲು ಒಡಂಬಡುವನೇ? ‘ಯವನೀನವನೀತ ಕೋಮಲಾಂಗೀಶಯನೀಯೇ, ಮೊದಲಾದ ಶ್ಲೋಕಗಳು ನಿಜವಾಗಿ ಪಂಡಿತರಾಜನವೇ ಆಗಿದ್ದರೆ ಅವನು ತನ್ನ ಭಾಮಿನೀವಿಲಾಸವೆಂಬ ಪೆಟ್ಟಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಆ ಪದ್ಯಗಳನ್ನು ಹಾಕಿಡುತ್ತಿದ್ದನು. ಯಾಕಂದರೆ ಅವನು ಭಾಮಿನೀವಿಲಾಸದ ಕಡೆಯಲ್ಲಿ ಅನ್ನುವದೇನಂದರೆ:—

द्वृत्ता जारजमानो हरिश्चंदीति शंकया ।  
 मदीयपद्यत्नानां मंजूषैषा कृता मया ॥

ತುಡಗ ಸೂಳೇಮಕ್ಕಳು ನನ್ನ ಪದ್ಯಗಳನ್ನು ಹರಣಮಾಡಿಯಾರು ಎಂಬ ಶಂಕೆಯಿಂದ ನಾನು ಭಾಮಿನೀವಿಲಾಸವೆಂಬ ಪೆಟ್ಟಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಪದ್ಯರತ್ನಗಳನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಿ ಇಟ್ಟಿರುವೆನು. ಮೇಲಿನ ಯವನೀಸಂಬಂಧದ ಶ್ಲೋಕಗಳನ್ನು ಈ ಪೆಟ್ಟಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಸಂಗ್ರಹಿಸಲು ಪಂಡಿತರಾಜನು ಮರೆತನೋ? ಇದನ್ನು ವಿದ್ವಜ್ಜನರು ಅವಶ್ಯವಾಗಿ ವಿಚಾರಿಸತಕ್ಕದ್ದು. ಸಾರ್ವಭೌಮನಾದ ದಿಲ್ಲಿಶ್ವರನು ಸಭೆಯಲ್ಲಿ ಏಕೆ ನೀರು ಕುಡಿದನು? ಆ ಸಾರ್ವಭೌಮ ವುತ್ರಿಯು ಬಡಹೆಂಗಸಿನಂತೆ ತಲೆಯ ಮೇಲೆ ಕೊಡವನ್ನಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಬಂದಳೇ? ಆಳುಗಳಿದ್ದಿಲ್ಲವೇ? ‘ಸುಸ್ತನೀ’ ಎಂಬ ವಿಶೇಷಣಕ್ಕೆ ಅರ್ಹರಾದ ಆ ಅಸೂರ್ಯಂ

ಪಶ್ಯರಾದ ಯವನ ತರುಣಿಯರು ಪರವುರಃಷಪರಿವೃತವಾದ ಸಭಿಯಲ್ಲಿ ನೀರು ತರುವ  
ದೆಂದರೇನು?

ಭಗವತಿಯಾದ ಭಾಗೀರಥಿಯ ಅಂಗಗಳಲ್ಲಿ ಜಗನ್ನಾಥನು ವಿಲಯವನ್ನು ಹೊಂದಿ  
ದನು. ಯಾವ ಪಂಡಿತರಾಜನ ಸ್ತುತಿಯಿಂದ ದೇವನದಿಯು ಸಂತುಷ್ಟೆಯಾದಳೋ  
ಆ ಸ್ತುತಿಗ್ರಂಥವೀಗ ' ಗಂಗಾಲಹರಿ 'ಯೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆಯಷ್ಟೇ?

ಒಂದುವೇಳೆ ಮೇಲೆ ನಿರ್ದಿಷ್ಟವಾದ ಲೋಕವಾರ್ತೆಯು ದಿಟವಾದರೆ ಗಂಗಾಲ  
ಹರಿಯು ಪ್ರಣಯನ ಕಾಲದಲ್ಲಿಯೇ ಜಗನ್ನಾಥನ ಆಯುಷ್ಯದ ಸಮಾಪ್ತಿಯಾಯಿತೆಂಬದು  
ಸ್ಪಷ್ಟವು. ಅಂದ ಮೇಲೆ ಗಂಗಾಲಹರಿಯನ್ನು ರಚಿಸಿದನಂತರ ಯಾವ ಗ್ರಂಥವನ್ನೂ  
ರಚಿಸಲಿಲ್ಲವೆಂಬಂತಾಯಿತು. ಅರ್ಥಾತ್ ಜಗನ್ನಾಥಪರಿಚಿತವಾದ ಪ್ರಬಂಧಾಂತರಗಳಲ್ಲಿ  
ಗಂಗಾಲಹರಿಗತವಾದ ಪದ್ಯಗಳು ದೃಗ್ಗೋಚರಿಸಬಾರದು. ಆದರೆ ಗಂಗಾಲಹರಿಯ  
ಲ್ಲಿದ್ದ ಪದ್ಯಗಳು ಅವನ ಎರಡನೇ ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುವವು. ಆದುದರಿಂದ ಗಂಗಾ  
ಲಹರಿ ಪ್ರಣಯನದ ಅವಸಾನದಲ್ಲಿ ಜಗನ್ನಾಥರ ಆಯುಷ್ಯದ ಪರಿಸಮಾಪ್ತಿಯಾಯಿ  
ತೆಂಬ ವಚನವು ಸಖಿಯಾದದ್ದು. ಗಂಗಾಲಹರಿಭಿನ್ನವಾದ ಜಗನ್ನಾಥ ರಚಿತವಾದ  
ಮಂದಾಕಿನೀಸ್ತುತಿ ಗ್ರಂಥವಿದ್ದರೆ ಅದರ ಅವಸಾನ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಪಂಡಿತನ ನಿಧನಾವಸರ  
ವೆಂದು ತಿಳಿಯುವೆವು. ಹಾಗೂ ಇಲ್ಲ. ಅಂದ ಬಳಿಕ ಮೇಲಿನ ಲೋಕವಾರ್ತೆಯು  
ಸಖಿಯೋ ದಿಟವೋ ವಿದ್ವಾಂಸರು ವಿಮರ್ಶಿಸಬೇಕು.

ಗಂಗಾಲಹರಿಯಲ್ಲಿದ್ದ ಪದ್ಯಗಳು ರಸಗಂಗಾಧರದಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುವವು.

ವಿಧತ್ತಾ ನಿರಶಕಂ ನಿರವಧಿ ಸಮಾಧಿ ವಿಧಿರಹೋ |

ಮುಖಂ ಶಂಘೇ ಶತಾಂ ಹರೀರವಿರತಂ ನೃಪತು ಹರಃ |

ಕೃತಂ ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತೈರಲಮಥ ತಪೋದಾನವಿಭವೈಃ |

ಸವಿತ್ರೀ ಕಾಮಾನಾಂ ಯದಿ ಜಗತಿ ಜಾಗತಿ ಭವತೀ ||

ಓ ಮಾತಃ ಗಂಗೇ, ಬಿಂಬಮ್ಮನು ನಿರಂತರ ಸಮಾಧಿಯಲ್ಲಿ ನಿರ್ವಿಶಂಕವಾಗಿ ಕುಳಿ  
ತುಕೊಳ್ಳಲಿ; ವಿಷ್ಣು ಸುಖವಾಗಿ ಮಹಾಶೇಷನಲ್ಲಿ ಮಲಗಿಕೊಳ್ಳಲಿ; ಆ ಮಹಾರಾಯ  
ಮಹಾದೇವನು ಯಥೇಷ್ಟವಾಗಿ ತನ್ನ ತಾಂಡವವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿರಲಿ. ಆ ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿ  
ತ್ತಗಳು ಸಾಕು; ಆ ತಪಸ್ಸು ಆದಾನ ಇವುಗಳ ವೈಭವವು ಸಾಕು. ಸಕಲ ಕಾಮನೆಗೆ  
ಳನ್ನು ಪೂರೈಸುವ ನೀನೊಬ್ಬಳು ಈ ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಜಾಗ್ರತೆಯಾಗಿದ್ದರೆ ಸಾಕು!!!

ಗಂಗಾಲಹರಿಯಲ್ಲಿದ್ದ ಈ ಪದ್ಯವು ರಸಗಂಗಾಧರದಲ್ಲಿ ಮಾಧುರ್ಯದ ಉದಾ  
ಹರಣವಾಗಿರುವದು.

ಶ್ರೀಶ್ರುದ್ರಾಘೋಷಾನಥ ಸಪದಿ ಸಂತಪ್ತಮನಃ |

ಸಮುದ್ರೈ ಸಂತ್ರ ತ್ರಿಭುವನತಲೆ ತೀರ್ಥನಿವಹಾಃ ||

अपि प्रायश्चित्तप्रसरणपथातीतचरितान् ।

नरान्गीकर्तुं त्वमिव जनानि त्वं विजयसे ॥

ಎಲೆ ಮಂದಾಕಿನೀ! ಸಣ್ಣ ಸಣ್ಣ ಪಾಪಗಳನ್ನು ಮಾಡಿ ಸಂತಪ್ತರಾದ ಜನರನ್ನು ಉದ್ಧರಿಸುವದಕ್ಕಾಗಿ ಭುವನದಲ್ಲಿ ಎಷ್ಟೋ ತೀರ್ಥಗಳು ಇರುವವು. ಆದರೆ ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತದಿಂದ ಕೂಡ ಯಾವ ಪಾಪವು ತೊಳೆದು ಹೋಗುವದಿಲ್ಲವೋ ಅಂತಹ ಮಹತ್ತರವಾದ ಪಾಪವನ್ನು ಮಾಡಿದ ಜನರನ್ನು ಉದ್ಧರಿಸಲಿಕ್ಕೆ ನಿನ್ನ ಹಾಗೆ ನೀನೇ ಶೋಭಿಸುವಿ.

ಅನನ್ವಯಾಲಂಕಾರ ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿ ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಕಂಗೊಳಿಸುವದು. ಇದೇ ಮೇರೆಗೆ ಜಗನ್ನಾಥನು ಭಾವೋದಾಹರಣ ಪ್ರಸಂಗದಿಂದ ರಸಗಂಗಾಧರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವದೇನೆಂದರೆ “ ಮನ್ನಿರ್ಮಿತಾಶ್ಚ ಪಂಚಲಹರ್ಯೋ ಭಾವಸ್ಯ ” ಜಗನ್ನಾಥನಿಂದ ವಿರಚಿತವಾದ ಐದು ಲಹರಿಗಳೆಂದರೆ ‘ ಪೀಯುಷ ( ಗಂಗಾ ) ಲಹರಿ ’ ‘ ಸುಧಾಲಹರಿ ’ ‘ ಲಕ್ಷ್ಮೀಲಹರಿ ’ ‘ ಅಮೃತಲಹರಿ ’ ‘ ಕರುಣಾಲಹರಿ ’ ಇವುಗಳು. ಜಗನ್ನಾಥನಿಂದ ವಿರಚಿತವಾದ ಗಂಗಾಲಹರಿಯು ಐದು ಲಹರಿಗಳಲ್ಲಿಯೇ ಅಂತರ್ಭೂತವಾಗುತ್ತದೆ. ಲಹರಿ ಪಂಚಕವು ರಸಗಂಗಾಧರದಲ್ಲಿ ಉಲ್ಲೇಖಿತವಾಗಿರುವದರಿಂದ ಗಂಗಾಲಹರಿಯಲ್ಲಿರುವ ಪದ್ಯಗಳು ರಸಗಂಗಾಧರದಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುವದರಿಂದ ರಸಗಂಗಾಧರ ನಿರ್ಮಾಣವಾಗುವದಕ್ಕಿಂತ ಮೊದಲೇ ಗಾಂಗಾಲಹರಿಯು ನಿರ್ಮಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುತ್ತದೆಂಬುದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಕಂಡುಬರುವದು. ಆದದರಿಂದ ತತ್ಕಾಲದಲ್ಲಿ ನಿರ್ಮಿತ ಗಂಗಾಲಹರಿಯನ್ನು ಕೇಳಿ ಸಂತುಷ್ಟಳಾದ ಗಂಗೆ ತನ್ನ ಕ್ರೋಡದಲ್ಲಿ ಜಗನ್ನಾಥನನ್ನು ವಿಲೀನನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡಳೆಂಬ ಜನವಾರ್ತೆಯು ಸಹಿಯಾದದ್ದೇ.

ಪಂಡಿತರಾಜನ ವಿಷಯವಾದ ಎರಡನೇ ಲೋಕಪ್ರವಾದವು—ಪಂಡಿತರಾಜನು ದಿಲ್ಲಿವಲ್ಲಭವನ ಪೂರ್ವಮಂಡಲವನ್ನಲಂಕರಿಸಲು ಲಲಿತವೂ, ಮಧುರವೂ, ಪ್ರಸನ್ನವೂ ಆದ ಪದಗಳ ವಿನ್ಯಾಸದಿಂದ ಹೃದಯಂಗಮವಾದ ಪದ್ಯಗಳಿಂದ ದಿಲ್ಲಿಶ್ವರನ ಚಿತ್ತವನ್ನು ಆನಂದಪಡಿಸುತ್ತಿರಲು ಒಂದು ದಿವಸ ಒಬ್ಬ ಮಾಂಡಲಿಕ ಅರಸನು ಅಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದನು. ಪಂಡಿತರಾಜನ ಅಲೌಕಿಕಪಾಂಡಿತ್ಯವನ್ನೂ ಅನಾಮಾನ್ಯಕವಿತ್ವವನ್ನೂ ನೋಡಿ ವಿಸ್ಮಿತನಾದನು. ಇಂತಹ ಪಂಡಿತನೊಬ್ಬನು ತನ್ನ ಆಶ್ರಯದಲ್ಲಿರುವದು ಒಳ್ಳೆಯದೆಂದು ಭಾವಿಸಿ ಪಂಡಿತರಾಜನ ಎಡೆಗೆ ಬಂದು ಆದರದಿಂದ ಅನುರಾಗದಿಂದ ವಿಜ್ಞಾಪಿಸಿದನು:—“ ಪಂಡಿತರಾಜನೇ! ನಿನ್ನ ದರ್ಶನದಿಂದ ಈಹೊತ್ತು ಧನ್ಯನಾದೆನು. ನನ್ನ ಜನ್ಮದ ಸಾಫಲ್ಯವಾಯಿತು. ಸುಕೃತದಿಂದ ದೊರೆಯತಕ್ಕ ನಿನ್ನ ಕೃಪಾಕಟಾಕ್ಷಕ್ಕೆ ಪಾತ್ರನಾದೆನು. ಪೂಜ್ಯನೇ! ಇದರಂತೆ ಸರ್ವಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ನೀನು ಸಹವಾಸದಿಂದ ನನ್ನನ್ನು ಪವಿತ್ರಗೊಳಿಸಬೇಕೆಂದು ಇಚ್ಛಿಸುವೆನು. ಆದುದರಿಂದ ನನ್ನ ಪ್ರಣಯವನ್ನು ವಿಫಲಗೊಳಿಸಬೇಡ. ಆರ್ಯಕುಲಸಂಭೂತನಾದ ನೀನು ಅನಾರ್ಯಕುಲೋತ್ಪನ್ನನಾದ ನನ್ನ

ಸಹವಾಸವನ್ನು ಧಿಕ್ಕರಿಸಬೇಡ. ನಾನು ನಾಮಂತನೆಂದು ಅನಾದರ ಪಡಬೇಡ. ನಿನ್ನ ಪರಿಚಯಿಯಲ್ಲಿ ಉತ್ಸುಕನಾದ ನನ್ನ ಮನೋರಥವನ್ನು ಪೂರ್ಣಮಾಡು, ಸೆರಗೊಡ್ಡಿ ಬೇಡಿಕೊಳ್ಳುವೆನು. ”

ಇದನ್ನು ಕೇಳಿ ಪಂಡಿತರಾಜನು ಮುಗುಳುನಗೆಯಿಂದ ನಕ್ಕು ಮಾತನಾಡುತ್ತಾನೆ.

ದಿಕ್ಷಿಶ್ವರೋ ವಾ ಜಗದೀಶ್ವರೋ ವಾ ಮನಾರಥಾನ್ ಪೂರೈತು ಸಮರ್ಥಃ ||

अभ्यैर्नृपाकैः किमुर्दायमानं शाकाय वा स्याल्लवणाय वा स्यात् ||

ದಿಲ್ಲಿಶ್ವರನು ಅಥವಾ ಜಗದೀಶ್ವರನು (ದೇವರು) ನನ್ನ ಮನೋರಥವನ್ನು ಪೂರ್ಣಮಾಡಲು ಸಮರ್ಥನಾಗುವನು. ಉಳಿದ ಅರಸುಗಿರಿಸುಗಳು ಕೊಡುವರೇನು; ಅದರಿಂದ ಆಗುವದಾದರೂ ಏನು? ಅವರು ಕೊಟ್ಟದ್ದು ಉಪ್ಪಿಗೆ ಅಥವಾ ಪಲ್ಯಕ್ಕೆ ಸಾಕಾದರೆ ಸಾಕಾದೀತು!!!

ಈ ಲೋಕಪ್ರವಾದರೂ ದಿಟವಾದದ್ದೆಂದು ನಿರ್ಣಯಿಸಲು ಅನ್ಯಪ್ರಮಾಣಗಳಿಲ್ಲ. ದಿಟವಾದರೂ ದಿಲ್ಲಿಶ್ವರನ ಪಾರ್ಶ್ವವರ್ತಿಯು ಜಗನ್ನಾಥನು ಎಂಬ ಮಾತನ್ನೇ ಸಿದ್ಧಪಡಿಸುವದು. ಅದು ಪ್ರಮಾಣಾಂತರಗಳಿಂದ ಸಾಧಿತವಾಗಿಯೇ ಇರುವದು.

ಜಗನ್ನಾಥನ ವೈದುಷ್ಯವು ದೇವೀ ಪ್ರಸಾದದಿಂದ ಸುಸಿದ್ಧವಾದದ್ದೆಂದು ಒಂದು ಕಿಂವದಂತಿಯುಂಟು:—ವೊದಲು ಗುರುಗಳ ಸಮೀಪದಲ್ಲಿ ವಿವಿಧಶಾಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ಕಲಿಯಲು ಉಪಕ್ರಮಿಸಿ ಜಗನ್ನಾಥನು ತನ್ನ ಸಹಾಧ್ಯಾಯಿಗಳ ಬುದ್ಧಿಯ ಜಾಜ್ಜಲ್ಯತೆಯನ್ನು ಕಂಡು ವಿಷಾದಪಟ್ಟನು. ನಾನು ಮಂದಬುದ್ಧಿಯಾಗಿರುವೆನಲ್ಲ! ಏನು ಮಾಡಿದರೆ ಇವರಿಗಿಂತ ಮೇಲಾದೇನು; ಎಂದು ಚಿಂತಿಸಿ ದೇವತೆಯನ್ನು ಶರಣು ಹೋಗುವದೇ ನೆಟ್ಟಗೆಂದು ತಿಳಿದು ಅಡವಿಗೆ ಹೋಗಿ ಮಹಾಕಾಲಿಯನ್ನು ಅರ್ಚಿಸಿದನು. ಅನೇಕ ವಿಧವಾದ ತಪಶ್ಚರ್ಯವನ್ನು ಮಾಡಿದನು. ಭಗವತಿಯು ಪ್ರಸನ್ನೆಯಾದಳು. “ವತ್ತಾ! ನಿನ್ನ ಅನನ್ಯಸುಲಭವಾದ ತಪಶ್ಚರ್ಯದಿಂದ ಸಂತುಷ್ಟೆಯಾಗಿರುವೆನು. ಏನು ವರವನ್ನು ಬೇಡುತ್ತೀ ಬೇಡು.” ಹೀಗೆ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಕಾಗಿ ಜಗನ್ನಾಥನೊಡನೆ ಮಾತನಾಡಿದಳು. ಜಗನ್ನಾಥನಾದರೂ ಪುಲಕಿತಶರೀರಯುಷ್ಟಿಯಾಗಿ ಆನಂದಬಾಷ್ಪಪರಿಪೂರಿತ ಲೋಚನನಾಗಿ ಆನಂದರಸಮಯಮಾನಸನಾಗಿ ಭಗವತಿಯನ್ನು ಸಹಸ್ರಶಃ ನಮಸ್ಕರಿಸಿ ಚಂದನಾದ್ಯುಪಚಾರಗಳಿಂದ ಆಕೆಯನ್ನು ಪೂಜಿಸಿ ತನ್ನ ಸವಿಸ್ತರ ವೃತ್ತಾಂತವನ್ನೆಲ್ಲ ಆಕೆಗೆ ಹೇಳಿದನು. ಆಗ ದೇವಿಯು ಈ ಪದ್ಯವನ್ನು ಅಂದಳು.

आकुरु देशं विचिरेर्माकुरुपरवादिनिर्जये शंकां ।

स्वीकुरु वरमेकं मे व्याकुरु भो वरस शाल्माणि ।

ಮಗುವೇ! ನನ್ನ ವರವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸು. ನಿನ್ನ ಸ್ವದೇಶಕ್ಕೆ ತೆರಳು (?) ಪರವಾದಿಗಳನ್ನು ಗೆಲ್ಲುವದರಲ್ಲಿ ಶಂಕಿಸಬೇಡ. ಶಾಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ಪ್ರಕಟಗೊಳಿಸು.

ಹೀಗೆ ಮಾತನಾಡಿ ಭಗವತಿಯು ಅಂತರ್ಧಾನವನ್ನು ಹೊಂದಿದಳು. ಜಗನ್ನಾಥನಾದರೂ ತತ್ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸಮುದ್ದೀಪ್ತ ಪ್ರತಿಭನಾಗಿ ಸ್ವಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ತೆರಳಿಬಂದು ತನ್ನ ಸಹಾಧ್ಯಾಯಿಗಳನ್ನು ವಾದದಲ್ಲಿ ಗೆದ್ದನು. ಶಾಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ವ್ಯಾಕರಿಸಿದನು. ಈ ಆಖ್ಯಾಯಿಕೆಯ ವಿಷಯವಾಗಿ ಅಭಿಜ್ಞರ ಆಕ್ಷೇಪಗಳು:—ಕಾಲಿಯು ನಿಜವಾಗಿ ಪ್ರಸನ್ನಳೇ ಆಗಿದ್ದರೆ ಜಗನ್ನಾಥನು ತನ್ನ ದಾರಿದ್ರ್ಯವನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸೆಂದು ಆಕೆಯನ್ನು ಏಕೆ ಬೇಡಿ ಕೊಳ್ಳಲಿಲ್ಲ? ವೈದಿಕರ ಆಚಾರಕ್ಕೆ ವಿರೋಧಕರವಾದ ಮ್ಲೇಚ್ಛಭೂಪತಿಯ ಸೇವೆಯನ್ನು ಏಕೆ ಅಂಗೀಕರಿಸಿದನು? ಹರದೀಕ್ಷಿತರನ್ನು ಸೋಲಿಸುವಾಗ್ಗೆ ಕಾಲಿಯು ಪ್ರಸಾದವಿದ್ದಿದ್ದಿಲ್ಲವೋ? ಆ ಮಂತ್ರಸಂಸ್ಕೃತವಾದ ಅಂಗಿಯನ್ನೇಕೆ ತೊಟ್ಟುಕೊಂಡನು ದೇವಿಯು ಪರವಾದಿಜಯದಲ್ಲಿ ಎಳ್ಳವ್ವಾದರೂ ಶಂಕೆಬೀಡ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಳಲ್ಲ.

ಮುಂದಿನ ಆಖ್ಯಾಯಿಕೆಯೇ ಹರದೀಕ್ಷಿತರದು.

ಮತ್ತೊಂದು ಆಖ್ಯಾಯಿಕೆಯು.

ನಾನಾ ವಿಧವಾದ ಕವಿತ್ವದಿಂದ ದೀಲ್ಲಿತ್ವಂನ ಮಾನಸವನ್ನು ಜಗನ್ನಾಥನು ಆನಂದಪಡಿಸುತ್ತಿರಲು ಅವನ ಸವೀಪದಲ್ಲಿ ಭಾಷ್ಯಾಬ್ಧಿಯನ್ನು ಕರತಲಾಸುಲಕವಾಗಿ ಮಾಡಿದ ಪರಮ ವೈಯಾಕರಣನಾದ ಶ್ರೀನಾಗೇಶಭಟ್ಟನ ಗುರುವಾದ ಹರದೀಕ್ಷಿತನು ವ್ಯಾಕರಣದಲ್ಲಿ ವಿವಾದವನ್ನು ಮಾಡಲಿಚ್ಛೆಯುಳ್ಳವನಾಗಿ ಬಂದನು. ಅವನು ಭೂಪತಿಯು ಒಳಗೆ ಬಂದು ವ್ಯಾಕರಣದಲ್ಲಿ ಜಗನ್ನಾಥಪಂಡಿತನೊಡನೆ ವಿವಾದಮಾಡುತ್ತೇನೆಂದು ಹೇಳಿಕೊಂಡನು. ಅರಸನು ಯಾಕಾಗಲಿಲ್ಲದೆಂದು ಒಡಂಬಟ್ಟು ಪಂಡಿತರಾಜನಿಗೆ ಹಾಗೆ ಮಾಡಲು ವಿಜ್ಞಾಪಿಸಿದನು. ಪಂಡಿತರಾಜನು ವಾದದಲ್ಲಿ ಹರದೀಕ್ಷಿತನನ್ನು ಗೆಲ್ಲುವದು ಅಶಕ್ಯವು. ಮತ್ತು ವಾದವಿವಾದವಿಲ್ಲದೆ ಅರಸನನ್ನು ಸಂತೋಷಪಡಿಸುವದು ಆಗದು. ಉಭಯತಃ ಪಾಶಾ ರಜ್ಜುಃ, ಕ್ಷಣಹೊತ್ತು ಹೀಗೆಚಿಂತಿಸಿ ಒಳ್ಳೆದೆಂದು ಅರಸನಿಗೆ ಉತ್ತರ ಕೊಟ್ಟನು. ಆನಂತರ ನಿಯಮಿತವೇಳೆಯಲ್ಲಿ ಪಂಡಿತಜನರು ಸಭೆಯನ್ನು ಲಂಕರಿಸಲು ದಿಲ್ಲಿಪತಿಯು ನಾನಾವಿಧರತ್ನವಿರಚಿತವಾದ ಮಯೂರಪಿಚ್ಛದ ಕಾಂತಿಯನ್ನು ಅಪಹರಿಸುವ ಆಕಾಂಡದಲ್ಲಿಯೇ ಇಂದ್ರಧನಸ್ಸು ಬಂದಿರುವದೋ ಎನೋ ಎಂದು ತೋರುತ್ತಿರುವ ಸಿಂಹಾಸನವನ್ನು ಏರಿಕುಳಿತಿರಲು ಹರದೀಕ್ಷಿತನು ವಿಜಿಗೀಷೆಯಿಂದ ಒಂದು ಕುಳಿತಿರಲು ಜಗನ್ನಾಥನು ಪ್ರತಿವಾದಿಗಳಿಗೆ ಮೋಹವನ್ನು ಹಬ್ಬಿಸುವ ಮಂತ್ರಗಳಿಂದ ಸಂಸ್ಕೃತವಾದ ಅಂಗಿಯನ್ನು ತೊಟ್ಟುಕೊಂಡು ಸಭಾಮಂಟಪದಲ್ಲಿ ಪ್ರವೇಶಮಾಡಿದನು. ಅಲ್ಲಿಂದ ಹರದೀಕ್ಷಿತನು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವನ್ನು ಮಾಡಲು ಜಗನ್ನಾಥನು ರಭಸದಿಂದ ಅವನೆಡೆಗೆ ಬಂದು ಅವನನ್ನು ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಘಟ್ಟಿಕೊಂಡನು. ಕೂಡಲೆ ಜಗನ್ನಾಥನ ಶರೀರದಲ್ಲಿರುವ ಅಂಗಿಯು

ಸ್ವರ್ಗದಿಂದ ಮೋಹಗೊಂಡು ಹರದೀಕ್ಷಿತನ ಪ್ರಜ್ಞೆಯು ಇದ್ದೂ ಇಲ್ಲದಂತಾಯಿತು. ಜಗನ್ನಾಥನು ಸಿದ್ಧಾಂತಿಸಿದಂತೆಯೇ ಹರದೀಕ್ಷಿತನು ಒಡಂಬಟ್ಟನು. ಕಡೆಗೆ ಜಗನ್ನಾಥನೇ ವಿಜಯಿಯಾದನು. ಮನೆಗೆ ತಿರುಗಿ ಬಂದಬಳಿಕ ಹರದೀಕ್ಷಿತನು ವಿವಿವೃತ್ತಮೋಹನಾಗಿ ಸಭೆಯಲ್ಲಿ ಆಡಿದ ಜಗನ್ನಾಥನ ವಚನಗಳನ್ನೂ ತನ್ನ ಮೂಕಪತ್ರವನ್ನೂ ನೆನಿಸಿ ನೆನಿಸಿ ತನ್ನೊಳಗೆ ತಾನೇ ನಕ್ಕನು.

‘ಮಾಕುರು ಪರವಾದಿ ನಿರ್ಜಯೇ ಶಂಕಾಂ’ ಎಂದು ಮಹಾಕಾಲಿಯಿಂದ ವರವನ್ನು ಪಡಕೊಂಡ ಜಗನ್ನಾಥನು ಮತ್ತೇಕೆ ಪರವಾದಿಗಳನ್ನು ಗೆಲ್ಲಲಿಕ್ಕೆ ಮಂತ್ರಸಂಸ್ಕೃತವಾದ ಅಂಗಿಯನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಿದನೋ!!!

ಜಗನ್ನಾಥನ ವಿಷಯವಾಗಿ ಇನ್ನೊಂದು ಲೋಕಪ್ರವಾದವೇನಂದರೆ—ಮ್ಲೇಚ್ಛವಧುವನ್ನು ಜಗನ್ನಾಥನು ಲಗ್ನವಾದನಂತರ ತಾರುಣ್ಯವನ್ನೆಲ್ಲ ದಿಲ್ಲಿಯಲ್ಲಿ ಕಳೆದು ವಾರ್ಧಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಕೇಶವಾಶ್ರಮ ಶರಚ್ಚಂದ್ರನ ಕಾಂತಿಯನ್ನು ಧರಿಸಲು, ಹಲ್ಲುಗಳು ಕಳಚಿಹೋಗಿ ರಲು, ಹೆಂಡತಿಯೊಡನೆ ಕಾಶೀಪಟ್ಟಣಕ್ಕೆ ಬಂದು ಮಂದಾಕಿನೀ ತೀರದಲ್ಲಿ ವಾಸಮಾಡಿದನು. ಒಂದು ದಿವಸ ನಸುಕಾಗಿದ್ದರೂ ಜಗನ್ನಾಥನು ಭಾಗೀರಥೀ ಫಟ್ಟದಲ್ಲಿ ಯವನಿಯೊಡಗೂಡಿ ಸುಸ್ತನಾಗಿದ್ದನು. ಅವನ ಬಿಳಿದಾದ ಕೇಶಕಲಾಪವು ಹೊರಗೆ ಕಾಣಿಸುತ್ತಿತ್ತು. ಅದನ್ನು ನೋಡಿ ಪವಿತ್ರವಾದ ಜಾಷ್ವೀಜಲದಲ್ಲಿ ಪ್ರಭಾತಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸ್ನಾನಮಾಡಿ ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದ ಅಪ್ಸಯ್ಯದೀಕ್ಷಿತರು ಎಲಾ ಇನ್ನೂ ಈತನು ಮಲಗಿರುವನಲ್ಲ! ಎಲ್ಲರೂ ಪ್ರಾತಃಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸ್ನಾನಮಾಡಿ ಹೋಗುತ್ತಾರೆ. ಇವನನ್ನು ಎಚ್ಚರಿಸುವ ಎಂದು

‘ಕಿಂ ನಿಶಂಕಂ ಶೇಷೇಶೇಷೇ ಮಯಸಿ ತ್ವಮಾಗತೇ ಮೃತ್ಯೌ || ,

ಪ್ರಾತಃಕಾಲವಾಗಿದ್ದರೂ ಇನ್ನೂ ಪವಿತ್ರವಾದ ಗಂಗಾತಟಾಕದಲ್ಲಿ ಮುಡುಕನಾಗಿದ್ದರೂ ಮಲಗಿಕೊಂಡಿರುವೆಯಲ್ಲ! ಈ ತೆರದ ಮಾತನಾಡಲು ಜಗನ್ನಾಥನು ಎಚ್ಚತ್ತು ಮಾತನಾಡುವವರು ಯಾರು ಎಂದು ಮುಸುಕು ತೆಗೆದು ನೋಡಿದನು. ಆಗ ಅಪ್ಸಯ್ಯದೀಕ್ಷಿತನು ತನಗೆ ಅಜಯ್ಯನೂ ಅಪ್ರತಿಭಟನೂ ಆದ ಪಂಡಿತರಾಜನನ್ನು ನೋಡಿ ವುನಃ—‘ಅಥವಾ ಸುಖಂ ಶಯೀಥಾ ನಿಕಟೇ ಜಾಗರ್ತಿ ಜಾಷ್ವೀ ಭವತಃ’ ನೀನೇ ನಮ್ಮವ್ರಾ! ಕುಶಲವಾಗಿ ಮಲಗಿಕೊಳ್ಳು. ಹತ್ತರ ಭಾಗೀರಥಿಯು ಎಚ್ಚರವಾಗಿ ದ್ವಾರಗಳಷ್ಟೇ!!! ಎಂದು ಅಂದರು

ಜಗನ್ನಾಥಪಂಡಿತನ ವಿಷಯವಾಗಿ ಕೇಳಲ್ಪಡುವ ಇನ್ನೊಂದು ವಾರ್ತೆಯೇ ನಂದರೆ:—ಪಂಡಿತರಾಜನ ರಾಮನೆಂಬ ಪೌತ್ರನೊಬ್ಬನು ಬಾಲಕನಿರುವಾಗ್ಗೆ ಇತರ ಹುಡುಗರ ಕೂಡ ಅಡಲಿಕ್ಕೆ ಹೋಗಿದ್ದನು. ಆ ಆ ಬೀಸಾಯದ ಹುಡುಗರು ಆ ಆ ಆಟಗಿಯ ಸಾಮಾನುಗಳನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಬಂದಿದ್ದರು. ಬಡಿಗರ ಹುಡುಗನು ಸಣ್ಣದಾದ ಚಕ್ಕಡಿ ಯನ್ನೂ ಕಟ್ಟಿಗೆಯ ಎತ್ತುಗಳನ್ನೂ ತಂದಿದ್ದನು. ಕುಂಬಾರ ಹುಡುಗನು ಮಣ್ಣಿನ ಸಾಮಾ

ನುಗಳನ್ನು ತಂದಿದ್ದನು. ಆ ಹುಡುಗರು ರಾಮನನ್ನು ಕುರಿತು:—ಈ ಹಾರುವರ ಹುಡುಗನು ಏನೂ ತಂದಿಲ್ಲ. ನಾವೇಕೆ ಆಡಲಿಕ್ಕೆ ಕರೆದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು, ಎಂದು ಅಂದರು. ಹಾಗು ಏನನ್ನಾದರೂ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಬಂದರೇ ನಿನ್ನನ್ನು ಕರಕೊಳ್ಳುವೆವೆಂದು ಹಟ ತೊಟ್ಟರು. ಆಗ ರಾಮನು ತನ್ನ ಪಿತಾಮಹನ ಹತ್ತರ ಬಂದು—ಮುತ್ಯಾ ನನ್ನನ್ನು ಹುಡುಗರು ಕರಕೊಳ್ಳುವದಿಲ್ಲವಂತೆ, ಏನಾದರೂ ಕೊಡೋ; ಕೊಟ್ಟರೇ ಆಡಲಿಕ್ಕೆ ಕರ ಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರಂತೆ, ಎಂದು ಕಾಡಹತ್ತಿದನು.

ಮೊಮ್ಮಗನ ವಚನಗಳನ್ನು ಕೇಳಿದ ಕೂಡಲೆ ಅಶ್ವಧಾಟಿಯ ಹದಿನಾಲ್ಕು ಶ್ಲೋಕಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿ ಕಾಗದದ ಮೇಲೆ ಬರೆದು ಆ ಕಾಗದವನ್ನು ರಾಮನ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟು ಇದನ್ನು ತಕ್ಕೊಂಡು ಹೋಗು. ಕರಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆಂದು ಹೇಳಿದನು.

ಅದನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ರಾಮನು ಇತರ ಹುಡುಗರ ಹತ್ತರ ಹೋಗಲು ಅವರು “ಹೋಗಲೆ ಹಾರಬಡ್ಡಿಮಗನೇ; ಇದನ್ನು ತಕ್ಕೊಂಡು ನಾವೇನು ಮಾಡುವಾ? ನಾವು ನಿನ್ನನ್ನು ಕರಕೊಳ್ಳುವದಿಲ್ಲ. ಇದನ್ನು ತಕ್ಕೊಂಡು ನಿಮ್ಮ ಮುತ್ಯಾನ ಕೊರಳಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟು ಹೋಗು.” ಎಂದು ಅಂದರು. ರಾಮನು ಕಾಗದವನ್ನು ತಕ್ಕೊಂಡು ಹಾಗೇ ಆಳುತ್ತ ತಿರುಗಿ ಪಿತಾಮಹನ ಹತ್ತರ ಹೋದನು. ಆಗ ಜಗನ್ನಾಥನು ಪೌತ್ರನನ್ನು ತೊಡೆಯ ಮೇಲೆ ಕುಳ್ಳಿರಿಸಿಕೊಂಡು ಸಮಾಧಾನ ಪಡಿಸಿ ಮೊಮ್ಮಗನ ಸರ್ವಾಂಗವನ್ನು ದಿವ್ಯದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ನೋಡಿದನಂತೆ. ಅದರಿಂದ ಆ ಹುಡುಗನಿಗೆ ದಿವ್ಯಜ್ಞಾನವಾಗಲು ಆ ಹದಿನಾಲ್ಕು ಶ್ಲೋಕಗಳಿಂದ ಉಪದೇಶ ಮಾಡಿದನಂತೆ—

ರಾಮನಾಥಃ ಸ್ವಪೌತ್ರಸ್ಯ ಕಾಮನಾಪೂರಣಾಽಪ್ತುಕಃ ||

ಅಶ್ವಘಾತೆಮ್ ಜಗನ್ನಾಥೋ ವಿಶ್ವಹೃದಯಾಮರೀಚತ್ ||

‘ ಅರೀಚತ್ ’ ಪ್ರಯೋಗವು ಪಾಣಿನೀಯ ನಿಯಮದಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾದುದಲ್ಲ. ‘ ಅಚೀಕರತ್ ’ ಇರುವುದು ಯುಕ್ತವೆಂದು ವಿಬುಧರ ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ಅಶ್ವಧಾಟೀಕಾವ್ಯವು ಸರಲವಾದುದೂ ಮನೋಹರವಾದುದೂ ಇರುವುದು. ಕವಿಯು ಪ್ರಾಸವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ನಡೆದಿದ್ದರೂ ಪ್ರಾಯ ಕ್ಲಿಷ್ಟತೆಯು ಬಂದಿಲ್ಲ. ವಾದಿರಾಜಸ್ವಾಮಿಗಳವರ ಅಶ್ವಧಾಟಿಗೂ ಇದಕ್ಕೂ ಮಹದಂತರವುಂಟು. ಅದು ಕೇವಲ ಕ್ಲಿಷ್ಟವಾಗಿದೆ. ಅಶ್ವಧಾಟಿಯನ್ನು ರಚಿಸಿದ ಜಗನ್ನಾಥನೇ ಬೇರೆಯೆಂದೂ ಕೆಲವರ ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

ಇನ್ನೊಂದು ಅಖ್ಯಾಯಿಕೆ.

ದಿಲ್ಲಿಪತಿಗೆ ಬಟ್ಟ ಮೈಚ್ಚೆಜಾತೀಯ ಪುರೋಹಿತನಿದ್ದನು. ಅವನು ಸಂಸ್ಕೃತ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ಸುತರಾಂ ನಿಷ್ಣಾತನಿದ್ದನು. ಶಾಸ್ತ್ರಸಾಗರವನ್ನು ಉಲ್ಲಂಘಿಸಿದ್ದನು. ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಘಂಡಿತರ್ದಲ್ಲಿಗೆ ಹೋಗಿ ಅವರೊಡನೆ ವಾದವಿವಾದ ಮಾಡಿ ಅವರನ್ನು ಸೋಲಿಸುತ್ತಿ

ಧನು. ಸನಾತನ ಭಾರತಧರ್ಮದ ಉತ್ಸಾದನವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತ, ಪ್ರತಿಪಕ್ಷಿ ಪಕ್ಷಗಳನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತ, ಯನನಧರ್ಮವನ್ನು ಪ್ರತಿರೋಧಿಸುತ್ತ, ಶಾಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ಖಂಡಿಸುತ್ತ, ಅಸಲಿತವಾದ ಸಂಸ್ಕೃತವಾಣಿಯಿಂದ ಭಾರತೀಯ ಪಂಡಿತರನ್ನು ನಾಚಿಸುತ್ತ, ದಕ್ಷಿಣ ಪ್ರದೇಶವನ್ನೆಲ್ಲ ಗೆದ್ದು, ಪಂಡಿತರ ತಸರ್ಕನಿಯಾಗಿರುವ ಶಶಿಖಂಡ ಮೌಲಿಯ ಪವಿತ್ರವಾದ ಸನ್ನಿಧಾನದಿಂದ ವಾಸಮಾಡಿದವರ ಪಾಪರಾಶಿಯನ್ನು ಹೊಡೆದೊಡಿಸುವ ಮಂದಾಕಿನೀ ನದಿಯ ಮೇಲೆ ಬರುವ ಗಾಳಿಯಿಂದ ಪೂಜನಾದ ಕಾಶೀಪರ್ವಣಕ್ಕೆ ಬಂದನು. ಕಾಚಿಯು ಅಲ್ಲಿ ಸಭೆಗೂಡಿಸಿ ಪಂಡಿತರೊಡನೆ ವಿನಾವ ಮಾಡಲಾರಂಭಿಸಿದನು. ಅಲ್ಲಿಂದ ಪಂಡಿತರಾದರೂ ಆಹಂಕಾರದಿಂದ ಒಂದು ವಿವಿಧ ಯುಕ್ತಿಗಳಿಂದ ನಾನಾ ವಿಧವಾದ ವಚನರಚನೆಗಳಿಂದ ಪರಿವೃತ್ತವಾದ ಪರಂಪರೆಗಳಿಂದ ಕಾಚಿಯನ್ನು ಗೆಲ್ಲಲಿಕ್ಕೆ ಪ್ರಯತ್ನ ಪಟ್ಟರು ಕಾಚಿಯುಂಟು ಸಂಭವಗಳಿಗಾಯು ಹಾದಿಯಲ್ಲಿ ಪತಿತವಾದ ತೃಣಾಂಕುರಗಳನ್ನು ಹಾರಿಸುವಂತೆ ಪಂಡಿತರ ವಚನಗಳನ್ನು ಹುರುಳಿಲ್ಲದ ವಚನಗಳಂತೆ ಹಾರಿಸಿಬಿಟ್ಟನು. ಸಭೆಯಲ್ಲಿ ಅಗ್ರಾಧಿಕಾರಿ ಮಾವು ಕಾಚಿಗೇ ದೂರೆಯಿತು. ಕಾಚಿಯನ್ನು ಗೆಲ್ಲಲು ಅಸಮರ್ಥರಾಗಿ ಅಸಮಾನವನ್ನು ಹೊಂದಿದ ದ್ವಿಜನರು ಸೇವಕ ಜನರ ವಿಪತ್ತನ್ನು ನಾಶಮಾಡುವ ಭಗವಂತನಾದ ನಿರ್ಮಲನ ಒಳಗೆ ಒಂದು ಅಸಂಖ್ಯ ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಅವನ ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡಲಾರಂಭಿಸಿದರು. ಆಗ ಅಶೇಷ ವೃತ್ತಾಂತವನ್ನು ತಿಳಿದ ಭಗವಾನ್ ಶಂಭುವು ಅಗಲೇ ಪ್ರಾಣವಾಗಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನಿಗೆ ಹೇಳಿದನು.—

“ ಇಲ್ಲಿದ್ದ ರಕ್ಷಿತ್ವರನೆಂಬ ಧನಿಕನ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ ನಿರೀನನು ಇರುವನು. ಅವನೇ ನಿಮ್ಮ ಕಾಚಿಯನ್ನು ಗೆಲ್ಲುವನು; ಅವನನ್ನೇ ಬಿಡುಕೊಳ್ಳಿರಿ. ”

ವಿಬುಧರು ತಮ್ಮ ಮನೋರಥವನ್ನು ಸೇರಿಸಿಕೊಂಡು ಒಂದು ಆ ರಕ್ಷಿತ್ವರ ಶೆಟ್ಟಿಯ ಮನೆಗೆ ಬಂದು ಭಗವಂತನ ನಿರ್ದೇಶನವನ್ನು ತಿಳಿಸಿದರು. ಅವನಾದರೂ ಅವರ ಮಾತನ್ನು ಕೇಳಿ ವಿಸ್ಮಯಾಪನ್ನನಾಗಿ ನಿರೀನ ಕರ್ಮದಲ್ಲಿ ಅಧ್ಯಾತ್ಮನಾದ ಶನ್ನ ದಾಸನನ್ನು ಕರೆದು ಬ್ರಾಹ್ಮಣಸಮಾಜದ ಕೋರಿಕೆಯನ್ನು ಅವನ ಮುಂದೆ ಹೇಳಿದನು. ಮತ್ತು ಈ ಕರ್ಮದಲ್ಲಿ ನಿರನು ಸಮರ್ಥನಿರುವೆಯೋ? ಎಂದು ಕೇಳಿದನು.

ಆಗ ಅವನು ನಿಮ್ಮ ಅಪ್ಪಣೆಯ ನನಗೆ ತಿರನಾಸಾಸ್ಪದವಿರುವುದು. ಒಳ್ಳೆದು ನಿಮ್ಮ ಕೆಲಸವನ್ನು ಮಾಡುವೆನೆಂದು ಉತ್ತರ ಕೊಟ್ಟನು.

ಆಗ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು ಸಂಪೂರ್ಣವೆಂದೂ ಅವನನ್ನು ಕರೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗಿ ಹೊಲಸು ಅರಿವೆಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ತೆಗೆದು ಕೌಶಲಿಯ ವಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ಉಡಿಸಿಕೊಡಿಸಿ ಅನರ್ಥವಾದ ಭೂಷಣಗಳಿಂದ ಅವನ ದೇಹವನ್ನು ಅಲಂಕರಿಸಿ ಬಂಗಾರದ ಪಾಲಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಕುಳ್ಳಿರಿಸಿ ಕೊಂಡು ಒಳ್ಳೆ ವೈಭವದಿಂದ ಅವನನ್ನು ಸಭೆಗೆ ಕರೆದುಕೊಂಡು ಹೋದರು. ಅಲ್ಲಿ ಅವನದ ಮೇಲೆ ಕುಳಿರಿಸಿ ಕಾಚಿಯನ್ನು ವಾದಕ್ಕೆ ಕರೆದರು. ಕಾಚಿಯೊಡನೆ ವಾದವಿ

ವಾದವು ಪ್ರಾರಂಭವಾಯಿತು. 'ಕಡೆಗೆ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರ ಪ್ರತಿನಿಧಿಯ ವಚನಚಾತುರ್ಯದಿಂದ ವಿಸ್ತೃತನಾಗಿ ಆಶ್ರುತವೂರ್ವವಾದ ಸಹಸ್ರಶಃ ಯುಕ್ತಿಗಳನ್ನು ಕೇಳಿ ಇತಿಕರ್ತವ್ಯತಾ ವಿಮೂಢನಾಗಿ ವಿವಾದನಾಗರವನ್ನು ಕಾಡಿಯು ದಾಟದೆ ಅವನಿಂದ ಪರಾಜಯವನ್ನು ಹೊಂದಿದನು. 'ಜಿತಂಜಿತಂ' ಎಂದು ಬ್ರಾಹ್ಮಣರ ಸಮುದಾಯವು ಕರಾಸ್ಥಾನವೂರ್ವ ಕವಾಗಿ ಪ್ರತಿನಿಧಿಯ ಜಯಘೋಷ ಮಾಡಿತು. ಆ ಮೇಲೆ ಊಮುಕ್ತ ಬಾಸುಕ್ತ— ಒಳ್ಳೇ ಉತ್ಸವದಿಂದ ಅವನನ್ನು ಶ್ರೇಷ್ಠಿಯ ಮನೆಗೆ ಕರೆದುಕೊಂಡು ಬಂದರು. ಶ್ರೇಷ್ಠಿಗೆ ಸಕಲವೃತ್ತಾಂತವನ್ನು ತಿಳಿಸಿದರು. ಎಲ್ಲರೂ ಆಶ್ಚರ್ಯಚಕಿತರಾಗಿ ಕಾಡಿಯನ್ನು ಗೆದ್ದ ಆ ಮೂರ್ತಿಯ ಕುಲಗೋತ್ರಾದಿಗಳನ್ನು ವಿಚಾರಿಸಿದರು. ಅವನಿಂದ ಅಶೇಷವಾಗಿ ಹೇಳಲ್ಪಡಲು ಕಾರಿಯ ವಿಬುಧರು ಇವನೇ 'ಜಗನ್ನಾಥವಂಡಿತ'ನೆಂದು ನಿಶ್ಚಯಿಸಿದರು. ಅನಂತರವೇ ಕಾಡಿಯು ಪಂಡಿತರಾಜನ ಮಿತ್ರನಾಗಿ ದಿಲ್ಲಿಬಾದಶಹನ ಪರಿಚಯವನ್ನು ಪಂಡಿತರಾಜನಿಗೆ ಮಾಡಿಸಿ ಕೊಟ್ಟನಂತೆ.

ಈ ವಾರ್ತೆಯ ವಿಷಯವಾಗಿದ್ದ ಅಭಿಜ್ಞರ ಆಕ್ಷೇಪಗಳು:—ಜಗನ್ನಾಥನ ಸ್ವಭಾವವು ಅಹಂಕಾರಭೂಯಿಷ್ಠವಾದದ್ದು. ಅವನು ಎರಡನೆಯವರ ಅವಮಾನವನ್ನು ಎಳ್ಳು ಪ್ಪಾದರೂ ಸಹನಮಾಡನು. ಇಂತಹ ಮನುಷ್ಯನು ನೀರಿನವನಾಗಿ ಎರಡಯದವರ ಸೇವಕತ್ವವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸುವದು ಎಂತಹ ಮಾತೋ!!! ಆಖ್ಯಾಯಿಕೆಗಳು ಸಟಿಯಾಗಿರಲಿ, ದಿಟವಾಗಿರಲಿ, ಅವುಗಳ ಪ್ರಸಾರವನ್ನು ಅಜ್ಞಾನಮಾಜದಲ್ಲಿ ಮಾಡತಕ್ಕದ್ದೇ. ಸುಜ್ಞರು ಪಂಡಿತರ ವೈದುಷ್ಯದಿಂದ ಪ್ರೀತರಾದರೆ ಅಜ್ಞರು ಈ ತರದ ಆಖ್ಯಾಯಿಕೆಗಳನ್ನು ಕೇಳಿ ಪಂಡಿತರಲ್ಲಿ ಗೌರವವುಳ್ಳವರಾಗಿರುವದು ಕಂಡುಬರುವದು. ಅಜ್ಞಜನರಲ್ಲಿ ಕಾಲಿದಾಸನ ವಿಷಯವಾಗಿ ಪ್ರೀತಿ ಇರುವದು ಯಾತರಿಂದ? ಅವನ ಅನೇಕ ಆಖ್ಯಾಯಿಕೆಗಳು ಪ್ರಚಾರದಲ್ಲಿರುವವು.

### ಪಂಡಿತರಾಜನ ಗ್ರಂಥಗಳು.

ಪ್ರಾಣಾಭರಣಮ್—ನೀರ್ಣಯನಾಗರ ಮುದ್ರಾಲಯದ ಕಾವ್ಯಮಾಲೆಯ ಪ್ರಥಮ ಗುಚ್ಛದಲ್ಲಿ ಈ ಕಾವ್ಯವು ಪ್ರಕಟವಾಗಿರುವದು. ಈ ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ಕಾಮರೂಪ ದೇಶಾಧಿಪತಿಯಾದ 'ಪ್ರಾಣನಾರಾಯಣ'ನೆಂಬ ಅರಸನ ಸ್ತುತಿಯುಂಟು. ಇದಕ್ಕೆ ಪಂಡಿತರಾಜನಿಂದಲೇ ವಿರಚಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಅತಿವ ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತವಾದ ಟಿಪ್ಪಣಿಯುಂಟು. ಅದರಿಂದ ಪದ್ಯಗಳಲ್ಲಿಯ ಅಲಂಕಾರ ಧ್ವನ್ಯಾದಿಗಳು ಸುಲಭವಾಗಿ ತಿಳಿಯುವವು. ಈ ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ಜಗನ್ನಾಥನ ಅದ್ವಿತೀಯ ಕವಿತ್ವವು ವ್ಯಕ್ತವಾಗುವದು. ಈ ಕಾವ್ಯದ ಮೊದಲನೇ ಪದ್ಯವು—

ವಿಧ್ವಾಸಿ ವಸುಧಾಶನಿ ಪರವಚಃಶಾಖಾಸು ವಾಚ್ಯಮಾಃ |

ಭೂಗಾಢಾಃ ಕಮಲಾವಿಶಾಸಮದಿರಾನ್ಮೀಢಮದಾಘ್ನಿಠಿತಾಃ ||

आस्ये धास्यति कस्य लास्यमधुना धन्यस्य कामालस ।

स्वर्वाभाधरमाधुगीमधरयन् वाचा विहासो मम ॥

ಭೂಮಂಡಲದಲ್ಲಿ ಪಂಡಿತರಿಗಂತೂ ಎರಡನೆಯವರ ವಾಣಿಯನ್ನು ಸ್ತೋತ್ರಮಾಡಲಿಕ್ಕೆ ಮಾನ ನಾಲುವದಿಲ್ಲ; ಆದುದರಿಂದ ಅಪರು ಮೂಕಪ್ರತಪನ್ನು ಧಾರಣಮಾಡುವರು. ಅರಸರಂತೂ ಲಕ್ಷ್ಮೀವಿಲಾಸವೆಂಬ ಮದ್ಯದ ಮದದಿಂದ ಕಣ್ಣು ಮುಚ್ಚಿಕೊಂಡು ಕುಳಿತಿರುವರು. ಆದ್ದರಿಂದ ಕಾಮದಿಂದ ಅಲಸರಾದ ಸ್ವರ್ಗಾಂಗನೆಯರ ಅಧರದ ಮಾಧುರ್ಯವನ್ನು ಧಿಕ್ಕರಿಸುವ ನನ್ನ ವಾಗ್ವಿಲಾಸವು ಯಾವ ಧನ್ಯನ ಮುಖದಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಕುಣಿತವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು!!!

ವ್ಯಾತುರೆ! ಸರಸ್ವತೀ ನಿಸ್ಸೀಮ ಉಪಾಸಕಾ!! ಪಂಡಿತರಾಜಾ!!! ನಿರ್ವಿಣ್ಣನಾದ ನಿನ್ನ ಮುಖಕಮಲದಿಂದ ಹೊರಟ ಈ ಉದ್ಗಾರವು ನಿನ್ನಂತೆ ನಿರ್ವಿಣ್ಣರಾಗಿ ಸುತ್ತಲಿನ ಜನರಿಂದ ಉತ್ತೇಜನವನ್ನು ಹೊಂದಿದಿರುವ ಸರಸ್ವತೀ ಭಕ್ತರ ಸಂತಪ್ತವಾದ ವಗಾನವನ್ನು ಸಮಾಧಾನಪಡಿಸಲು ಸಮರ್ಥವಾಗಿರುವದು.

ಜಗನ್ನಾಥನ ರಸಭರಿತಕಾವ್ಯಗಳನ್ನು ಓದಿದಕೂಡಲೆ ನಮಗೆ ಭಕ್ತ್ಯುಹರಿಯು:—

विद्वामो मत्सःप्रस्ता प्रभवः सम्यद्विदिताः ॥

अत्रोद्योगहताश्चाप्ये जीर्णमंगे सुभाषित ॥

ಈ ಸುಂದರ ಶ್ಲೋಕವು ನೆನಪಾಗುವದು

( ತಿಳಿದವರು ಹೊಟ್ಟೆಕಿಚ್ಚು ಪಡುವರು; ಶ್ರೀಮಂತರಂತೂ 'ಕವಿಯ ಕಾವ್ಯವೋ' ಸುಂದರವಿದ್ದರೆ ಇದ್ದೀತು ಬಿಡು; ಎಂದು ಅಲ್ಲಗಳೆದು ನೋಡುವದೇ ಇಲ್ಲ. ಉಳಿದವರಿಗೆ ತಿಳಿಯುವದೇ ಇಲ್ಲ. ಅಂತೂ ಇಂತೂ ಕವಿಯ ಸುಭಾಷಿತವು ಕವಿಯ ಶರೀರದಲ್ಲಿಯೇ ಹಳೆಯದಾಗಿ ಹೋಗಬೇಕು. )

ಪಂಡಿತರಾಜನು ಹೀಗೆ ಮೊದಲನೇ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಅನಾಮಾನ್ಯವಾದ ಮಧುರಿಮೆಯಿಂದ ಮಂಡಿತವಾದ ತನ್ನ ವಾಗ್ವಿಲಾಸದ ರನಾನ್ವಾದದಲ್ಲಿ ಪಟುತಮನಾದ ನರನನ್ನು ಕಾಣದಲೆ ಖೇದವನ್ನು ತೋರಿಸಿ ಎರಡನೇ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ:—

विद्वणैव गुणज्ञता समुदिता भूयानसूयामरः ।

कालं ऽय कालगत्रगाम जगतीलात्रप्यकुक्षिमरिः ॥

एवं भावनया मर्दयकविते मौनं किमालस ।

जागर्ति क्षितिमकलं चिरमिह श्रीकामरूपेश्वरः ॥

ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿಯು ಗುಣಜ್ಞತೆಯು ಹೊರಟುಹೋಯಿತು. ಎತ್ತನೋಡಿದರೂ ಹೊಟ್ಟೆಕಿಚ್ಚು ಉರಿಯಹತ್ತಿದೆ; ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿರುವ ಪೌಂದರ್ಯವನ್ನೆಲ್ಲ ಭಕ್ಷಿಸಿ ಅದರಿಂದಲೇ ತನ

ಹೊಟ್ಟಿಯನ್ನು ತುಂಬಿಕೊಳ್ಳುವ ಕೊಳೆಬಕ್ಕನು ದ ಕಲಿಕಾಲನು ಬಂದನು. ಹೀಗೆ ತಿಳಿದು— ಎಲೈ ನನ್ನ ಕವಿವಿಯೇ! ಮೌನವನ್ನವಲಂಬಿಸಬೇಡ; ಭೂಮಂಡಲದಲ್ಲಿ ಈ ಕಾಮರೂಪ ದೇವತಾಧಿಪತಿಯೊಬ್ಬನು ಒಂದುಕಾಲ ಬದುಕಿದ್ದರೆ ನಾಕು!

ಈ ತೆರದ ತನ್ನ ಕವಿವ್ಯವನ್ನು ಸಮಾಧಾನಪಡಿಸುತ್ತಾನೆ. ಈ ಪದ್ಯದಿಂದ ಅಗಿನ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಜಗನ್ನಾಥನ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವು ಬಂದಲ್ಲಿ ಕಾಮರೂಪಾಧಿಪತಿಯು ಅನಾಧಾರಣ ಗುಣಜ್ಞನಾಗಿದ್ದನೆಂದೂ, ಕಾಶ್ಯಾಪನಾಪ್ತರ ಪ್ರೋಲುಪನಾಗಿದ್ದನೆಂದೂ, ಜಗನ್ನಾಥನಿಗೆ ಆಶ್ರಯವನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿದ್ದನೆಂದೂ ಗೊತ್ತಾಗುವದು. ಇದರಿಂದಲೇ ಪ್ರಾಣಾಭರಣ ಕಾವ್ಯವು ಜಗನ್ನಾಥನ ಮೊದಲನೇ ಕೃತಿಯಾಗಿರಬೇಕೆಂದು ಊಹಿಸಲು ಅವಕಾಶವಿದೆ. ಯಾಕೆಂದರೆ ಈ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ-ಭೂಮಂಡಲದಲ್ಲಿ ವಿದ್ವಾಂಸರು ಇರುತ್ತಾರೆಂಬ ಮಾತನ್ನಾದರೂ ಜಗನ್ನಾಥನು ಅಂಗೀಕರಿಸಿದ್ದಾನೆವೆಂದೂ, ಎಲ್ಲರೂ ದಿಗಂತರದಲ್ಲಿ ವಿದ್ವಾಂಸರು ಇರುತ್ತಾರೆಂದು ಕೇಳಲ್ಪಡುವದೆಂದು, ಸಖಿಲ ಸೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ತೃಣಕ್ಕೆ ಪ್ರಸ್ತುತದಲ್ಲಿ ಒಗೆದಿಲ್ಲ. ಕ್ರಮವಾಗಿ ಅಶೇಷ ವಿಧ್ಯೆಗಳಲ್ಲಿ ವಿಲಾಸನನಾಗಿ ಸಖಿಲ ಪಂಡಿತರನ್ನು ತೃಣಕ್ಕೆ ಬಗೆದಿರಬಹುದು.

ಈ ಕಾವ್ಯದ ಖನೀ ಶ್ಲೋಕದ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಸ್ವರಣೀಯವಾದ ನೌಂದರ್ಯವುಂಟು. ಸಹೃದಯರೇ ಹುಂ ನೋಡಿರಿ ಮಧುರವಾಗಿ ನಮ್ಮದವೇ ಗಾಯನಮಾಡಿರಿ!!!

महात्मस्य परोऽपि निःशृङ्खलमस्य ॥याः पतिः ।  
 रत्न नामहमक एव मुनिर्न विदुः ॥मादशः ॥  
 इत्येवं परिचिन्त्य मामस्य सखीभ्यामंगमो ।  
 दुःखमे भवता एमो विदुषो श्रीप्राणनारायणः ॥

ಓ ದ್ವೀಪವಾಗರಾ? “ ಮುನಿಯು ಹೆಚ್ಚಿನವನ್ನು ನೋಡಬೇಕು ನನ್ನಲ್ಲಿ. ಗಾಂಭೀರ್ಯಕ್ಕಂತೂ ನಾನೇ ತವರನೆಯು; ತತ್ವಗವಗಂತೂ ನಾನೇ ಅಕರನು; ನನ್ನಂಥವರು ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಅವರುರೆಂದು ” ಹೆಚ್ಚಿಯಿಂದ ಎದೆಕಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಮುಂದೆ ಬರಬೇಡ. ಶ್ರೀ ಪ್ರಾಣನಾರಾಯಣನೊಬ್ಬನು ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಇರುವನು. ಈ ಶ್ಲೋಕದಿಂದ ಕಾಮರೂಪೇಶ್ವರನಿಗೆ ಶ್ರೀಪ್ರಾಣನಾರಾಯಣನೆಂಬ ಹೆಸರು ಇತ್ತೆಂದು ಗೊತ್ತಾಗುವದು. ಪ್ರತೀಪಾಲಂಕಾ\* ರಿಂದ ಒಡಗೂಡಿದ ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಹೃದಯಾಳು ವಾಚಕರ ಮನವನ್ನು ರಂಜಿಸುವದು. ಕೆಲವರು ಈ ಕವಿತೆಯಲ್ಲಿ ಉಪನಾಸಿಶೇಷವೇ ಇರುವದೆಂದೂ ಇತರರು ಅತಿರಿಕ್ತಾಲಂಕಾ

\* प्रतीपमुपमानरथापमेतरेव कविप्रसंग ।  
 (वृद्धावनसमं पश्य त्वद्वक्षस्तुमदृशां शिशुः ॥ कुवलयानन्द.)

ರವು ಕಂಗೊಳಿಸುವದೆಂದೂ ಹೇಳುವರು ಎಂದು ಜಗನ್ನಾಥನು ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಟಿಪ್ಪಣಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವನು.

ಈ ಕಾವ್ಯದ ೧೦ನೇ ಶ್ಲೋಕವು: —

ಕ್ಷೌಣಿಂ ಶಾಸತಿ ಮನ್ಯುಪದ್ರವಲವಃ ಕಸ್ಯಾಪಿ ನ ಸ್ಯಾದಿತಿ |

ಪ್ರೌಢಂ ವ್ಯಾಹರತೌ ವಚಸತವ ಕುಖಂ ದೇವ , ತ್ರತೀಮೌ ತ್ರಯಮ್

ಪ್ರಯಕ್ಷಂ ಭವತೌ ತ್ರಿಪಕ್ಷಾನಿವಹೈರ್ಯಮ್ಪತದ್ಧಿಃ ಕ್ರುಧಾ |

ಯಶ್ಚುಃಕ್ರೂಕೌಡಿಮೂಲಪುರುಷಾ ನಿರ್ಮಿಷತೇ ಭಾಸ್ಕರಃ ||

ಓ ಕಾಮರೂಪಾಧಿಪತೇ! ನಾನು ಭೂಮಂಡಲವನ್ನು ಆಳುತ್ತಿರಲು ಯಾವನಿಗೂ ತ್ರಾಸಲೇಶವಾದರೂ ಆಗಲಾರದೆಂಬ ನಿನ್ನ ಪ್ರೌಢವಚನದಲ್ಲಿ ನಾವು ಹೇಗೆ ವಿಶ್ವಾಸವನ್ನು ಡುವಾ? ನಿನ್ನ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷದಲ್ಲಿಯೇ ಸ್ವರ್ಗಕ್ಕೆ ಹೋಗುವ ನಿನ್ನ ವೈರಿಗಳು ನಿಮ್ಮ ಕುಲದ ಮೂಲಪುರುಷನಾದ ಸೂರ್ಯನ ಮಂಡಲವನ್ನು ಭೇದಿಸುವರಲ್ಲ!

ರಣಾಂಗಣದಲ್ಲಿ ಮಡಿದು ಸ್ವರ್ಗಕ್ಕೆ ಹೋಗುವವರು ಮೊದಲು ಸೂರ್ಯಮಂಡಲವನ್ನು ಭೇದಮಾಡಿ ಹೋಗುವರೆಂದು ಶ್ರುತಿಯುಂಟು. ಕಾಮರೂಪಾಧಿಪತಿಯಿಂದ ಹತರಾದ ವೈರಿಗಳು ಅವನ ಸಮಕ್ಷದಲ್ಲಿಯೇ ಸೂರ್ಯಮಂಡಲವನ್ನು ಭೇದಮಾಡಿ ಹೋಗುವದು ಸ್ವಾಭಾವಿಕವು. ಅದನ್ನೇ ಕವಿಯು ವ್ಯಾಜಸ್ತುತ್ಯಲಂಕಾರದಿಂದ ಮನೋಹರವಾಗಿ ವರ್ಣಿಸಿದ್ದಾನೆ.

ಈ ಶ್ಲೋಕದಿಂದ ಅರಸನು ಸೂರ್ಯವಂಶದವನಿದ್ದನೆಂದು ಊಹಿಸಲು ಬರುವಂತಿದೆ.

ಈ ಕಾವ್ಯದ ೧೨ನೇ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಕವಿಯು ಅರಸನ ಪ್ರತಾಪಸೂರ್ಯನು ಪ್ರಭಾತೋನ್ಮುಖನಾಗಿದ್ದನೆಂದು ಬಣ್ಣಿಸಿರುವನು. ೧೪ನೇ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಸಪ್ತಗ್ರಹಗಳ ಹೆಸರುಗಳನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಅಂಘ್ರಾಂತರದಿಂದ ಅರಸನನ್ನು ಸರ್ವಗ್ರಹಾತ್ರಯನನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿರುವನು. ಹದಿನಾರನೆಯ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಬೊಮ್ಮನ ಮನೆಯಿಂದ ಮೂಲೋಕವನ್ನು ನೋಡುವದಕ್ಕಾಗಿ ಹೊರಟು ಸರಸ್ವತಿಯು ದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ದಿವಸಗಳ ವರೆಗೆ ಇದ್ದು ಪುನಃ ಕೌತುಕದಿಂದ ಭೂಮಂಡಲದಲ್ಲಿ ಭ್ರಮಿಸಿ ರಾಜನೇ ಸತ್ಯಕ್ಕೆ ಆಗರವಾದ ನಿನ್ನ ಮುಖಾಂಬುಜದಲ್ಲಿ ಸಾಂಪ್ರತ ಸುಖವಾಗಿರುವಳೆಂದು ವರ್ಣಿಸಿರುವನು. ಈ ಕಾವ್ಯದ ೨೦ನೇ ಶ್ಲೋಕದಿಂದ ಪಟ್ಟಿಶಯುಧವು ಆಗಣ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಪ್ರಚಾರದಲ್ಲಿ ಇದ್ದಿತೆಂದು ಗೊತ್ತಾಗುವದು.

ಈ ಕಾವ್ಯದ ಇಪ್ಪತ್ತಾರನೇ ಪದ್ಯವು ಕಮನೀಯವಾಗಿರುವದು.

ತ್ವಾ ಸುಂದರಾನಿವಹ ನಿಙ್ಕುರಧೈರ್ಯಗರ್ವ-  
 ನಿರ್ವಾಸನೈಕರಸಿಕಂ ಸಮರೇ ನಿರೀಕ್ಷಯ |  
 ಕಾಥಾ ರಿಪುಕ್ಷಿತಿಭೃತಾಂ ಬತರಾಜ್ಯಲಕ್ಷ್ಮಿಃ  
 ಸ್ವಾಮಿತ್ರತವನಪರಿಃಖಲಿತಂ ಬಭಾರ |

ಎಲೈ ಕಾಮರೂಪದೇಶಾಧಿಪನೇ! ಸುಂದರಿಯರ ಪಾತಿವ್ರತ್ಯವನ್ನು ಹರಣಪಾಡು ವದರಲ್ಲಿ ರಸಿಕನಾದ ನಿನ್ನನ್ನು ನೋಡಿ ಯಾವ ವೈರಿ ಅರಸನ ರಾಜ್ಯಲಕ್ಷ್ಮಿಯು ಸ್ವಾಮಿ ವ್ರತವನ್ನು (ಪಾತಿವ್ರತ್ಯವನ್ನು) ತಪ್ಪದಿರುವಂತೆ ಕಾಪಾಡುವಳು?

ಇಲ್ಲಿ ಶತ್ರುಗಳ ರಾಜ್ಯಲಕ್ಷ್ಮಿಯು ನಿನ್ನೆಡೆಗೆ ಬಂದಳೆಂಬದೇ ವಿವಕ್ಷಿತಾರ್ಥವು. ಪಾತಿವ್ರತ್ಯಸ್ವಲ್ಪದಿಂದ ಆಕೆ ಬಂದಳೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಪರ್ಯಾಯೋಕ್ತಿಯೆಂದೆಂದೆ ಪುನಃ ಪುನಃ ತೋರುವುದು. ಆ ಪರ್ಯಾಯೋಕ್ತಿಯು ರಾಜ್ಯಲಕ್ಷ್ಮಿಗೆ ನಾಯಿಕಾತ್ವವು ಸಿದ್ಧಿಸುವದರ ಸಲುವಾಗಿ ಸಮಾಸೋಕ್ತಿಯನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸುವದರಿಂದ ಮತ್ತಿಷ್ಟು ಶೋಭೆ ಬಂದದೆ.

ಈ ಕಾವ್ಯದ ೩೦ನೇ ಶ್ಲೋಕವು:—

ಮಹೇಂದ್ರತುಲಯಂ ಕವಯಾ ಭವಂತಮ್  
 ಷದಂತು ಕಿಂ ತಾನಿಹ ವಾರಯಾಮ |  
 ಭವಾನ್ ಸಹಸ್ರೈಃ ಸಮುಪಾಸ್ಯಮಾನಃ  
 ಕಥಂ ಸಮಾನ ಖಿರದಶಾಧಿಪೇನ ||

ರಾಜಾ!!! ನೀನು ಇಂದ್ರನ ಸಮಾನನೆಂದು ಕವಿಗಳು ನಿನ್ನನ್ನು ವರ್ಣಿಸುತ್ತಾರೆ; ವರ್ಣಿಸಲಿ; ಅವರಿಗೆ ನಾನೇನು ಬೇಡೆನ್ನುವದಿಲ್ಲ. ನೀನಾದರೂ ಹೇಳು. ನೋಡುವಾ. ಅವರೇವರ್ಣನವು ಸರಿಯಾದುದೇ? ಆ ಇಂದ್ರನು (ತ್ರಿದಶ-ದೇವತೆ; ಮೂರು ಹತ್ತು; ಆತನು ಮೂರು ಹತ್ತಕ್ಕೆ ಒಡೆಯನು; ನೀನು ನಾವಿರಾರು ಜನರಿಂದ ಸೇವಿಸಲ್ಪಡುವಿ. ಸಾವಿರ ಜನರ ಒಡೆಯನಾದ ನೀನು ಆ ತ್ರಿದಶಾ (ಮೂರುಹತ್ತಕ್ಕೆ) ಧಿಪತಿಗೆ ಹೇಗೆ ಸಮಾನನಾದೀ? ಕವಿತೆಯಲ್ಲಿ ಶ್ಲೋಕದಿಂದ ಉಂಟಾದ ಮೂವತ್ತು ಜನಸಂಖ್ಯೆಯನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿ †ವ್ಯತಿರೇಕಾಲಂಕಾರವು ಮನವನ್ನು ಆನಂದಪಡಿಸುವುದು.

ಈ ಕಾವ್ಯದ ಕಡೆಯ ಪದ್ಯವು.

ಶೈಲಂಗಾನ್ವಯ ಮಂಗಲಾಲಯಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮೀದಯಾಲಾಲಿತಃ |  
 ತ್ರೀಮಶ್ವೇರಮುಭಟ್ಟೈಃ ಸೂನುರನಿಶಂ ವಿದ್ವಲ್ಲಲಾಟಂಕಪಃ ||

† ವ್ಯತಿರೇಕಾ ವಿಶೇಷಶ್ರುಮಾನೋಪಮೇಯಾಃ |

ಶೈಲಾ ಇವೌಚಿತಾಃ ಸಂತಃ ಕಿಂತು ಪ್ರಕೃತಿ ಕೋಮಲಾಃ ||

ಸಂತುಷ್ಟಃ ಕಮತಾಧಿಪಸ್ಯ ಕವಿತಾಮಾಕರ್ಣ್ಯ ತದ್ವರ್ಣನಂ |  
 ತ್ರೀಮತ್ಪಂಡಿತರಾಜ ಪಂಡಿತ ಜಗನ್ನಾಥೋ ವ್ಯಥಾಸೀದಿದಮಂ ||

ಕಮತಾಧಿಪನಾದ ಪ್ರಾಣನಾರಾಯಣನೆಂಬ ಅರಸನ ಕವಿತೆಗಳನ್ನು ಕೇಳಿ ಸಂತುಷ್ಟನಾದ ಜಗನ್ನಾಥನು ಅವನ ವರ್ಣನಪರವಾದ ಕಾವ್ಯವನ್ನು ರಚಿಸಿದನೆಂದು ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ. ಈ ಪದ್ಯದಿಂದಲೇ ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಾಶಿತವಾದ ' ದಿಲ್ಲಿಶ್ವರೋ ವಾ ಜಗದೀಶ್ವರೋ ವಾ ' ಎಂಬ ಶ್ಲೋಕಮೂಲಕವಾದ ಅಭ್ಯಾಸಿಕೆಯ ಸತ್ಯವು ಹಗ್ಗು ರಾಗುವದು. ಜಗನ್ನಾಥನು ದಿಲ್ಲಿಶ್ವರನ ಹೊರತು ಉಳಿದ ಅರಸರನ್ನು ತೃಣಕ್ಕೆ ಬಗೆದಿದ್ದರೆ ಪ್ರಾಣನಾರಾಯಣನನ್ನೇಕೆ ಆಶ್ರಯಿಸಿದನು? ಈ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಪಂಡಿತರಾಜ ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ತನ್ನ ಹೆಸರನ್ನು ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿರುವದರಿಂದ ದಿಲ್ಲಿವಲ್ಲಭ ಶ್ರಯಣೋತ್ತರದಲ್ಲಿ ಈ ಕಾವ್ಯವನ್ನು ರಚಿಸಿರಬೇಕೆಂದು ತಿಳಿಯಲು ಆಡ್ಡಿಯಿಲ್ಲ. ಯಾಕೆಂದರೆ ದಿಲ್ಲಿಪತಿಯಾದ ಶಹಾಜಹಾನದಿಂದಲೇ ಪಂಡಿತರಾಜ ಪದವಿಯನ್ನು ಜಗನ್ನಾಥನು ಪಡೆದಿದ್ದಾನೆಂದು ಪ್ರಮಾಣಿಸಿದ್ದವಾದ ಮಾತು.

ಈ ಕಾವ್ಯವು ೫೩ ಪದ್ಯಗಳಿಂದ ಒಡಗೂಡಿದೆ. ಈ ಕಾವ್ಯದಿಂದ ಜಗನ್ನಾಥನ ಅಲಂಕಾರಶಾಸ್ತ್ರಪಾರಂಗಮತಿಯು ವ್ಯಕ್ತವಾಗುವದು.

ಅಮೃತಲಹರಿ.

ಈ ಕಾವ್ಯವಾದರೂ ಕಾವ್ಯಮಾಲೆಯ ಪ್ರಥಮಗುಚ್ಛದಲ್ಲಿ ಗುಂಪಿತವಾಗಿರುವದು. ಈ ಕಾವ್ಯವು ಯಮುನಾವರ್ಣನಪರವಾದದ್ದು. ಈ ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ಹನ್ನೊಂದು ಶ್ಲೋಕಗಳಿವೆ. ಈ ಕಾವ್ಯದ ಮೊದಲನೆಯ ಪದ್ಯವು:—

ಮಾತಃ ಪಾತಕಪಾತಕಾರಿಣಿ, ತವ ಪ್ರಾತಃ ಪ್ರಯಾತಸ್ತಟಂ |  
 ಯಃ ಕಾಲಿಂಚಿ, ಮಹೇಂದ್ರನೀಲ ಪಟಲಸ್ವಿ ಗ್ಧಾಂ ತನುಂ ವಿಕ್ಷತೇ ||  
 ತನ್ಯಾರೋಹತಿ ಕಿಂ ನಧನ್ಯಜನುಷಃ ಸ್ವಾಂತಂ ನಿತಾಂತೋಲ್ಲಸ |  
 ನ್ನೀಲಾಂಭೋಧರವೃಂದವಂದಿತರುಚಿದೀರ್ವೋರಮಾವಲ್ಲಭಃ ||

ಮಾತೇ ಯಮುನೇ! ಪಾತಕಗಳನ್ನು ಹರಣಮಾಡುವ ಕಲಿಂದಪುತ್ರಿಯೆ, ಪ್ರಾತಃ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಯಾವನು ನಿನ್ನ ಪವಿತ್ರವಾದ ತೀರದಲ್ಲಿ ಬಂದು ಇಂದ್ರನೀಲರತ್ನದಂತೆ ಥಳ ಥಳಿಸುವ ನಿನ್ನ ಕಪ್ಪುಶರೀರವನ್ನು ನೋಡುವನೋ, ಅವನ ಸ್ಮರಣಸರಣಿಗೆ ನೀಲಮೇಘ ಕಾಂತಿಯುತನಾದ ತ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಬರಲಿಕ್ಕೆ ಬೇಕು.

ಇಲ್ಲಿ ಸ್ಮೃತ್ಯಲಂಕಾರವು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಈ ಕಾವ್ಯದ ಕಡೆಯ ಪದ್ಯವು—  
 ಆಯಂ ಪಂಡಿತರಾಜೀನ ತ್ರೀಜಗನ್ನಾಥ ಶರ್ಮಣಾ |  
 ಸ್ತವಃ ಕಲಿಂದಕನ್ಯಾಯಾ ನಿರ್ಮಲೋ ನಿರವಿಯುತ ||

ಇದರಲ್ಲಿ ಪಂಡಿತರಾಜನೆಂಬ ಬಿರುದು ಉಪನ್ಯಸ್ತವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ದಿಲ್ಲಿ ಅರಸನ ಆಶ್ರಯದ ಉತ್ತರದಲ್ಲಿಯೇ ಈ ಕಾವ್ಯವಾದರೂ ರಚಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರಬೇಕು.

ಈ ಕಾವ್ಯವನ್ನು ಬರೆಯುವಾಗ್ಗೆ ಜಗನ್ನಾಥನು ರಾಜಸೇವೆಯಿಂದ ನಿರ್ವಿಣ್ಣನಾದಂತೆ ತೋರುವುದು.

ದಾನಾಂಧೀಕೃತಗಂಧಸಿಂಧುರಘಟಾಗಂಡ ಪ್ರಣಾಲೀ ಮಿಲ ।

ದ್ವೈಂಗಾಲೀ ಮುಖರೀಕೃತಾಯ ನೃಪತಿದ್ವಾರಾಯ ಬದ್ಧೋಂಜಲಿಃ ॥

ತ್ವತ್ತೀರೇ ಫಲಮೂಲಶಾಲಿನಿ ಮಮಶ್ಲಾಘ್ಯಾಮುರೀಕುರ್ವತೋ ।

ವೃತ್ತಿಂ ಹಂತ ಮುನೇಃ ಪ್ರಯಾಂತು ಯಮುನೇ ವೀತಜ್ವರಾ ವಾಸರಾಃ ॥

ಮದೋನ್ನತ್ತವಾದ ಆನೆಗಳ ಕುಂಭಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ಬಂದು ಕುಳಿತ ಭ್ರಮರಗಳ ಗುಂಜಾರವದಿಂದ ಮುಖರೀಕೃತವಾದ ಅರಸನ ಮಂದಿರದ ದ್ವಾರಕ್ಕೆ ದೂರದಿಂದಲೇ ನಮಸ್ಕಾರ ಮಾಡುವೆನು. ಯಮುನೇ ಇನ್ನು ಅರಸನ ಸೇವೆಯು ಸಾಕು. ನಿನ್ನ ತೀರದಲ್ಲಿ ವಾಸಮಾಡಿ ಫಲಮೂಲಾದಿಗಳನ್ನು ಭಕ್ಷಿಸಿ ಮುನಿವೃತ್ತಿಯನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಿದ ಮುನಿಯ ದಿವಸಗಳು ಸುಖವಾಗಿ ಹೋಗಲಿ.

“ ಗಂಗೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಜಗನ್ನಾಥನ ದೃಢವಾದ ಪ್ರೀತಿಯು. ಯಾಕೆಂದರೆ ಪಂಡಿತರಾಜನು ಗಂಗಾಲಹರಿಯಲ್ಲಿ ‘ ಕೃತಂ ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತೈರಲಮಥ ತಪೋದಾನವಿಭವೈಃ ’ ಮೊದಲಾದವುಗಳಲ್ಲಿ ಭಗವತಿಯಾದ ಭಾಗೀರಥಿಯ ಪಾಪಾಪನೋದನಪಟುವನ್ನು ವರ್ಣಿಸಿರುವನು ” ಎಂದು ಕೆಲವರು ಹೇಳುವರು. ಯಮುನಾವರ್ಣನದಲ್ಲಿಯೂ ಅಂತಹ ಪ್ರೀತಿವ್ಯಂಜಕ ಉಕ್ತಿಗಳುಂಟು:—

ಸ್ವರ್ಣಸ್ತೇಯ ಪರಾನಪೇಯ ರಸಿಕಾನ್‌ಪಾಥಃ ಕಣಾಸ್ತೇಯದಿ ।

ಬ್ರಹ್ಮಘ್ನಾನ್ ಗುರುತಲ್ಪಗಾನಪಿ ಪರಿತ್ರಾತುಂ ಗ್ರಹೀತವ್ರತಾಃ ॥

ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತಕುಲೈರಲಂ ತದಧುನಾ ಮಾತಃ ಪರೇತಾಧಿಪ ।

ಪ್ರೌಢಾಹಂಕೃತಿಹಾರಿ ಹುಂಕೃತಿ ಮುಚಾಮಗ್ರೇ ತವಸ್ತ್ರೋತಸಾಂ ॥

ಸುವರ್ಣಚೋರರನ್ನು, ಅಪೇಯಪಾನ ಅಭಕ್ಷ್ಯಭಕ್ಷಣಮಾಡಿದವರನ್ನು ಬ್ರಾಹ್ಮಣರನ್ನು ಕೊಂದವರನ್ನು, ಗುರುಪತ್ನೀಗಮನಮಾಡಿದವರನ್ನು ರಕ್ಷಿಸಲಿಕ್ಕೆ ನಿನ್ನ ನೀರಿನ ಕಣಗಳು ವ್ರತವನ್ನು ತೊಟ್ಟಿರುತ್ತವೆ. ಯಮನ ಘೌಢವಾದ ಅಹಂಕಾರವನ್ನು ಹರಣಮಾಡುವ ಹುಂಕಾರಧ್ವನಿಗೈಯ್ಯುವ ನಿನ್ನ ಪ್ರವಾಹದ ಮುಂದೆ ಇತರ ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತಗಳನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಮಾಡುವದೇನು ?

ಸುಧಾಲಹರಿ.

ಈ ಕಾವ್ಯವು ಸೂರ್ಯನಾರಾಯಣಸ್ತುತಿಪರವಾದದ್ದು. ಜಗನ್ನಾಥನ ಪ್ರೀತಿಯು ಅರ್ಥಾಲಂಕಾರಗಳಲ್ಲಿ ನಿರುಪಮವಾಗಿರುವಂತೆ ಶಬ್ದಾಲಂಕಾರಗಳಲ್ಲಿಯೂ ನಿರುಪಮವಾ

ಗಿರುವದು. ಆಡಿಗಡಿಗೆ ಈ ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ಅನುಪ್ರಾಸಾಲಂಕಾರವು ಚಮಕಿಸುತ್ತಿದ್ದರೂ ಪಂಡಿತರಾಜನು ಹಠಾತ್ತಾರದಿಂದ ಪದಾಕರ್ಷಣವನ್ನು ಮಾಡಿರುವದು ತೋರುವದಿಲ್ಲ. ಮಾದರಿಗಾಗಿ ಈ ಕಾವ್ಯಗಳೊಳಗಿನ ಕೆಲವು ಸುಂದರ ಪದ್ಯಗಳನ್ನು ಪ್ರಿಯವಾಠಕರ ಮುಂದೆ ಉದಾಹರಿಸುವೆವು. ಮೊದಲನೆಯ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಮಾಲೆಯಿಂದ ಹೇತ್ವಲಂಕಾರವು ಉಪನಿಬದ್ಧವಾಗಿ ಶ್ಲೋಕಕ್ಕೆ ಅಂತ್ಯಂತ ಸೌಭಾಗ್ಯವನ್ನುಂಟು ಮಾಡಿರುವದು.:-

ಉಲ್ಲಾಸಃ ಫುಲ್ಲಪಂಕೇರುಹ ಪಟಲಪತನ್ಮತ್ತ ಮಸ್ವಂಧಯಾನಾಂ ||

ನಿಸ್ತಾರಃ ಶೋಕದಾವಾನಲವಿಕಲಹೃದಾಂ ಕೋಕಸೀಮಂತಿನೀನಾಂ ||

ಉತ್ಪಾತನ್ತಾಮನಾನಾಮುಪಹತತಮನಾಂ ಚಕ್ಷುಷಾಂಪಕ್ಷವಾತಃ |

ಸಂಘಾತಃ ಕೋಪಿ ಧಾವ್ಯಾಮಯಮುದಯಗಿರಿ ಪ್ರಾಂತತಃಪ್ರಾದುರಾಸಿತ್ ||

ಅಗೋ ಅಲ್ಲಿ ನೋಡಿರಿ ! ಉದಯಾಚಲದಿಂದ ಒಂದು ವಿಲಕ್ಷಣವಾದ ತೇಜಸ್ವಿನ ರಾಶಿಯು ಹುಟ್ಟುತ್ತಿರುವದು. ಅದರಿಂದಲೆ ಅರಳಿದ ಕಮಲಗಳ ಕದಂಬದ ಮಧ್ಯದಿಂದ ಹೊರಡುವ ಮಕರಂದದ ಪಾನದಿಂದ ಉನ್ನಾದವನ್ನು ಹೊಂದಿದ ಭ್ರಮರಗಳ ಉಲ್ಲಾಸವು ಉಂಟಾಗುತ್ತಿರುವದು. ಅದರಿಂದಲೇ ಶೋಕಾಗ್ನಿಯಿಂದ ದಗ್ಧಹೃದಯಗಳುಳ್ಳ ಕೋಕಸೀಮಂತಿನಿಯರ ದುಃಖದ ಉದ್ಧಾರವಾಗುತ್ತಿರುವದು. ಅದರಿಂದಲೇ ತಮ್ಮ ಪರಾಕ್ರಮವನ್ನೆಲ್ಲ ಕಳೆದುಕೊಂಡ ಕತ್ತಲೆಗಳ ನಾಶವಾಗುತ್ತಿರುವದು. ಅದರಿಂದಲೇ ನೇತೇಂದ್ರಿಯಕ್ಕೆ ಸಹಾಯವಾಗುತ್ತಿರುವದು. ಆಹೋ ! ಎಂತಹ ಶೇಜೋರಾಶಿಯಿದು !!!

ವಾಚಕರೇ ಪದ್ಮರಾಗಮಣಿಯಂತೆ ರಕ್ತವರ್ಣದಿಂದ ಶೋಭಿಸುವ ಭಾಸ್ಕರನ ಕಿರಣಗಳ ವರ್ಣನವನ್ನು ನೋಡಿರಿ !

ಅಲೇಪಾ ಹಿಂಗುಲಾನಾಮಿವ ಧರಣಿಭುಜಾಮಚ್ಛ ಸೌಘ್ರ ಮೇಲಿ |

ಷ್ವಗ್ರೇಷುಕ್ಷ್ಮಾರುಹಾಣಾಮಭಿನವ ವಿಲಸತ್ಪಲ್ಲವೋಲ್ಲಾಸಲೀಲಾಃ ||

ಪ್ರೌಢಪ್ರಾಲ್ಯೇಯಪಂಜೋಪರಿಚಿತಖದಿರಾಂಗಾರಭಾರಾ ಇವಾರಾತ್ |

ವಾರಾವಾರಾತ್ಪ್ರಯಾಂತೋ ದಿನಕರಕಿರಣಾಮಂಗಲಂ ನಃ ಕೃಷೀರನ್ ||

ಅರಮನೆಗಳ ಮೇಲೆ ಬಿದ್ದ ಸೂರ್ಯಕಿರಣಗಳು ಹಿಂಗುಲವೆಂಬ ಧಾತುವಿನ ಲೇಪದಂತೆ ಕಾಣಿಸುತ್ತಿದ್ದವು. ವೃಕ್ಷಾಗ್ರಭಾಗದಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದ ಕಿರಣಗಳು ಚಿಗುರೆಲೆಗಳ ಶೋಭೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದವು. ಹಿಮಸುಂಜದ ಮೇಲೆ ಪತಿತವಾದ ಕಿರಣಗಳು ತರೇದ ಕಟ್ಟಿ ಗೆಯ ಕೆಂಡದಂತೆ ತೋರುತ್ತಿದ್ದವು. ಇಂತಹ ಕಿರಣಗಳು ನಮಗೆ ಮಂಗಲವನ್ನುಂಟುಮಾಡಲಿ.

ಕೆಳಗಣ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಕವಿಯು ಪ್ರಾಚೀದಿಗಂಗೆಗೆ ಪುತ್ರರತ್ನವು ಹುಟ್ಟಿದ್ದರಿಂದ ಉತ್ಸವ ಉಂಟಾಯಿತೆಂದು ವರ್ಣಿಸಿರುವನು;:-

ಕೀಲಾಲ್ಯೈಃ ಕುಂಕುಮಾನಾಂ ನಿಖಿಲಮಪಿಜಗಜ್ಜಾಲಮೇತನ್ಮುಷಿಕ್ತಂ |  
 ಮುಕ್ತಾಶ್ಚೋನ್ಮತ್ತಭೃಂಗಾ ವಿದಲಿತ ಕಮಲಕ್ರೋಡಕಾರಾಗ್ರಹೇಭ್ಯಃ ||  
 ಉತ್ಪನ್ನೈಃ ಗೋಸಹಸ್ರಂ ಬಹುಲ ಕಲಕಲಃ ಶ್ರೂಯಶೇಚದ್ವಿಜಾನಾಂ |  
 ಭಾಗ್ಯೈರ್ವೃಂದಾರಕಾಣಾಂ ಹರಿಹಯಹರಿತಾ ಸೂಯತೇ ಸುತ್ರರತ್ನಂ ||

ದೇವತೆಗಳ ಭಾಗ್ಯದಿಂದ ಇಂದ್ರದಿಕ್ಕೇಂಬ ( ಪೂರ್ವ ) ರಮಣಿಯು ಸುತನನ್ನು ಹಡೆದಳು. ಎಲ್ಲ ಜಗತ್ತು ಕುಂಕುಮದ ನೀರಿನಿಂದ ಸಿಂಪಡಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿತು. ಅರಳಿದ ಅರವಿಂದಗಳೆಂಬ ಕಾರಾಗಾರದಿಂದ ಭ್ರಮರಗಳು ಬಿಡಲ್ಪಟ್ಟವು. ನಾರಿಯರು ಗೋಗಳನ್ನು ದಾನಮಾಡಿದರು. ದ್ವಿಜಗಳ ( ಬ್ರಾಹ್ಮಣ, ಪಕ್ಷಿ ) ಕಲಕಲವು ಕೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿತು.

ಈ ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ಅನುಪ್ರಾಸಬಾಹುಲ್ಯವು ಮೇಲಿಂದ ಮೇಲೆ ಕಂಡುಬರುವದು. ಅದರಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಕೆಲವು ಶ್ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುವದು:—

ಗಿರ್ವಾಣಗ್ರಾಮಣೀಭಿರ್ಗಗನತಲಗತ್ಯೈರ್ಗೀರ್ಭಿರುದ್ಗೀರ್ಥ ಗಾಭಿಃ ||  
 ಗಂಧವೈಶ್ವಾಪಿಗೀತಾ ಗುಣಗಣಗರಿಮೋದ್ಗಾರಿ ಗಾಧಾಸಹಸ್ರೈಃ ||  
 ಗಾಹಂ ಗಾಹಂ ಗೃಹಾಲೀರಗತಿಕಗದಿನಾಂ ಗಂಧಯಂತೋಗದಾರ್ತಿಂ |  
 ಗ್ಲಾನಿಗ್ರಾಮಂ ಗ್ರಸಂತಾಂ ಗ್ರಹರುಃ ಗುರವೋ ಗೋಸಪೇರ್ಗೋವಿಲಾಸಾಃ ||

ದೇವತೆಗಳಿಂದಲೂ ಗಂಧರ್ವರಿಂದಲೂ ಗಾಯನಗಳಿಂದ ಹೊಗಳಲ್ಪಡುವ ಮನೆ ಮನೆಗಳಲ್ಲಿ ಸೇರಿ ರೋಗಿಗಳ ರೋಗೋಪದ್ರವನ್ನು ನಾಶಮಾಡುವ ಇತರ ಗ್ರಹಗಳಿಗೆ ಕಾಂತಿಯನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ ಸೂರ್ಯಕಿರಣಗಳು ನಮ್ಮ ಅಲಸ್ಯವನ್ನು ಹೊಡೆದೋಡಿಸಲಿ.

ಜೀವಾತುರ್ಬಾಡ್ಯ ಬಾಲಾಧಿಕ ಜನಿತರುಬಾಂ ತಪ್ತಬಾಂಬೂನದಾಭಂ |  
 ಜಂಘಾಲಂ ಜಾಂಘಿಕಾನಾಂ ಜಲಧಿಜಠರತೋ ಜ್ಯಂಭಮಾಣಂ ಜಗತ್ಯಾಂ ||  
 ಜೀವಾಧಾನಂ ಜನಾನಾಂ ಜನಿತಮಧರುಚೋ ಜೀವಜೈವಾತ್ಯಕಾದೇಃ |  
 ಜ್ಯೋತಿರ್ಬಾಜ್ವಲ್ಯಮಾನಂ ಜಲಹಿತಕೃತೋ ಬಾಯತಾಂ ವೋಜಯಾಯ ||

ಬಾಡ್ಯದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ ರೋಗಕ್ಕೆ ಜೀವನೌಷಧಿಯೂ, ತಪ್ತಮರ್ವಣದಂತೆ ಕಾಂತಿ ಮಂತವಾದುದೂ, ವೇಗವುಳ್ಳವುಗಳಲ್ಲಿ ವೇಗವುಳ್ಳದ್ದೂ, ( ಪ್ರಕಾಶವು ತೀವ್ರ ವೇಗವುಳ್ಳದ್ದು ) ಸಮುದ್ರದ ಮಧ್ಯದಿಂದ ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಾಶವನ್ನು ಹೊಂದತಕ್ಕದ್ದೂ, ಜನರ ಜೀವನಾಧಾರವೂ, ಚಂದ್ರಬ್ರಹ್ಮಸ್ವತ್ಯಾದಿ ಗ್ರಹಗಳ ಪ್ರಕಾಶದ ಜನಕವೂ ಕಮಲಗಳಿಗೆ ಹಿತವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವದೂ, ಅದ ಸೂರ್ಯನ ಬಾಜ್ವಲ್ಯಮಾನವಾದ ಜ್ಯೋತಿಯು ನಿಮಗೆ ಜಯವನ್ನುಂಟುಮಾಡಲಿ.

ಈ ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ಒಟ್ಟು ಮೂವತ್ತು ಪದ್ಯಗಳಿವೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಓದಿಕೆಯಿಲ್ಲ. ಓದಿಷ್ಠಣಿಯಿಲ್ಲ. ಕಾವ್ಯಮಾಲೆಯ ಪ್ರಥಮಗುಚದಲ್ಲಿ ಗುಂಪಿತವಾಗಿರುವದು.

ಪಿಯೂಷಲಹರಿ.

( ಗಂಗಾಲಹರಿ )

ಈ ಲಹರಿಯು ಅತೀವಪ್ರಭಿತವಾದುದು; ಇದರಲ್ಲಿಯ ಸರಸಸರಲವಾದ ಸರಣಿ ಯಿಂದ ಅನೇಕರು ಮೋಹಗೊಂಡಿದ್ದಾರೆ. ಇದು ಅನೇಕ ಜನರ ಮುಖಸ್ಥವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಇದರಲ್ಲಿಯ ಮೊದಲನೆಯ ಪದ್ಯವಿದು. ವಾಚಕರೇ ಸಾವಧಾನದಿಂದ ಪಂಡಿತರಾಜನ ಅಮೃತಮಯವಾದ ವಾಣಿಯನ್ನು ಕೇಳಿರಿ:—

ಸಮೃದ್ಧಂ ಸೌಭಾಗ್ಯಂ ಸಕಲವಸುಧಾಯಾಃ ಕಿಮಪಿತನ

ಮಹೈಶ್ವರ್ಯಂ ಲೀಲಾಜನಿತಜಗತಃ ಖಂಡಪರಶೋಃ |

ಶ್ರುತೀನಾಂ ಸರ್ವಸ್ವಂ ಸುಕೃತ ಮಥಮೂರ್ತಂ ಸುಮನಸಾಂ

ಸುಧಾಸೋದರ್ಯಂ ತೇ ಸಲಿಲಮಶಿವಂ ನಃ ಶಮಯತು ||

ಮಾತೇ ಗಂಗೇ! ನಿನ್ನ ಜಲದ ಮಾಹಾತ್ಮ್ಯವನ್ನು ಎಷ್ಟೆಂದು ವರ್ಣಿಸುವ! ವೃದ್ಧಿಗತವಾದ ಪ್ರಭ್ಲಿಯ ಮಹದ್ಭಾಗ್ಯವೇ ಇದು. ಲೀಲೆಯಿಂದ ಜಗವನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸುವ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಶಂಕರನ ಐಶ್ವರ್ಯವೇ ಈ ಜಲವು. ವೇದಗಳ ಸರ್ವಸ್ವವು ದೇವತೆಗಳ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಪುಣ್ಯವು. ಸುಧೆಯ ಸೋದರವು. ಇಂತಹ ನಿನ್ನ ಜಲವು ನಮ್ಮ ಅಕಲ್ಯಾಣವನ್ನು ನಾಶಮಾಡಲಿ.

ಈ ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿದ್ದ ಇದೊಂದೇ ಪದ್ಯವನ್ನು ನೋಡಿದರೆ ಸಾಕು. ಪಂಡಿತರಾಜನ ಅಸಾಮಾನ್ಯ ಕವಿತಾಶಕ್ತಿಯು ಗೊತ್ತಾಗುವದು. ಈ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇತ್ವಾದ್ಯಲಂಕಾರಗಳು ಸಂಸೃಷ್ಟವಾಗಿವೆ. ಮನೋಹರವಾದ ವೈದರ್ಭ ರೀತಿಯು ಕಂಗೊಳಿಸುವದು. ಸಹೃದಯ ಹೃದಯಹಾರಿಯಾದ ಪ್ರಸಾದಗುಣವು ಶೋಭಿಸುತ್ತಿರುವದು. ಏನು ರಚನೆಯ ಅಕ್ಷಿಪ್ಪತೆಯೋ!!! ಏನು ಮಾಧುರ್ಯವೋ!!!

ಈ ಕಾವ್ಯದ ನಾಲ್ಕನೇ ಪದ್ಯವನ್ನು ನೋಡಿದರೆ ಪಂಡಿತರಾಜನು ಎಷ್ಟು ವಿನೀತನಾಗಿರುವನು ಎಂಬುದು ಕಂಡುಬರುವದು.

ತವಾಲಂಬಾದಂಬ ಸ್ಫುರದಲಘುಗರ್ವೇಣ ಸಹಸಾ ||

ಮಯಾಸರ್ವೇವಚ್ಛಾ ಸರಣಿಮಥನೀತಾಃ ಸುರಗಣಾಃ ||

ಇದಾನೀಮೌದಾಸ್ಯಂ ಭಜಸಿಯದಿ ಭಾಗೀರಥಿ ತದಾ ||

ನಿರಾಧಾರೋ ಹಾ ರೋದಿಮಿ ಕಥಯ ಕೇಷಾಮಿಹ ಪುರಃ ||

ಹೇ ಮಾತೇ ಗಂಗೇ! ನಿನ್ನ ಆಶ್ರಯದಿಂದಲೇ ನಾನು ಅಖರ್ವರ್ಗವನ್ನು ತಳೆದು ಉಳಿದ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ತೃಣಕ್ಕೆ ಬಗೆದೆನು. ಈ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ನೀನೂ ಔದಾಸೀನ್ಯವನ್ನು ತಳೆದು ನನ್ನನ್ನು ಉದ್ಧಾರಮಾಡುವದನ್ನು ಬಿಟ್ಟರೆ ನಾನಿನ್ನು ಯಾರ ಮುಂದೆ ಅಳಬೇಕು!

ಪಂಡಿತರಾಜನ ವರ್ಣನಶೈಲಿಯನ್ನು ನೋಡಿರಿ:--

ಪ್ರಭಾತೇ ಸ್ನಾತೀನಾಂ ನೃಪತಿರಮಣೇನಾಂ ಕುಚತಟೇ |  
 ಗತೋ ಯಾವನ್ನಾತರ್ಮಿಲತಿ ತವತೋಯೈರ್ಮೃಗಮದುಃ ||  
 ಮೃಗಾಸ್ತಾವದ್ವೈಮಾನಿಕ ಶತಸಹಸ್ರೈಃ ಪರಿವೃತಾ |  
 ವಿಶಂತಿ ಸ್ವಚ್ಛಂದಂ ವಿಮಲವಪುಷೋ ನಂದನವನಂ ||

ಓ ಭಾಗೀರಥೀ, ಪ್ರಭಾತಕಾಲದಲ್ಲಿ ನಿನ್ನ ಜಲದಲ್ಲಿ ಸ್ನಾನಮಾಡತಕ್ಕ ನೃಪರಮಣಿಯರ ಕುಚಗಳಿಗೆ ಲೇಪಿಸಿದ ಕಸ್ತೂರಿಯು ನಿನ್ನ ಜಲದೊಡನೆ ಕೂಡಿಕೊಳ್ಳಲು ಅಂತಹ ಕಸ್ತೂರಿಯನ್ನಿತ್ತ ಕಸ್ತೂರೀಮೃಗಗಳು ವಿಮಾನದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು ಸ್ವಚ್ಛಂದವಾಗಿ ನಂದನವನಕ್ಕೆ ತೆರಳುವವು. ಇಲ್ಲಿದ್ದ ಹೃದಯಂಗಮವಾದ ಅತಿಶಯೋಕ್ತಿಯು ಯಾರ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಆನಂದಪಡಿಸಲಿಕ್ಕಿಲ್ಲ?

ಇನ್ನೊಂದು ಶ್ಲೋಕವನ್ನು ನೋಡಿರಿ:--ಇದರಲ್ಲಿ ಉಪಸರ್ಗದಿಂದ ಧಾತ್ವರ್ಥವು ಬದಲಾಗುವದನ್ನು ಉದಾಹರಿಸಿದ್ದಾನೆ...—

ನಿಧಾನಂ ಧರ್ಮಾಣಾಂ ಕಿಮಪಿಚ ವಿಧಾನಂ ನವಮುದಾಂ |  
 ಪ್ರಧಾನಂ ತೀರ್ಥಾನಾಮಮಲ ಪರಿಧಾನಂ ತ್ರಿಜಗತಃ ||  
 ಸಮಾಧಾನಂ ಬುದ್ಧೀರಥ ಖಲು ತಿರೋಧಾನಮಧಿಯಾಂ |  
 ತ್ರಿಯಾಮಾಧಾನಂ ನಃ ಪರಿಹರತು ತಾಪಂ ತವವಪುಃ ||

ಪಂಡಿತರಾಜನು ಅರಸರ ಸೇವೆಯಿಂದ ನಿರ್ವಿಣ್ಣನಾಗಿದ್ದಾನೆಂದು ಕೆಳಗಣ ಶ್ಲೋಕದಿಂದ ತಿಳಿಯುವದು:—

ಪುರೋಧಾವಂ ಧಾವಂ ದ್ರವಿಣಮದಿರಾ ಘೂರ್ಣಿತದೃಶಾಂ |  
 ಮಹೀಪಾನಾಂ ನಾನಾತರುಣತರಖೇದಾತಿ ಸಿಯತಂ ||  
 ಮಮೈವಾಯಂ ಮಂತುಃ ಸ್ವಹಿತಶತ ಹಂತುರ್ಜಡಧಿಯೋ |  
 ವಿಯೋಗಸ್ತೇ ಮಾತರ್ಯದಿಪ ಕರುಣಾತಃ ಕ್ಷಣಮಮಿ ||

ಐಶ್ವರ್ಯದಿಂದ ಮದೋಮನ್ವತ್ತರಾದ ಅರಸರ ಮುಂದೆ ಗಂಗೆ! ಓಡಾಡಿ ಬೇಸತ್ತೆನು. ಅದರಿಂದ ನನಗೆ ಪ್ರಬಲವಾದ ದುಃಖವೇ ಆಯಿತಲ್ಲದೆ ಸುಖವೇನು ಸಿಗಲಿಲ್ಲ. ನಿನ್ನ ಸ್ತೋತ್ರವನ್ನು ಮಾಡದೆ ನಿನ್ನ ಕಾರುಣ್ಯದಿಂದ ವಿಯೋಗವನ್ನು ಹೊಂದಿದೆನು—ಇದು ಯಾರ ಅಪರಾಧವು? ಮಂದಬುದ್ಧಿಯಾದ ಅತ್ಮಹಿತಘಾತುಕನಾದ ನನ್ನ ಅಪರಾಧವಲ್ಲದೆ ಮತ್ತಾರದು?

ಈ ಮೇರೆಗೆ ಸುಧೆಯ ಮಾಧುರ್ಯವನ್ನು ಧಿಕ್ಕರಿಸಿದ ವಚನಸರಂಪರೆಯಿಂದ ಗಂಗೆಯನ್ನು ಸ್ತುತಿಸಿ ಕಡೆಗೆ:—

ಬಧಾನ ಪ್ರಾಗೇವ ದೃಢಿಮರಮಣೀಯಂ ಪರಿಕರಂ |  
 ಕೀರೀಚೀ ಚಾಲೇಂದುಂ ನಿಯಮಯಿ ಪುನಃ ಪನ್ನಗಗಣೈಃ ||  
 ನ ಕುರ್ಯಾಸ್ತ್ಯಂ ಹೇಲಾಮಿತರಜನ ಸಾಧಾರಣತಯಾ |  
 ಜಗನ್ನಾಥಸ್ವಾಯಂ ಸುರುಧುನಿ! ಸಮುದ್ಧಾರ ಸಮಯಃ ||

ಮಾತೇ ಏಳು; ತೀವ್ರವಾಗಿ ಚೂಂಕಕಟ್ಟಿಕೊಂಡು ನಿಲ್ಲು. ಕಿರೀಟದಲ್ಲಿ ಬಾಲ ಚಂದ್ರನನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು ಪನ್ನಗಗಣದಿಂದೊಡಗೂಡಿ ಉತ್ಥಿತಳಾಗು. ಸಾಧಾರಣ ರಾದ ಇತರ ಜನರಂತೆ ತಿರಸ್ಕಾರವನ್ನು ಮಾಡಬೇಡ. ಜಗನ್ನಾಥನ ಉದ್ಧಾರಸಮಯವು ಈಗುಂಟು.

### ಲಕ್ಷ್ಮೀಲಹರಿ.

ಸರಸವಾದ ಶಿಖರೀಣೀವೃತ್ತದ ಪದ್ಯಗಳಿಂದ ಒಡಗೂಡಿದ ರಮೆಯ ಸ್ತುತಿಪರ ವಾದ ಈ ಕಾವ್ಯವೂ ಜಗನ್ನಾಥನ ಅತುಲ ಕಲ್ಪನಾಶಕ್ತಿಯನ್ನೂ, ಅಲೌಕಿಕ ಪ್ರತಿಭೆಯನ್ನೂ, ಅಚುಂಚಿತ ವರ್ಣನಾಸಾಮರ್ಥ್ಯವನ್ನೂ ವ್ಯಕ್ತಗೊಳಿಸುವದು. ಈ ಕಾವ್ಯದ ಮೊದಲನೆಯ ಪದ್ಯವು—

ಸಮುಮಿಲನಿಲಾಂತ್ರಜನಿಕರನೀರಾಜಿತರುಚಾ-  
 ಮಪಾಂಗಾನಾಂ ಭಗೈರಮೃತಮಸೃಣಿಶ್ರೇಣಿಮಸೃಣಿಃ ||  
 ಹಿಯಾಹಿನಿಂ ದಿನಿಂ ಭೃಶಮುದರತಿನಿಂ ಕರುಣಯಾ |  
 ಹರಿಶ್ಯಾಮಾ ಸಾಮಾಮವತು ಜಡಸಾಮಾಜಿಕಮಪಿ ||

ಜಗನ್ನಾಥನ ಪದ್ಯಗಳು ಸರಲವಾದವುಗಳೂ, ಪ್ರಾಸಬದ್ಧವಾದವುಗಳೂ ಇರುತ್ತವೆಂಬದಕ್ಕೆ ಇದೊಂದೇ ಶ್ಲೋಕದ ಉದಾಹರಣವು ಸಾಕು. ಅರಳಿದ ನೀಲಕಮಲಗಳ ಕಾಂತಿಯನ್ನು ಹರಣಮಾಡುವ ( ಕಟಾಕ್ಷದ ಕಾಂತಿಯು ನೀಲವಾಗಿರುತ್ತದೆಂಬದು ಕವಿ ಸಮಯ) ಅಮೃತವನ್ನು ಸಿಂಪಡಿಸುವ ಕಟಾಕ್ಷಗಳಿಂದ, ನಾಚಿಕೆಯಿಂದ ಹೀನನೂ, ದೀನನೂ, ಜಡನೂ ಆದ ನನ್ನನ್ನು ರಮೆಯು ಕರುಣೆಯಿಂದ ಕಾಪಾಡುವಳೇ? ನೋಡಿರಿ. ಪಂಡಿತರಾಜನು ಎಷ್ಟು ಮೆತ್ತಗೆ ಆಗಿದ್ದಾನೆ. ಸರಸ್ವತಿಯು ತನ್ನ ವೀಣೆಯನ್ನು ಬಾರಿಸುವದನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಪಂಡಿತರಾಜನ ಕವಿತೆಯನ್ನು ಕೇಳಿದಳು. ಲಕ್ಷ್ಮೀಯು ವಶವಾಗಲಿಲ್ಲೇ? ಆಕೆಯ ಮುಂದೆ ಇಷ್ಟು ದೀನತೆ ಯಾಕೆ?

ಭವಭೂತಿಯು ಶಿಖರೀಣಿಯು ಮನೋಹರವಾಗಿರುವದೆಂದು ಹೇಳುವರಲ್ಲವೇ? ಜಗನ್ನಾಥನ ಶಿಖರೀಣಿಯಲ್ಲಿ ಮನೋಹರತೆ ಏನು ಕಡಿಮೆ? ಇಲ್ಲಿಯೂ ಅರ್ಥಗೌರವವಿದೆ; ಅಲಂಕಾರಸೌಭಾಗ್ಯವು ತುಂಬಿ ತುಳುಕುವದು; ಲಕ್ಷ್ಮೀಲಹರಿಯಲ್ಲಿಗಿಂತ ಗಂಗಾ

ಲಹರಿಯಲ್ಲಿ ವಂಶವದೆಯಾದ ರಮಣಿಯಂತೆ ತಿಖರಣಿಯು ಜಗನ್ನಾಥನನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿರುವುದು.

ಈ ಲಹರಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಜಗನ್ನಾಥನು ಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ಕೃಪಾಕಟಾಕ್ಷವು ಯಾವನಲ್ಲಿ ಬೀಳುವದೋ, ಅವನನ್ನು ಗಂಗಾಧರಾದಿ ದೇವತೆಗಳೆಲ್ಲರು ಸ್ತುತಿಸುತ್ತಾರೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ. ಮತ್ತೊಂದು ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ವಿಷ್ಣುವಿನ ದೃಷ್ಟಿಯು ಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ಜಂಘಾಯು ಗಲಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ನೀರಾಜನದಂತೆ ತಿರುಗಾಡುತ್ತದೆಂದು ವರ್ಣಿಸಿ ತನ್ನ ಕಾವ್ಯಕ್ಕೆ ಒಂದಿಷ್ಟು ಅನುಚಿತವನ್ನು ತಂದುಕೊಂಡಿದ್ದಾನೆ.

ಕಾರಣಗುಣಗಳು ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಬರುತ್ತವೆಂದು ಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞರ ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ವೇದಾಂತಿಗಳು ಶ್ರುತಿವಚನವನ್ನು ಪ್ರಮಾಣೀಕರಿಸಿ ಜಗತ್ತಿನ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತಾರೆ. ಜಗತ್ತಿಗೆ ಯಾವದು ಕಾರಣವಾಗಿರುವದೋ ಅದು ಮಿಥ್ಯೆಯಾಗಿರತಕ್ಕದ್ದು. ಅಂತಹ ಕಾರಣವನ್ನು ಕಾಣದಲೆ ಜಗತ್ತುಮಿಥ್ಯೆಯೆಂದು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವ ವೇದವಚನಗಳಲ್ಲಿ ಸಂದೇಹವುಳ್ಳವನಾಗಿರಲು ಜಗನ್ನಾತೆಯಾದ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ಗಗನಸದೃಶವಾದ ಉದರವು ದೃಗ್ಗೋಚರವಾಯಿತು. ಅಲ್ಲಿಂದ ಜಗನ್ನಾತೆಯಾದ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ಉದರವೇ ಮಿಥ್ಯೆಯಾದಮೇಲೆ ಅದರಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ ಜಗತ್ತು ಹೇಗೆ ಸತ್ಯವಾದೀತು? ನನ್ನ ಶಂಕೆಯ ನಿರಸನವಾಯಿತು. ಎಂದು ಜಗನ್ನಾಥನು ಕೆಳಗಣ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ—

ಜಗನ್ಮಿಥ್ಯಾಭೂತಂ ಮಮನಿಗದತಾಂ ವೇದವಚನಾ-

ಮಭಿಪ್ರಾಯೋ ನಾಶಾವಧಿ ಹೃದಯಮಥ್ಯಾವಿಶದಯಮ್ |

ಋದಾನಿಂ ವಿಶ್ವೇಷಾಂ ಜನಕಮುದರಂ ತೇ ವಿಮೃಶತೋ

ವಿಸಂದೇಹಂ ಚೇತೋಽಜಾನಿ ಗಠತಕೇತೋಃ ಪ್ರಿಯತಮೇ ||

ಲಕ್ಷ್ಮೀಲಹರಿಯಲ್ಲಿ ಶಬ್ದಾಲಂಕಾರಗಳೂ ಮೇಲಿಂದಮೇಲೆ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗುತ್ತವೆ. ಕಡೆಗೆ ಜಗನ್ನಾಥನು ಲಕ್ಷ್ಮಿಯನ್ನು ಈಮೇರೆಗೆ ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುತ್ತಾನೆ.

ಎಲಾ ತಾಯೀ! ಲಕ್ಷ್ಮೀ, ನಿನ್ನ ಚರಣತಲದಲ್ಲಿ ಅಳುತ್ತ ಹೊರಳಾಡುತ್ತ ಬಿದ್ದಿರುವ ಈ ಬಾಲಕನನ್ನು ಅಮೃತದಿಂದ ಆರ್ದ್ರವಾದ ನಿನ್ನ ಕರಗಳಿಂದ ಮುಟ್ಟುತ್ತ 'ವತ್ಸು ಆಳಬೇಡ' ಎಂದು ಯಾವಾಗ್ಗೆ ಸಮಾಧಾನಪಡಿಸುವಿ?

**ಭಾಮಿನೀ ವಿಲಾಸ.**

ಜಗನ್ನಾಥರಾಯನಿಂದ ವಿರಚಿತವಾದ ಮುಕ್ತಕಪದ್ಯಗಳ ಸಂಗ್ರಹರೂಪವಾದ ಪ್ರಬಂಧವಿದು. ಇದನ್ನು ಬರೆದಿರುವ ಪ್ರಯೋಜನವೇನೆಂಬದನ್ನು ಜಗನ್ನಾಥನು ತಾನೇ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ—

ದುವ್ಯತ್ತಾ ಚಾರಣನ್ಮಾನೋ ಹರಿವ್ಯಂತೀತಿ ಶಂಕಯಾ |  
ಮದೀಯ ಪದ್ಯರತ್ನಾನಾಂ ಮಂಜೂಷೈಷಾ ಕೃತಾ ಮಯಾ ||

“ ತುಡುಗಸುಳೇಮಕ್ಕಳು ಹರಣಮಾಡುತ್ತಾರೆಂಬ ಶಂಕೆಯಿಂದ ನನ್ನ ಪದ್ಯಗಳೆಂಬ ರತ್ನಗಳನ್ನು ಈ ಪೆಟ್ಟಿಗೆಯಲ್ಲಿ ತುಂಬಿ ಇಟ್ಟಿರುವೆನು.”

‘ ಭಾಮಿನೀವಿಲಾಸವೆಂದು ಹೆಸರಿಡಲು ಕಾರಣವೇನು? ತನ್ನ ಅಂಗನೆಯಾದ ಭಾಮಿನಿಯ ವಿಲಾಸವನ್ನು ಕುರಿತು ಈ ಗ್ರಂಥವನ್ನು ಪಂಡಿತರಾಜನು ಬರೆದಿದ್ದರಿಂದ ‘ ಭಾಮಿನೀವಿಲಾಸ ’ವೆಂದು ಹೆಸರಿಟ್ಟನೆಂದು ಕೆಲವರು ಹೇಳುತ್ತಿರುವರು. ಹಲವರು ಈ ಸಂಜ್ಞೆಯು ಐಚ್ಛಿಕವೆಂದು ಉಸುರುವರು. ಭಾಮಿನೀವಿಲಾಸದಲ್ಲಿರುವ ಪದ್ಯಗಳೆಲ್ಲ ಪ್ರಾಯಃ ಪಂಡಿತರಾಜನಿಂದ ವಿರಚಿತವಾದ ರಸಗಂಗಾಧರದಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುವವು. ಉದಾಹರಣಾರ್ಥವಾಗಿಯೇ ಅವನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿರಬೇಕೆಂಬುದು ರಸಗಂಗಾಧರದ ಅರಂಭದಲ್ಲಿರುವ ‘ ನಿರ್ಮಾಯನೂತನಮುದಾಹರಣಾನುರೂಪಕಾವ್ಯಂ ’ ಎಂಬ ಪ್ರತಿಜ್ಞೆಯಿಂದ ಕಂಡುಬರುವುದು.

ಈ ಪ್ರಬಂಧದಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕು ಉಲ್ಲಾಸಗಳು:—ಅನ್ನೋಕ್ತಿ, ಶೃಂಗಾರ, ಕರುಣ, ಶಾಂತ; ಪಂಡಿತರಾಜನ ಅಸಾಮಾನ್ಯ ಕವಿತ್ವದ ಪರಿಚಯವನ್ನು ಇದೊಂದೇ ಪ್ರಬಂಧವು ಮಾಡಿಕೊಡುವಂತಿರುವುದು.

ಕರುಣಾವಿಲಾಸದ ಪ್ರಣಯನ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಅಥವಾ ಅದಕ್ಕೂ ಮುಂಚೆ ಅವನ ಪ್ರಿಯತಮೆಯಾದ ಅಂಗನೆಯು ತೀರಿಕೊಂಡಿರುವುದು ಈ ಉಲ್ಲಾಸದಿಂದ ಸೂಚಿತವಾಗುತ್ತದೆಂದು ಕೆಲವರು. ಪಂಡಿತ ದುರ್ಗಾಪ್ರಸಾದರು ರಸಗಂಗಾಧರದಲ್ಲಿ ಪಂಡಿತರಾಜನ (ಹಾ ತನಯವಿನಯಶಾಲಿನ್ ! ಕಥಮಿವ ಪರಲೋಕಪಥಿಕೋ ಭೂಃ ) ಈ ಶ್ಲೋಕದಿಂದ ಪಂಡಿತರಾಜನ ಪುತ್ರಮರಣವಾದರೂ ಯಾಕೆ ಅನುಮಿತವಾಗುವದಿಲ್ಲವೆಂದು ಆಕ್ಷೇಪಿಸಿರುತ್ತಾರೆ. ಹ್ಯಾಗೇ ಆಗಲಿ, ಈ ಉಲ್ಲಾಸವು ಅತ್ಯಂತ ಕರುಣಾರಸಪರಿಪೂರ್ಣವಾಗಿದೆ. ಕಲ್ಲೆದೆಯವರ ಹೃದಯವನ್ನು ಕೂಡ ಕರಗಿಸುವಂತಿದೆ. ಕಾಲಿದಾಸನ ಅಜರತಿ ವಿಲಾಸದಂತೆ ಜಗನ್ನಾಥನ ಈ ವಿಲಾಸವಾದರೂ ಅತ್ಯಂತವಾಗಿ ಹೃದಯಂಗಮವಾಗಿರುವುದು. ಜಗನ್ನಾಥನ ಮೃದುಮಧುರವಾದ ಪದಗಳು; ಮನೋರಮವಾದ ವಸಂತತೀಲ ಕಾವ್ಯತ್ತ; ವಾಚಕರನ್ನು ತಲ್ಲೀನವಾಗಿ ಮಾಡಿಬಿಡುವವು. ಈ ಉಲ್ಲಾಸದ ಮೊದಲನೇ ಶ್ಲೋಕವು—

ದೈವೇ ಪರಾಘವದನಶಾಲಿನಿ ಹಂತ ಜಾತೇ |  
ಯಾತೇ ಚ ಸಂಪ್ರತಿ ದಿವಂ ಪ್ರತಿ ಬಂಧುರಾಣಿ ||

कर्मै मनः कथयितासि निजामवस्थां ।

कः शीतलैः शमयिता वचनैस्तवाधिम् ॥

“ ದೈವವು ಪರಾಜ್ಞು ಖನಾಯಿತು. ಬಂಧುರತ್ನವು ಸ್ವರ್ಗಕ್ಕೆ ಹೋಯಿತು; ಹೇ ಮನಸ್ಸೇ ಇನ್ನು ಅರಮುಂದೆ ನಿಜಾವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಹೇಳುವಿ?—

ಇನ್ನಾರು ತಂವಾದ ವಚನಗಳಿಂದ ನಿನ್ನ ಅಧಿಯನ್ನು ಶಾಂತಪಡಿಸುವರು? ಮತ್ತೊಂದು ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ—ಪಂಡಿತರಾಜನು ಆ ಪ್ರಿಯತಮೆಯು ಕರ್ಪೂರದಂತೆ ಕಣ್ಣಿನ ತಾಪವನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸುವವಳು. ಅರಳಿದ ಕಮಲಗಳ ಮಾಲೆಯಂತೆ ಕಂಠಸುಖಕ್ಕೆ ಕಾರಣಳೂ, ನನ್ನ ಕವಿತೆಯಂತೆ ಮನೋಹರಳೂ ಆಗಿದ್ದಳೆಂದು ವರ್ಣಿಸಿರುವನು.

ಚಿತ್ರವಿಾಮಾಂಸಾಖಂಡನ.

ಅಪ್ಪಯ್ಯದೀಕ್ಷಿತರಿಂದ ವಿರಚಿತವಾದ ಚಿತ್ರವಿಾಮಾಂಸೆಯನ್ನು ಪಂಡಿತರಾಜನು ಖಂಡಿಸಿದ್ದಾನೆ. ತಾನು ಅಪ್ಪಯ್ಯದೀಕ್ಷಿತರ ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ತೋರಿಸಿದ ದೋಷಗಳು ದುರುದ್ಧರವಾಗಿರುವವೆಂದು ಪಂಡಿತರಾಜನು ಆ ಗ್ರಂಥದ ಅರಂಭದಲ್ಲಿ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ—

सूक्ष्मं विभाव्यमयकासमुदीरितानां ।

अप्ययदीक्षिताकृताविहदूषणानां ॥

निर्मसरो यदिसमुत्थरणं विदध्या ।

दस्याहमुज्वलमतेश्चरणौ वहामि ॥

ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿ ವಿಚಾರಿಸಿ ನಾನು ಅಪ್ಪಯ್ಯದೀಕ್ಷಿತರ ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ದೋಷಗಳನ್ನು ತೋರಿಸಿಕೊಟ್ಟಿದ್ದೇನೆ. ಆ ದೋಷಗಳನ್ನು ಯಾರಾದರೂ ಉದ್ಧಾರ ಮಾಡಿದರೆ ಆ ಉಜ್ವಲಮತಿಯ ಪಾದಸಂವಹನವನ್ನು ನಾನು ಮಾಡುವೆನು.

ಇಲ್ಲಿ ಬಹುಜನ ವಿದ್ವಾಂಸರ ಮತಭೇದವುಂಟು. ಕೆಲವರು ಪಂಡಿತರಾಜನ ದೋಷಗಳು ದುರುದ್ಧರವಾದವುಗಳೆಂದೇ ಹೇಳುವರು. ಬೇರೆ ಕೆಲವರು ಅಪ್ಪಯ್ಯದೀಕ್ಷಿತ ರಲ್ಲಿರುವ ದೋಷಬುದ್ಧಿಯಿಂದ ಹೀಗೆ ಪಂಡಿತರಾಜನು ದೋಷೋದ್ಧಾಟನ ಮಾಡಿದ್ದಾನೆ; ಆ ದೋಷಗಳ ನಿರಾಕರಣ ಮಾಡುವದು ಶಕ್ಯವಾದುದೆಂದು ಹೇಳುವರು. ಅಚ್ಯುತರಾಯ ಮೋಡಕ ಎಂಬವರು ಪಂಡಿತರಾಯನಿಂದ ಕೊಡಲ್ಪಟ್ಟ ದೋಷಗಳ ಉದ್ಧಾರವನ್ನೂ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಆ ವಿಚಾರವು ನಮಗೆ ಬೇಡ. ಪಂಡಿತರಾಜನೂ ನಮಗೆ ವಂದ್ಯನು; ದೀಕ್ಷಿತನೂ ಪೂಜ್ಯನು. ಮಾನನೀಯರಲ್ಲಿ ಕಟಾಕ್ಷವಿಕ್ಷೇಪವು ಬೇಡ; ಅಸಫವಿಲಾಸ ಜಗದಾಭರಣಕಾವ್ಯಗಳು ಸಾಂಪ್ರತ ಉಪಲಬ್ಧವಾಗಿಲ್ಲ.—

### ರಸಗಂಗಾಧರ.

ಇದು ಸಾಮಾನ್ಯವಾದ ಗ್ರಂಥವಲ್ಲ; ಪಂಡಿತರಾಜನ ಅಲೌಕಿಕ ಪಾಂಡಿತ್ಯವನ್ನು ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸುತ್ತದೆ. ಕಿಂಬಹುನಾ ಅಲಂಕಾರಶಾಸ್ತ್ರರಹಸ್ಯಗಳ ಜನ್ಮಭೂಮಿಯೇ ಇದು. ಈ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಪಕ್ಷಿಗಳಲ್ಲಿ ಪಂಡಿತರಾಜನು ಅಪ್ರತಿಮವಾದ ಅನಾದರವನ್ನು ತೋರಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಪಂಡಿತಮಂಡಲೀಸಾರ್ವಭೌಮನಾದ ಜಗನ್ನಾಥನಿಗೆ ಇದು ಶೋಭೆಯನ್ನೇ ಉಂಟುಮಾಡಿದೆ. ಆದರೆ ಭಾರತವರ್ಷದ ದುರ್ಭಾಗ್ಯವೇ ಅಂತಹದುಂಟು; ಇಂತಹ ಪಂಡಿತರ ಅಪ್ರತಿಮವಾದ ಗ್ರಂಥಗಳೂ ಕೂಡ ಸಮಗ್ರವಾಗಿ ಸಿಕ್ಕುವದಿಲ್ಲ ಪಂಡಿತರಾಜನ ರಸಗಂಗಾಧರವಾದರೂ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಉಪಲಬ್ಧವಾಗಿಲ್ಲ. ವಿದ್ಯಮಾನಭಾಗದ ಕಡೆಯ ಪದ್ಯವೂ ಅಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿದೆ.

“ ಕಿಂ ಕುರ್ವತೇ ದರಿದ್ರಾಃ ಕಾ ಸಾರವತೀಧರಾ ಮನೋಜ್ಞತರಾ |

ಕೋ ಪಾವನಸ್ತ್ರೀಶೋಕಾ..... ”

ಉಪಲಬ್ಧಭಾಗದಲ್ಲಿ ಆನಂದ್ವಿತಯವು ಉನಸಿರುವದು, ಪ್ರಥಮಾಸಿನವು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿಯುಂಟು. ದ್ವಿತೀಯಾನವು, ಅರ್ಧವೇ. ಕೆಲವರು ಅಪ್ಪಯ್ಯದೀಕ್ಷಿತರು ಚಿತ್ರವಿಾಮಾಂಸೆಯನ್ನು ಅರ್ಥವಾಗಿಯೇ ( ಅಪ್ಯರ್ಥಚಿತ್ರವಿಾಮಾಂಸಾ ನ ಮುದೇ ಕಸ್ಯ ಮಾಂಸಲಾ ) ಬರೆದಂತೆ ಪಂಡಿತರಾಜನೂ ರಸಗಂಗಾಧರವನ್ನು ಸ್ವೇಚ್ಛೆಯಿಂದಲೇ ಅರ್ಥವಾಗಿ ಬರೆದನೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಿರುವರು. ಹಾಗಾದರೆ ಕಡೆಯಲ್ಲಿ ಅಪ್ಪಯ್ಯದೀಕ್ಷಿತರಂತೆ ಅರ್ಥರಸಗಂಗಾಧರವು ಯಾರ ಸಂತೋಷಕ್ಕೋಸ್ಕರವಾಗಲಿಕ್ಕಲ್ಲವೆಂದು ಪಂಡಿತರಾಜನು ಯಾಕೆ ಹಾರೈಸಲಿಲ್ಲವೆಂದು ಇತರರು ಆಕ್ಷೇಪಿಸುವರು.

ಈ ಗ್ರಂಥದ ಪ್ರಥಮಾನಂದದಲ್ಲಿ ಕಾವ್ಯರಸಾದಿ ನಿರೂಪಣವೂ ದ್ವಿತೀಯಾನಂದದಲ್ಲಿ ಧ್ವನಿಯ ಲಕ್ಷಣಗಳೂ ಅಲಂಕಾರಗಳ ಲಕ್ಷಣಗಳೂ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿವೆ.

ಈ ಗ್ರಂಥದ ಸಂಪೂರ್ಣ ಸ್ವರೂಪದ ಯಥಾರ್ಥ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಡುವದು ಈ ಚಿಕ್ಕ ಪುಸ್ತಕಕ್ಕೆ ಅನಾಧ್ಯವೇ ಸರಿ. ಆದ್ದರಿಂದ ಇದರಲ್ಲಿಯ ಕೆಲವು ಸರಸ ಪದ್ಯಗಳನ್ನು ಉದಾಹರಿಸಿ ವಾಚಕರ ಮನಸ್ತುಷ್ಟಿಯನ್ನು ಮಾಡಲು ಯತ್ನಿಸುವೆವು. ಅಷ್ಟರಿಂದಲೇ ರಸಿಕ ವಾಚಕರು ತುಷ್ಟರಾಗದಿದ್ದರೆ ಮೂಲಗ್ರಂಥವನ್ನೇ ನೋಡಬೇಕೆಂದು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುವೆವು.

**ಈ ಗ್ರಂಥದ ಅದಿಮಪದ್ಯವು:—**

ಸ್ಮೃತಾಪಿ ತರುಣಾತಪಂ ಕರುಣಯಾ ಹರಂತೀ ನೃಣಾ |

ಮಭಂಗುರತನುತ್ಪಿಷಾಂ ವಲಯಿತಾ ಶತ್ಕೈರ್ವಿದ್ಯುತಾಂ ||

ಕಲಿಂದಗಿರಿನಂದಿನೀತಟಸುರದ್ರುಮಾಲಂಬಿನೀ ।

ಮದೀಯಮತಿಚುಂಬಿನೀ ಭವತು ಕಾಪಿಕಾದಂಬಿನೀ ॥

ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಕವಿಯು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಮೂರ್ತಿಯನ್ನು ಮೇಘಮಾಲೆಯೆಂದು ತಿಳಿದು ವರ್ಣಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಮೇಘಮಾಲೆಯು ಬಿಸಿಲಿನ ತಾಪವನ್ನು ಕಳೆಯುತ್ತದೆ. ಕೃಷ್ಣನ ಮೂರ್ತಿಯು ಸ್ಥೂರಣಮಾಡಿದಕೂಡಲೆ ಸಾಂಸಾರಿಕ ತಾಪವನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸುವದು. ಮೇಘಮಾಲೆಯು ವಿದ್ಯುತ್ತಿನಿಂದ ವೇಷ್ಪಿತವಾಗಿರುವದು. ಕೃಷ್ಣನ ಮೂರ್ತಿಯಂತೂ ನೂರಾರು ವಿದ್ಯುಲ್ಲತೆಯಂತೆ ಚಮಕಿಸುವ ಗೋಪಾಂಗನೆಯರಿಂದ ಸುತ್ತುಗಟ್ಟಲ್ಪಟ್ಟಿರುವದು. ಈ ಗೋಪಸ್ತ್ರೀಯರ ಅಂಗಕಾಂತಿಯು ಭಂಗಶೀಲವಾದುದಲ್ಲ. ಸಾರ್ವಕಾಲಿಕವಾದುದು. ಕಲಿಂದ ಪರ್ವತದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿಹರಿಯುವ ಯಮುನಾನದಿಯ ದಂಡೆಯ ಮೇಲಿರುವ ಕಡಾಲಮರಗಳ ಆಶ್ರಯವನ್ನು ತಾಳಿದ ಇಂತಹ ಈ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಮೂರ್ತಿಯು ನಮ್ಮ ಬುದ್ಧಿಸ್ಥವಾಗಲಿ.

ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ವ್ಯತಿರೇಕ-ರೂಪಕ ಅತಿಶಯೋಕ್ತೃಲಂಕಾರಗಳ ಸಾಂಕರ್ಯವಿರುವದು.

ಈ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಪದಕ್ಕೆ ನಾಗೇಶಭಟ್ಟರು ಉತ್ಕೃಷ್ಟವಾದ ಸ್ವಾರಸ್ಯವನ್ನು ತೆಗೆದಿದ್ದಾರೆ. ಕವಿಯು ಗ್ರಂಥಾರಂಭದಲ್ಲಿ ಈ ತೆರದೆ ಹಾರೈಸುತ್ತಾನೆ:—

ನಿಮಗ್ನೇನ ಕ್ಲೇಶೈರ್ಮನನ ಜಲಧೇರಂತರುದರಂ ।

ಮಯೋನ್ನೀತೋ ಲೋಕೇ ಲಲಿತರಸಗಂಗಾಧರಮಣಿಂ ॥

ಹರನ್ನಂತಫರ್ವಾಂತಂ ಹೃದಯಮಧಿರೂಢೋ ಗುಣವತಾಮ್ ।

ಅಲಂಕಾರಾನ್ ಸರ್ವಾನಪಿ ಗಲಿತಗರ್ವಾನ್ ರಚಯತು ॥

ಚಿಂತಾರೂಪ ಸಾಗರದಲ್ಲಿ ಬಹು ಪ್ರಯಾಸದಿಂದ ಮುಳುಗಿ ನಾನು ಈ 'ರಸಗಂಗಾಧರ'ವೆಂಬ ರತ್ನವನ್ನು ಹೊರಗೆ ತಂದಿಟ್ಟಿರುತ್ತೇನೆ. ಅಂತಸ್ತಮಸ್ಸನ್ನು ಹೊಡೆದೋಡಿಸುವ ಈ ರತ್ನವು ಗುಣವಂತರ ಹೃದಯಸ್ಥಾನವನ್ನು ಅಲಂಕರಿಸಿ ಎಲ್ಲ ಅಭರಣಗಳ ಗರ್ವವನ್ನು ಹರಣಮಾಡಲಿ.

ಗುಣವಂತರ ಎಂದು ಹೇಳಿರುವದರಿಂದ ಅಗುಣಜ್ಞರ ಅನಾದರವನ್ನು ಪಂಡಿತರಾಜನು ಗಣಿಸಲಿಲ್ಲವೆಂಬುದು ವ್ಯಕ್ತವಾಗುವದು.

ಉಳಿದ ಅನೇಕ ಪಂಡಿತರು ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು ಬರೆದಿಟ್ಟಿರಲು ನೀನೇಕೆ ಬರೆಯುತ್ತಿ? ಅದರಿಂದ ಪ್ರಯೋಜನವೇನು? ಎಂದು ಕೇಳಿದರೆ ನಿಮಗೆ ಪಂಡಿತರಾಜನು ಉತ್ತರ ಕೊಡುತ್ತಾನೆ ನೋಡಿರಿ. " ಉಳಿದವರು ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು ಬರೆದರೆ ಬರೆಯಲಿ; ಅದರಿಂದ ನನ್ನ ಪರಿಶ್ರಮವು ಹೇಗೆ ನಿಷ್ಫಲವಾದೀತು? ಆಮೇಲೆ ತಿಮಿಂಗಿಲಾದಿ ಮೀನಗಳು ಪ್ರತಿ ದಿವಸ ಸಾಗರದ ಸಂಕ್ಷೋಭವನ್ನು ಮಾಡಿದರೇನಾಯಿತು? ಅದರಿಂದ ಮಂದರಪರ್ವ

ತದ ಪರಿಶ್ರಮವು ನಿರರ್ಥಕವಾದುದೇ? ಉಳಿದ ಪಂಡಿತರು ಪಂಡಿತರಾಜನ ಮುಂದೆ ವಿನಾನಗಕಾದರು ಇದೇ ಪುಣ್ಯವು.

ಪ್ರತಿದಿವಸ ವಿನಾನುಗಳು ಸಮುದ್ರವನ್ನು ಕಡೆಯುತ್ತಿರುವವು. ಅದರಿಂದೇನು ಹೊರಟಿತು? ಮಂದರಾಚಲವು ಕಡೆದದ್ದರಿಂದ ಹದಿನಾಲ್ಕು ರತ್ನಗಳು ಹೊರಟವು. ದೇವತೆಗಳು ಸಂತುಷ್ಟರಾದರು.

‘ರಮಣೀಯಾರ್ಥಪ್ರತಿಪಾದಕಃ ಶಬ್ದಃ ಕಾವ್ಯಂ’ ಎಂದು ಪಂಡಿತರಾಜನು ಕಾವ್ಯವ್ಯಾಖ್ಯೆಯನ್ನು ಮಾಡಿರುವನು. ಪಂಡಿತರಾಜನ ಉತ್ತಮ ಕಾವ್ಯದ ಉದಾಹರಣೆ ವನ್ನು ನೋಡಿರಿ—

ಶಯಿತಾ ಸವಿಧೇಷ್ಯನೀಶ್ವರಾ |  
 ಸಫಲೀಕರ್ತುಮಹೋಮನೋರಥಾನ್ ||  
 ದಯಿತಾ ದಯಿತಾನನಾಂಬುಜಂ |  
 ದರವಿಾಲನ್ನಯನಾ ನಿರೀಕ್ಷತೇ ||

ಪಂಡಿತರಾಜನ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿರುವ ಮಧುರಭಾವನ್ನು ನಮ್ಮ ಶಬ್ದಗಳಿಂದ ಯಥಾರ್ಥವಾಗಿ ರೇಖಿಸುವುದು ಅಸಾಧ್ಯವು. ಆದರೂ ತಕ್ಕಮಟ್ಟಿಗೆ ಉಲ್ಲೇಖಿಸುವೆವು. ವಲ್ಲಭನ ಹತ್ತರವೇ ಮಲಗಿಕೊಂಡರೂ ಪ್ರಣಯಿನಿಯು ತನ್ನ ಮನೋರಥವನ್ನು ಪೂರ್ಣ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲು ಸಮರ್ಥಳಾಗಲಿಲ್ಲ. ಸ್ವಲ್ಪ ಕಣ್ಣು ತೆರೆದು ಆ ವಲ್ಲಭನ ಮುಖಾಂಬುಜವನ್ನು ನೋಡುತ್ತಾಳೆ.

ಸ್ತ್ರೀಯರಿಗೆ ಪುರುಷಮುಖಾವಲೋಕನಾದಿಗಳಿಂದ, ಪುರುಷರಿಗೆ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾಭಂಗ ಪರಾಭವಾದಿಗಳಿಂದ ಪೀಡೆಯು ಜನಿಸುವದು. ಅದು ಒಂದು ಮನೋವೃತ್ತಿ ವಿಶೇಷವು. ವೈವರ್ಣ್ಯಅಧೋಮುಖತ್ವಾದಿ ಕಾರಣೋಭೂತವಾದುದು ಎಂದು ಲಜ್ಜೆಯ ವಿವರವನ್ನು ಹೇಳಿ ಅದಕ್ಕೆ ಪಂಡಿತರಾಜನು ಉದಾಹರಣೆ ಕೊಡುತ್ತಾನೆ.—

ಕುಚಕಲಶಯುಗಾಂತರ್ಮಾಮಕೀನಂ ನಖಾಂಕಂ |  
 ಸವುಲಕತನುಮಂದಂ ಮಂದಮಾಲೋಕಯಂತೀ ||  
 ವಿನಿಹಿತವದನಂ ಮಾಂ ವೀಕ್ಷ್ಯಬಾಲಾ ಗವಾಕ್ಷೇ |  
 ಚಕಿತನತನತಾಂಗೀ ಸದ್ವಸಧ್ಯೋ ವಿವೇಶ ||

ಗಂಡನು ತನ್ನ ಹೆಂಡತಿಯ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ವರ್ಣಿಸುತ್ತಾನೆ:—ಕುಚಗಳಲ್ಲಿ ತನ್ನ ನಖ ಚಿಹ್ನೆಗಳನ್ನು ಆಕೆಯು ಮೆಲ್ಲಮೆಲ್ಲನೆ ನೋಡುತ್ತ ನಿಂತಿದ್ದಳು. ಅಷ್ಟರಲ್ಲಿ ನಾನು ಕಿಡಿಕಿಯಲ್ಲಿ ಹಣಕಿಹಾಕಿ ನೋಡಿದೆನು. ನನ್ನನ್ನು ನೋಡಿದ ಮೇಲೆ ಬಾಲೆಯು ಚಕಿತಚಕಿತಳಾಗಿ ಹುದುಗಿಕೊಂಡು ಮನೆಯಲ್ಲಿ ತತ್ಕಾಲಕ್ಕೆ ಸೇರಿದಳು.

ಅಪ್ಪಯ್ಯುದೀಕ್ಷಿತರ ಸಮಾಚಾರವನ್ನು ಜಗನ್ನಾಥನು ರಸಗಂಗಾಧರದಲ್ಲಿ ಮೇಲಿಂದ ಮೇಲೆ ತೆಗೆದುಕೊಂಡಿದ್ದಾನೆ. ಒಮ್ಮೆ ಅವರಿಗೆ 'ದ್ರವಿಡತಿಶು' ಎನ್ನುತ್ತಾನೆ. ಒಮ್ಮೆ 'ಆಯುಷ್ಯವಂತನೆ' ಎಂದು ಅನ್ನುತ್ತಾನೆ. ಮೇಲಿಂದ ಮೇಲೆ ಅವರ ಮತವನ್ನು ಖಂಡಿಸಿದ್ದಾನೆ.

ಪಂಡಿತರಾಜನ ಅರ್ಥಾಲಂಕಾರಗಳ ವಿವೇಚನವನ್ನು ನೋಡಿದರೆ ಅಹೋ ಪಂಡಿತರಾಜನ ಪಾಂಡಿತ್ಯವೆಂತಹದು; ಎಂದು ಮನಸ್ಸು ಥಕ್ಕಾಗಿ ಹೋಗುವದು. ಅಪಹ್ನುತ್ಯಲಂಕಾರಕ್ಕೆ ಉದಾಹರಣವು:—

ಇದು ಸುಂದರಿಯ ಮುಖವಲ್ಲ; ಸುವಾಸನೆಯನ್ನು ಬೀರುವ ಕಮಲವು; ಇದು ನಗೆಯಲ್ಲ; ಸಹಜಮನೋಹರವಾದ ವಿಕಾಸವು. ಇವು ಸ್ತನಗಳಲ್ಲ; ಬಂಗಾರ ಬಣ್ಣದ ಹಣ್ಣುಗಳು. ಭ್ರಮರಗಳಿಂದ ಸುತ್ತುಗಟ್ಟಲಟ್ಟಲತೆಯೇ ಇದಲ್ಲದೆ ಇವಳು ರಮಣಿಯಲ್ಲ. ಶೃಂಖಲಾಮೂಲಕವಾದ ಅಲಂಕಾರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದಾದ ಕಾರಣವಾಲೆಯ ಉದಾಹರಣವನ್ನು ನೋಡಿರಿ:—

ಲಭ್ಯೇತ ಪುಣ್ಯೈರ್ಗೃಹಿಣೀ ಮನೋಚ್ಛಾ |  
 ತಯಾ ಸುವ್ರತ್ತಾಃ ಪರಿತಃ ಪವಿತ್ರಾಃ ||  
 ಸ್ಥೀತಂ ಯಶಸ್ತ್ರೈಃ ಸಮುದೇತಿ ನೂನಂ |  
 ತೇನಾಸ್ಯ ನಿತ್ಯಃ ಖಲು ನಾಕಲೋಕಃ ||

ಪುಣ್ಯವಿದ್ದರೆ ಉತ್ತಮ ಹೆಂಡತಿಯು ಸಿಗುತ್ತಾಳೆ; ಆಕೆಯಿಂದ ಪವಿತ್ರವಾದ ಮಕ್ಕಳು ಹುಟ್ಟುತ್ತಾರೆ. ಅವರಿಂದ ಸಮೃದ್ಧವಾದ ಯಶಸ್ಸು ಹುಟ್ಟುವದು. ಇಷ್ಟೆಲ್ಲ ಆದರೆ ಇದೇ ನಿತ್ಯವಾದ ಸ್ವರ್ಗಲೋಕವಲ್ಲವೇ?

ಈ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಜಗನ್ನಾಥನಿಂದ ಅನಾದರವನ್ನು ಹೊಂದದಿದ್ದ ಪ್ರಾಚೀನ ಪಂಡಿತನಾಗಲಿ ಅವನ ಸಮಾನಕಾಲಿಕನಾಗಲಿ ಒಬ್ಬನೂ ಅಲಂಕಾರಿಕನು ಇಲ್ಲ. ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಪಂಡಿತರಾಜನು ಅಲ್ಪಸ್ವಲ್ಪ ದಕ್ಷಿಣೆ ಮುಟ್ಟಿಸಿದ್ದಾನೆ. ರಸಗಂಗಾಧರವು ಪಂಡಿತರಿಗೇ ಉಪಯುಕ್ತವಾದುದು. ಸುಖದಿಂದ ಅಲಂಕಾರಶಾಸ್ತ್ರದ ರಹಸ್ಯಗಳನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಲು ಇಚ್ಛಿಸುವ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳಿಗೆ ಅಕಿಂಚಿತ್ಕರವಾದುದೇ.

ಸವಾಪ್ತ.









